

AMBACHTS- EN BALJUWHUIS TE VOORSCHOTEN WAARDESTELLEND BOUWHISTORISCH ONDERZOEK

AMBACHTS- EN BALJUWHUIS TE VOORSCHOTEN

WAARDESTELLEND BOUWHISTORISCH ONDERZOEK

Adres: Voorstraat 12-14, 2251 BN Voorschoten
Kadastrale aanduiding: Gemeente Voorschoten, Sectie B, nr. 7143
Rijksmonument nrs.: 38024 (nr. 12) en 38025 (nr. 14)

Maart 2021

Jacqueline Heijenbrok
Guido Steenmeijer

De Fabryck - Bureau voor Gebouwhistorisch Onderzoek V.O.F. - Office for Building History
Bekkerstraat 133 3572 SG Utrecht t +31 (0)306376184 www.defabryck.nl de.fabryck@xs4all.nl

Afbeelding omslag: Ambachts- en Baljuwhuis, Voorstraat 14-12, vanuit het zuidwesten, met op de achtergrond de toren van de Dorpskerk, 2021 (*De Fabryck*).

© Aan de informatie in dit rapport kunnen geen rechten worden ontleend.

Dit rapport is uitsluitend bedoeld voor intern gebruik. Onder geen beding mag het geheel of gedeeltelijk worden verstrekt aan derden, of op internet, sociale media of andersoortige media worden gezet, zonder de uitdrukkelijke toestemming van zowel de opdrachtgever (zie hiervoor de inleiding) als *De Fabryck* - Bureau voor Gebouwhistorisch Onderzoek.

INHOUD

INLEIDING	p. 4
FASERINGS- EN WAARDESTELLINGSPLATTEGRONDEN	p. 7
TOELICHTING OP DE WAARDESTELLING	p. 15
BOUW- EN GEBRUIKSGESCHIEDENIS	p. 18
Voorgeschiedenis	p. 18
Ontwerp en bouw (1635-1640)	p. 20
Omstreeks 1740	p. 35
Omstreeks 1810-1830	p. 40
Omstreeks 1870-1920	p. 42
Restauratie (1980-1982)	p. 47
Omstreeks 1983-heden	p. 53
ANALYTISCHE BESCHRIJVING	p. 67
Situering en volume	p. 67
Constructie en materialen	p. 70
Gevels en dakvlakken	p. 75
Interieur	p. 81
BIJLAGE 1: ARCHEOLOGISCHE WAARDEVERWACHTING	p. 108
BIJLAGE 2: GRONDBORING EN -SONDERING 1975	p. 110
AFKORTINGEN	
AGV = Archief Gemeente Voorschoten	
BGV = Bouwarchief Gemeente Voorschoten	
GAV = Gemeentearchief Voorschoten	
NA = Nationaal Archief	
RCE = Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed	

Ambachtshuis, Voorstraat 14, 2021.

Ambachts- en Baljuwhuis, Voorstraat 14-12, vanuit het zuidoosten, met rechts de Bakkersteeg, 2021 (*De Fabryck*).

INLEIDING

In het kader van een vervreemdingsprocedure heeft de Gemeente Voorschoten in januari 2021 opdracht gegeven aan *De Fabryck* - Bureau voor Gebouwhistorisch Onderzoek, een waardestellend bouwhistorisch onderzoek in te stellen naar het (voormalige) Ambachts- en Baljuwhuis, Voorstraat 12-14.

Dit dubbelpand met gecombineerde ingang staat sinds 2 mei 1968 ingeschreven als rijksmonument (nrs. 38024 en 38025), onder de volgende redengevende omschrijvingen:

Nr. 12: *Burgemeestershuis; tussen metselwerk natuurstenen banden. Rechte kroonlijsten, 17e eeuw. Voordeur in trapgevel Ambachtshuis.*

Nr.14: *Ambachtshuis, trapgevel 1635. Bovendeel aan de straatzijde in de 19e eeuw sterk vernieuwd, goede achtergevel.*

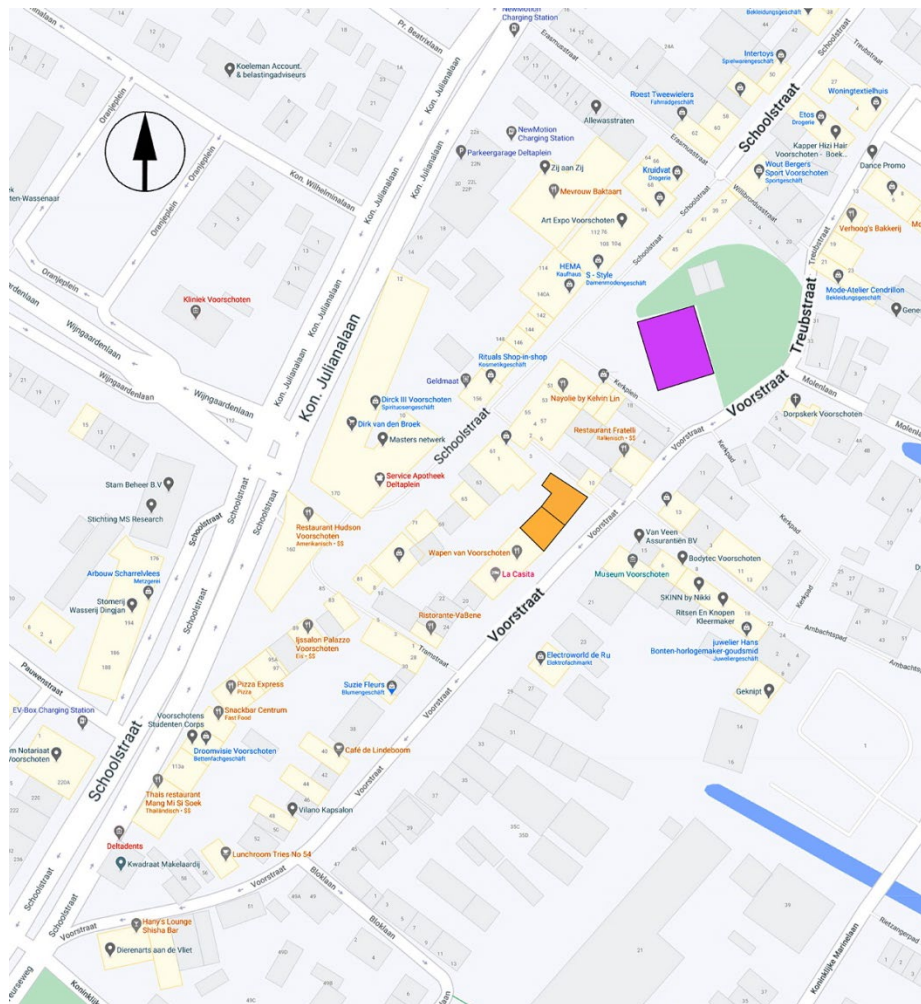
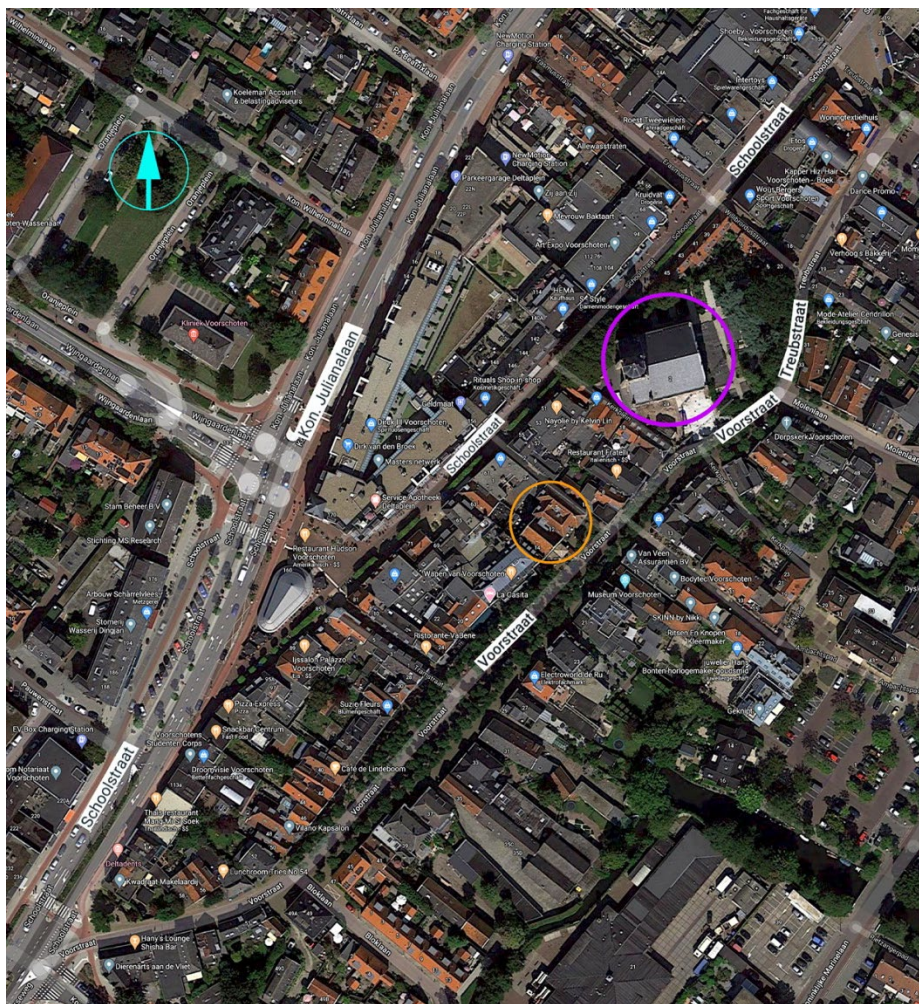
Het genoemde onderzoek heeft bestaan uit een opname ter plaatse, aangevuld met literatuur- en archiefonderzoek (in het Gemeentearchief Voorschoten (GAV) te Wassenaar en het Nationaal Archief (NA)) en bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)), en is uitgevoerd in maart 2021 door drs. Jacqueline Heijenbrok en dr. Guido Steenmeijer van het genoemde bureau; de voor u liggende rapportage is van hun hand.

De foto's zijn gemaakt door *De Fabryck* in maart 2021, tenzij anders vermeld.

De dank van de auteurs gaat uit naar de heer F. Kaijen, mevrouw drs. C. de Glopper-Zuiderland en mevrouw drs. C. Scheffer (Werkorganisatie Duivenvoorde), alsmede naar de heer J. Kriek (Restaurant Floris V).

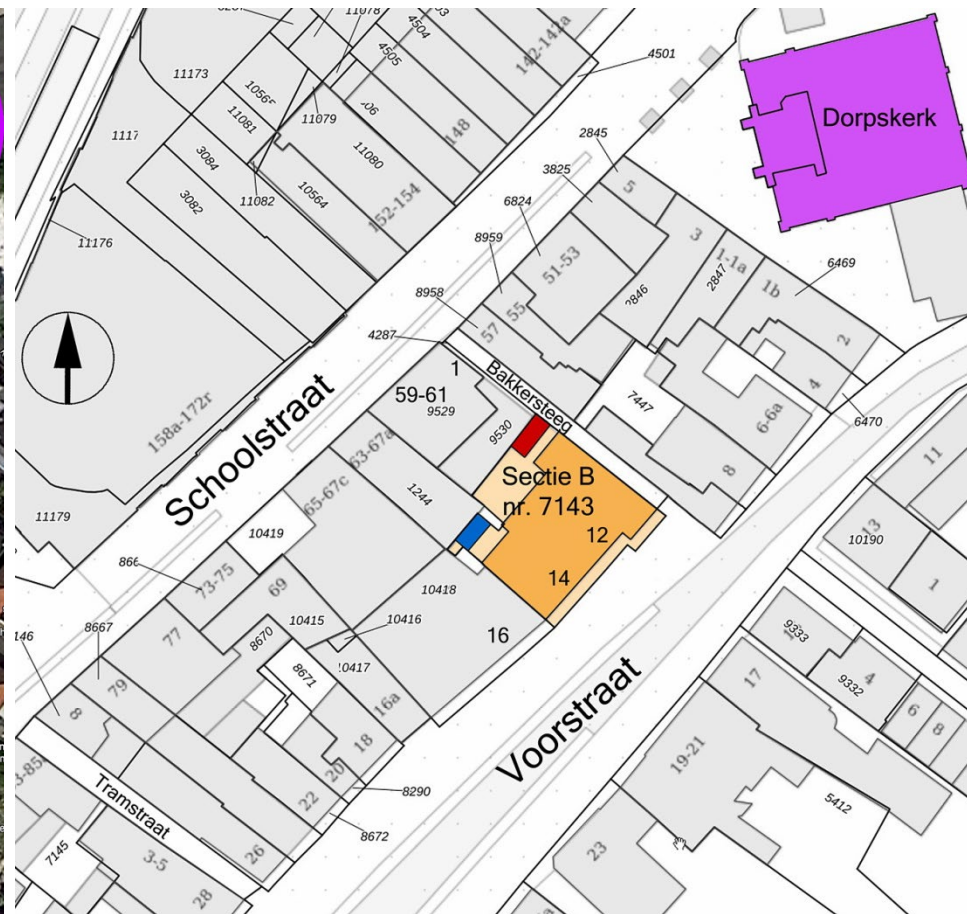
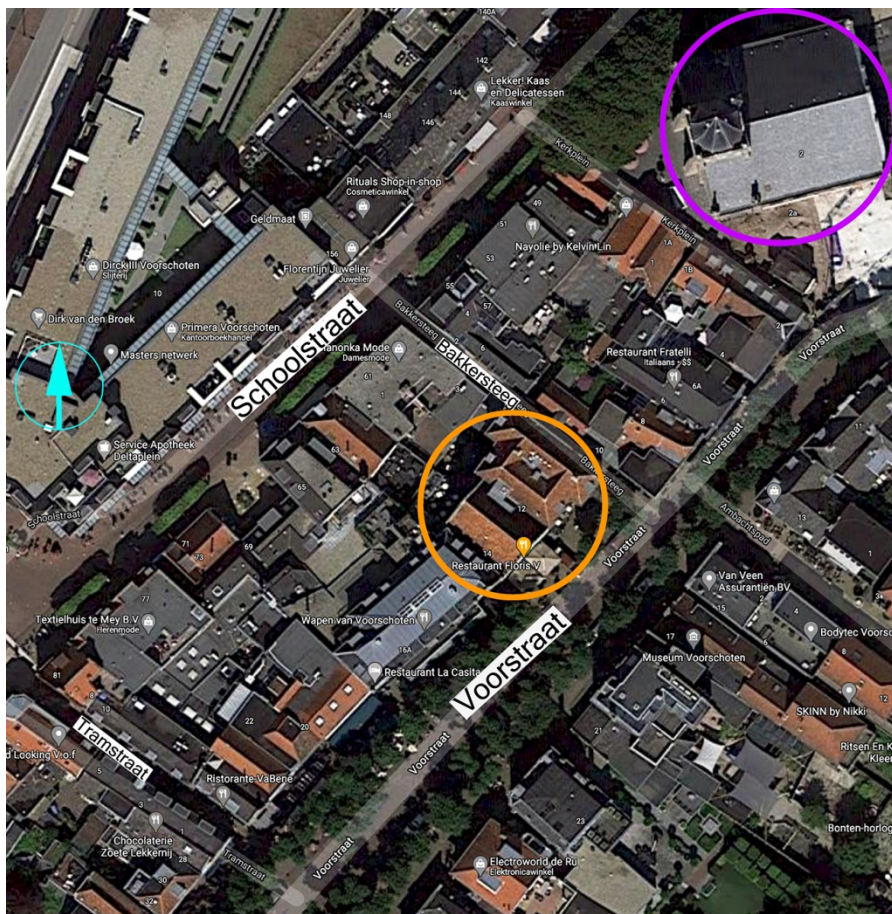

Baljuwhuis, Voorstraat 12, op de hoek met de Bakkersteeg (rechts), 2021.

Situatie van het centrum van Voorschoten, satellietfoto (links) en kaart, 2021; noorden is boven (Google Maps; bewerkt door De Fabryck).

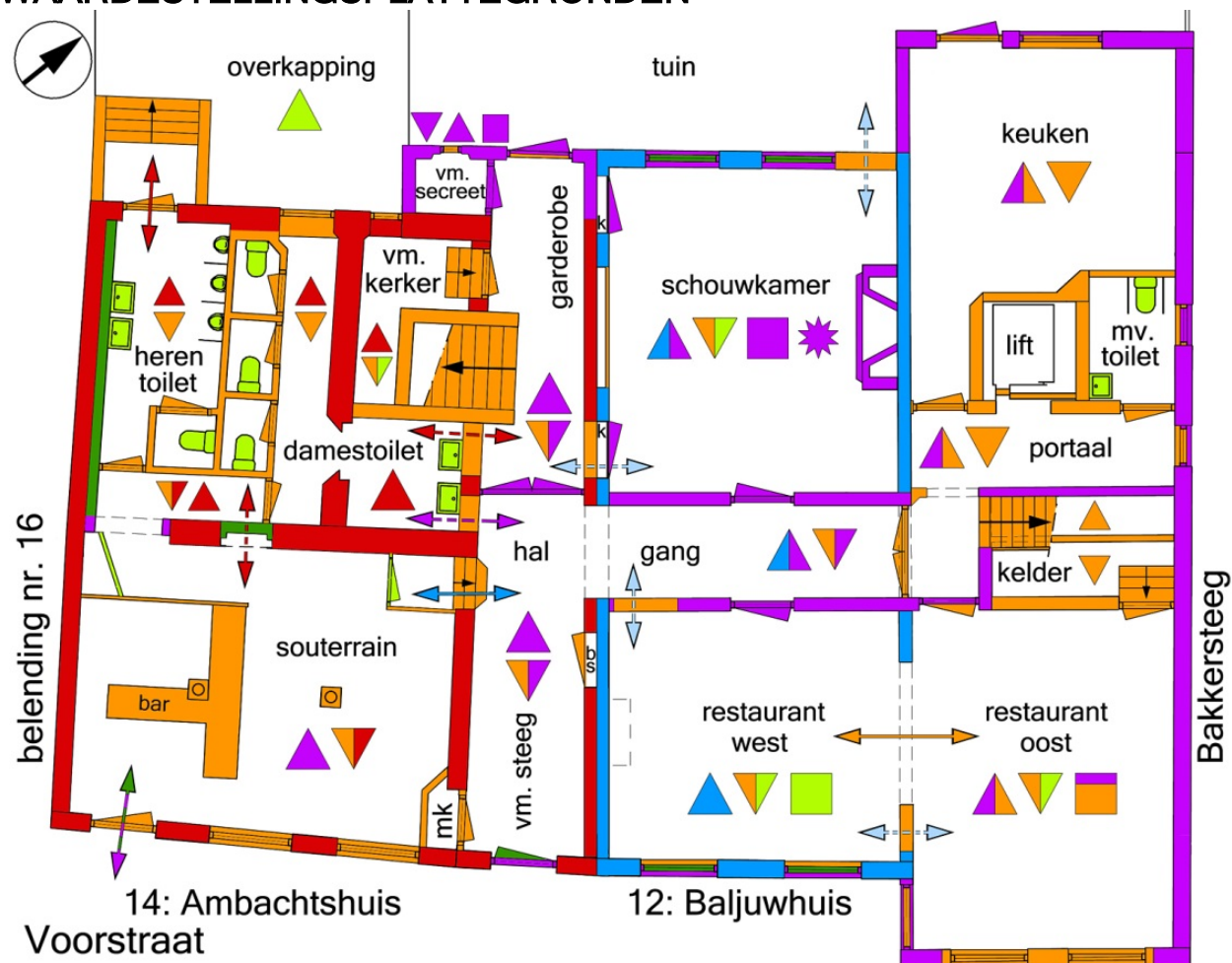
- = Ambachts- en Baljuwhuis: Voorstraat 12-14
- = Dorpskerk

Situatie van het Ambachts- en Baljuwhuis, Voorstraat 12-14, Sectie B, perceelnr. 7143, satellietfoto (links) en Kadastrale Kaart, 2021; noorden is boven (Google Maps en Kadaster; bewerkt door *De Fabryck*). Gemakshalve wordt de Schoolstraat als het noorden beschouwd.

- = Ambachts- en Baljuwhuis: Voorstraat 12-14
- = perceel Ambachts- en Baljuwhuis
- = berging (1982)
- = fietsenstalling (1983)
- = Dorpskerk

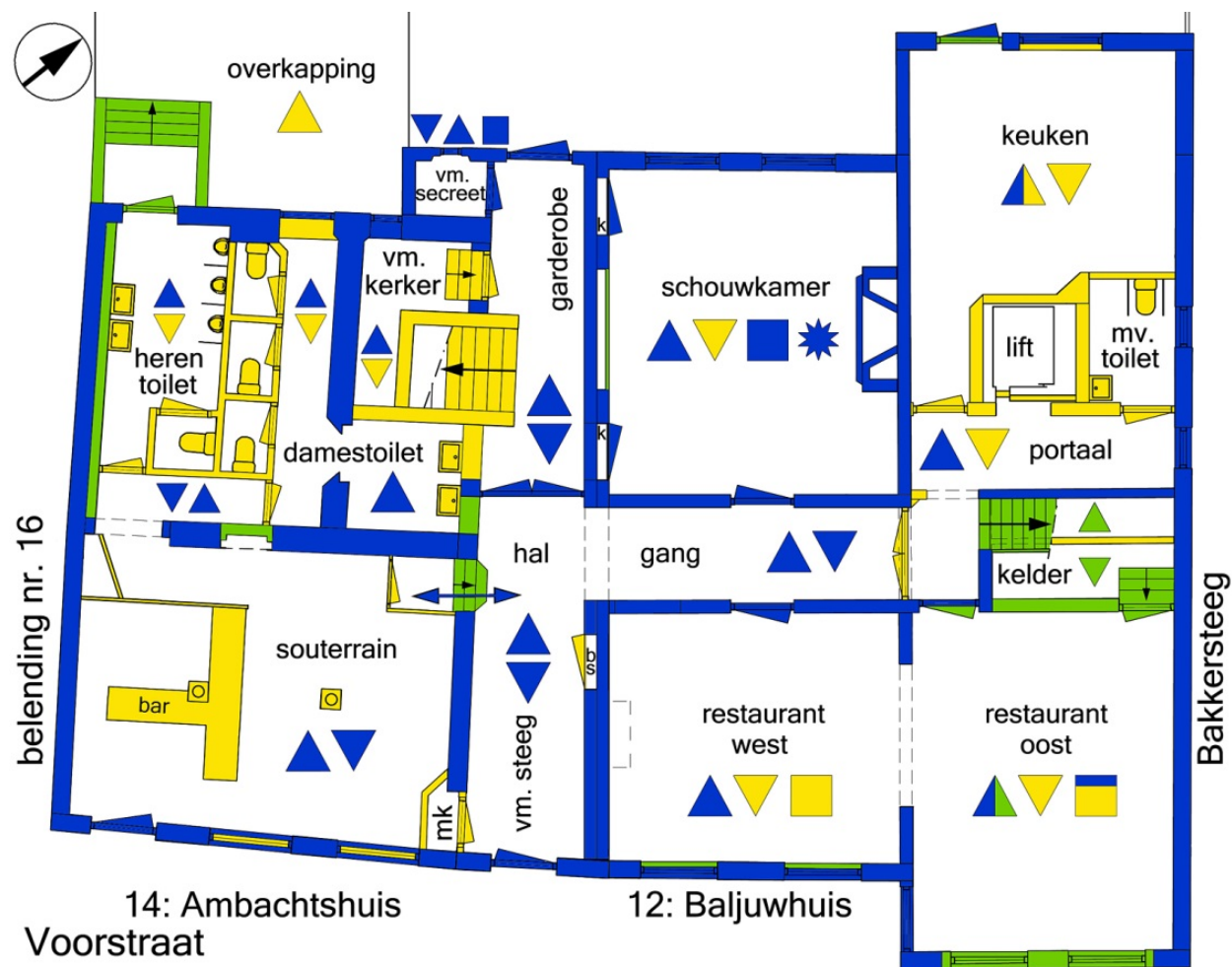
FASERINGS- EN WAARDESTELLINGSPLATTEGRONDEN

Fasering Ambachts- en Baljuwhuis, souterrain en begane grond, 2021; noorden is boven (Bureau Multical, revisie 2003; bewerkt door De Fabryck).

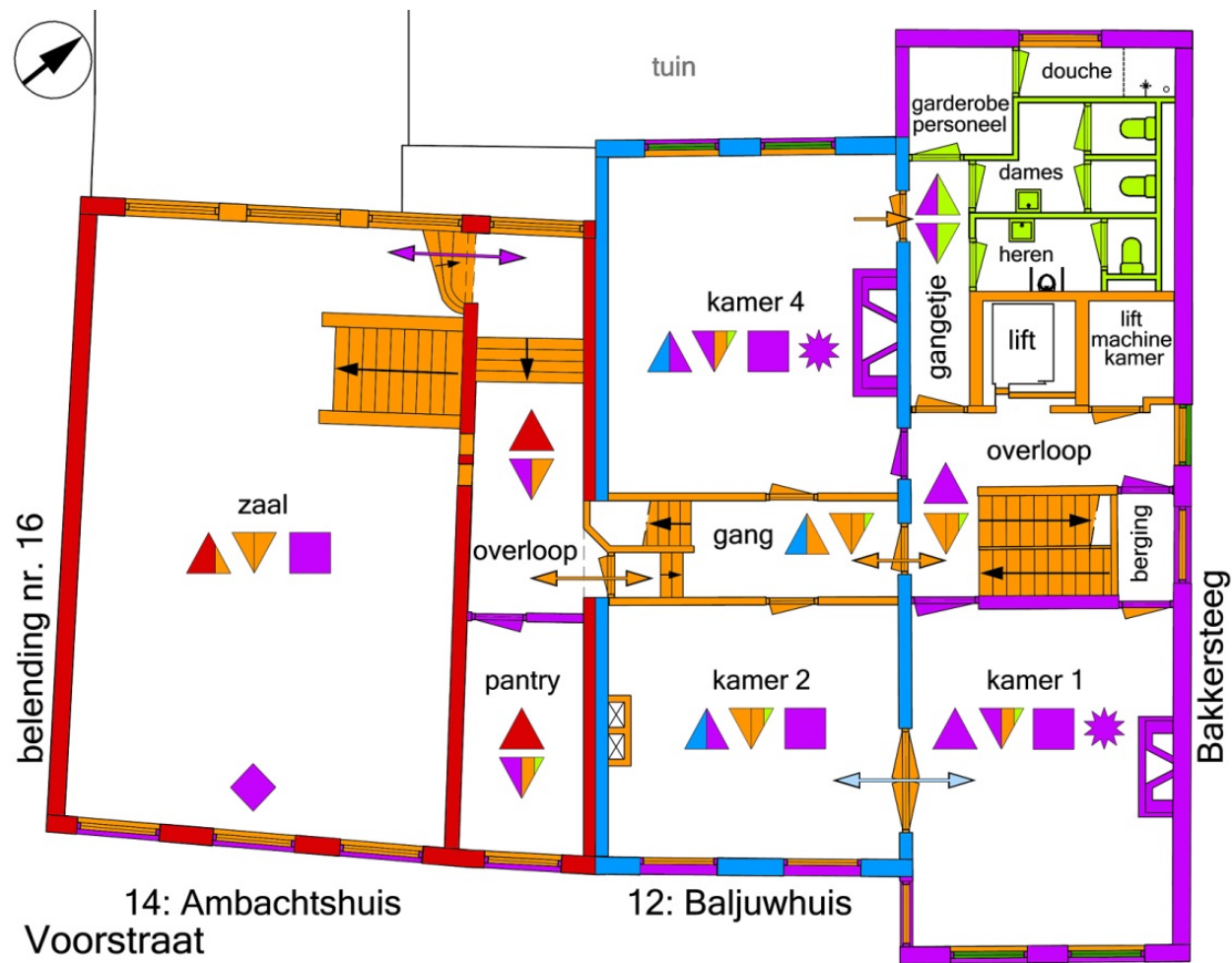
- Renvooi: ● = 1635-1639   ● = 1640-1641   ● = circa 1740   ● = circa 1810-1830   ● = circa 1870-1920   ● = 1980-1982   ● = 1983-2021
- ▲ = plafond: linkerhelft: balklaag; rechterhelft: onderplafond indien aanwezig
 ▼ = vloer: linkerhelft: betonnen ondervloer; rechterhelft: dekvloer (tegels of delen)
 ■ = lambrisering of wandbetimmering   * = schoorsteenmantel met betimmering en schoorsteenstuk

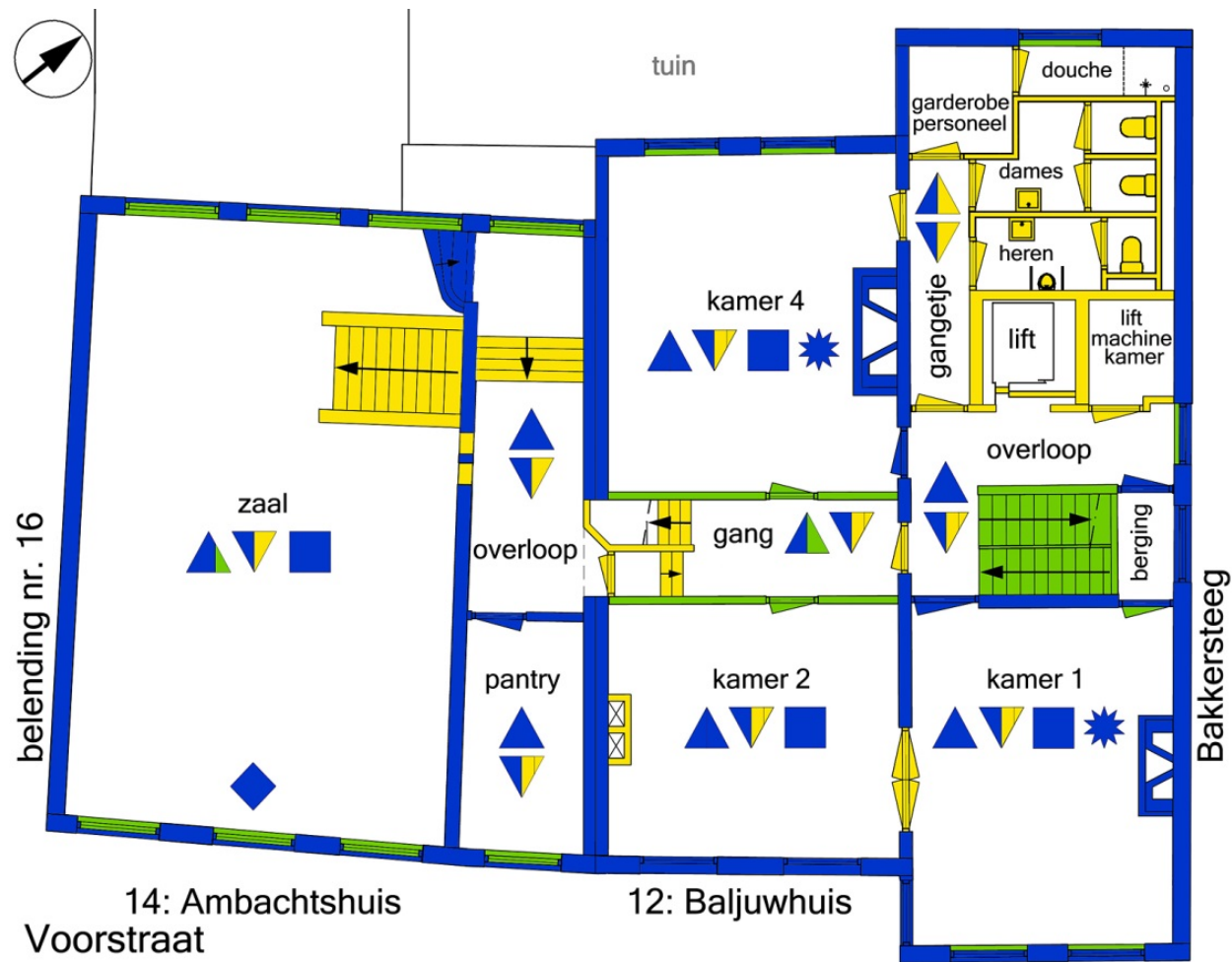
Bouwhistorische waardestelling Ambachts- en Baljuwhuis, souterrain en begane grond, 2021; noorden is boven (Bureau Multical, revisie 2003; bewerkt door *De Fabryck*). Renvooi waardestelling; conform de 'Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek' (Den Haag 2009):

- = hoge bouwhistorische waarde: van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object
- = positieve bouwhistorische waarde: van belang voor de voor de structuur en/of de betekenis van het object
- = indifferente bouwhistorische waarde: van weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van het object
- ▲ = plafond: linkerhelft: balklaag; rechterhelft: onderplafond indien aanwezig
- ▼ = vloer: linkerhelft: betonnen ondervloer; rechterhelft: dekvloer (tegels of delen)
- = lambrisering of wandbetimmering
- ★ = schoorsteenmantel met betimmering en schoorsteenstuk

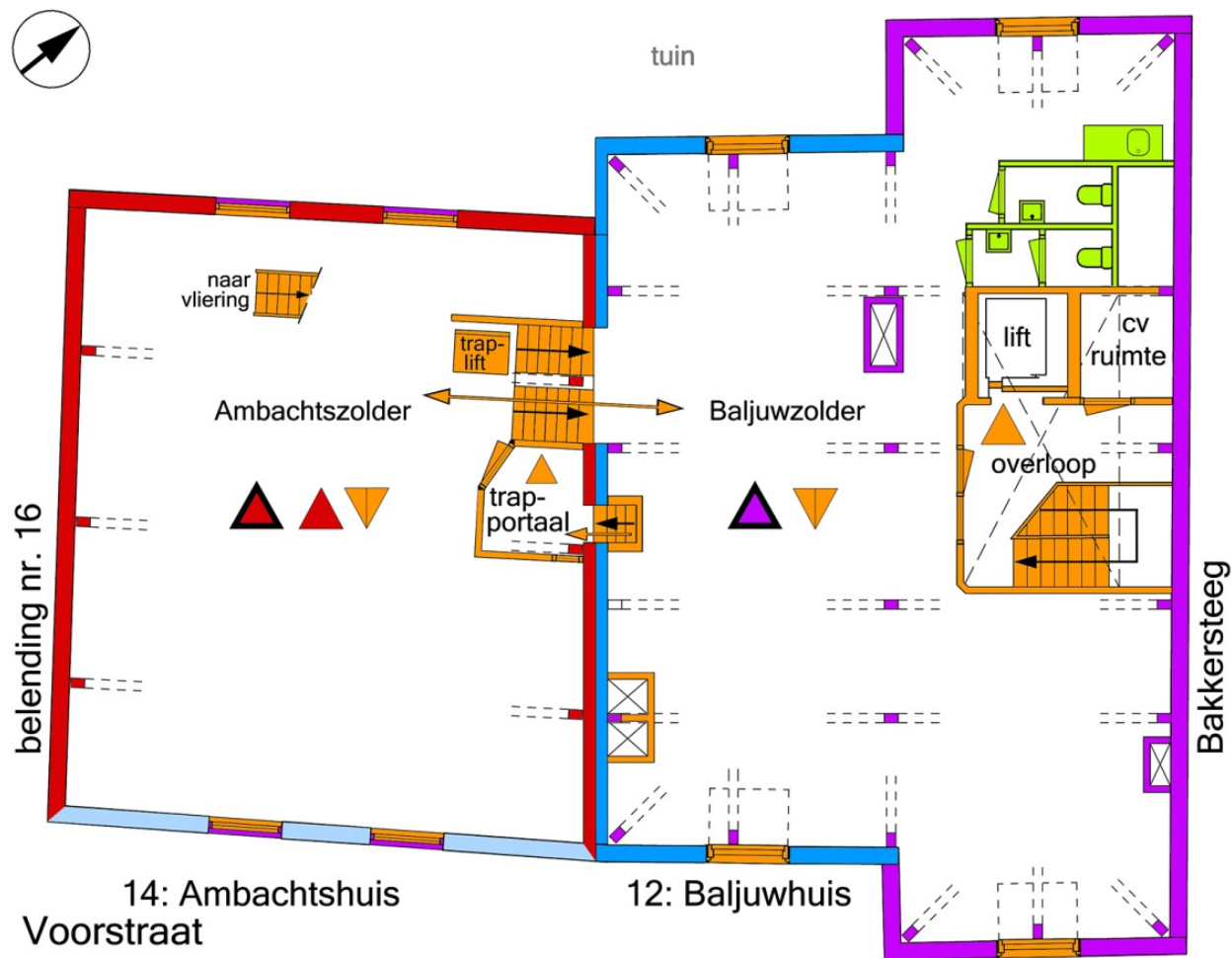
Fasering Ambachts- en Baljuwhuis, verdieping, 2021; noorden is boven (Bureau Multical, revisie 2003; bewerkt door De Fabryck).

- Renvooi: ● = 1635-1639   ● = 1640-1641   ● = circa 1740   ● = circa 1810-1830   ● = circa 1870-1920   ● = 1980-1982   ● = 1983-2021
- ▲ = plafond: linkerhelft: balklaag; rechterpunt: toegevoegde moerbalk (zaal); rechterhelft: onderplafond indien aanwezig
 ▼ = vloer: linkerhelft: ondervloer (delen); rechterhelft: dekvloer (delen of tegels); rechterpunt: vloerbedekking
 ■ = lambriserings of wandbetimmering   * = schoorsteenmantel al dan niet met betimmering   ◆ = binnenluiken

Bouwhistorische waardestelling Ambachts- en Baljuwhuis, verdieping, 2021; noorden is boven (Bureau Multical, revisie 2003; bewerkt door De Fabryck).
 Renvooi waardestelling; conform de 'Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek' (Den Haag 2009):

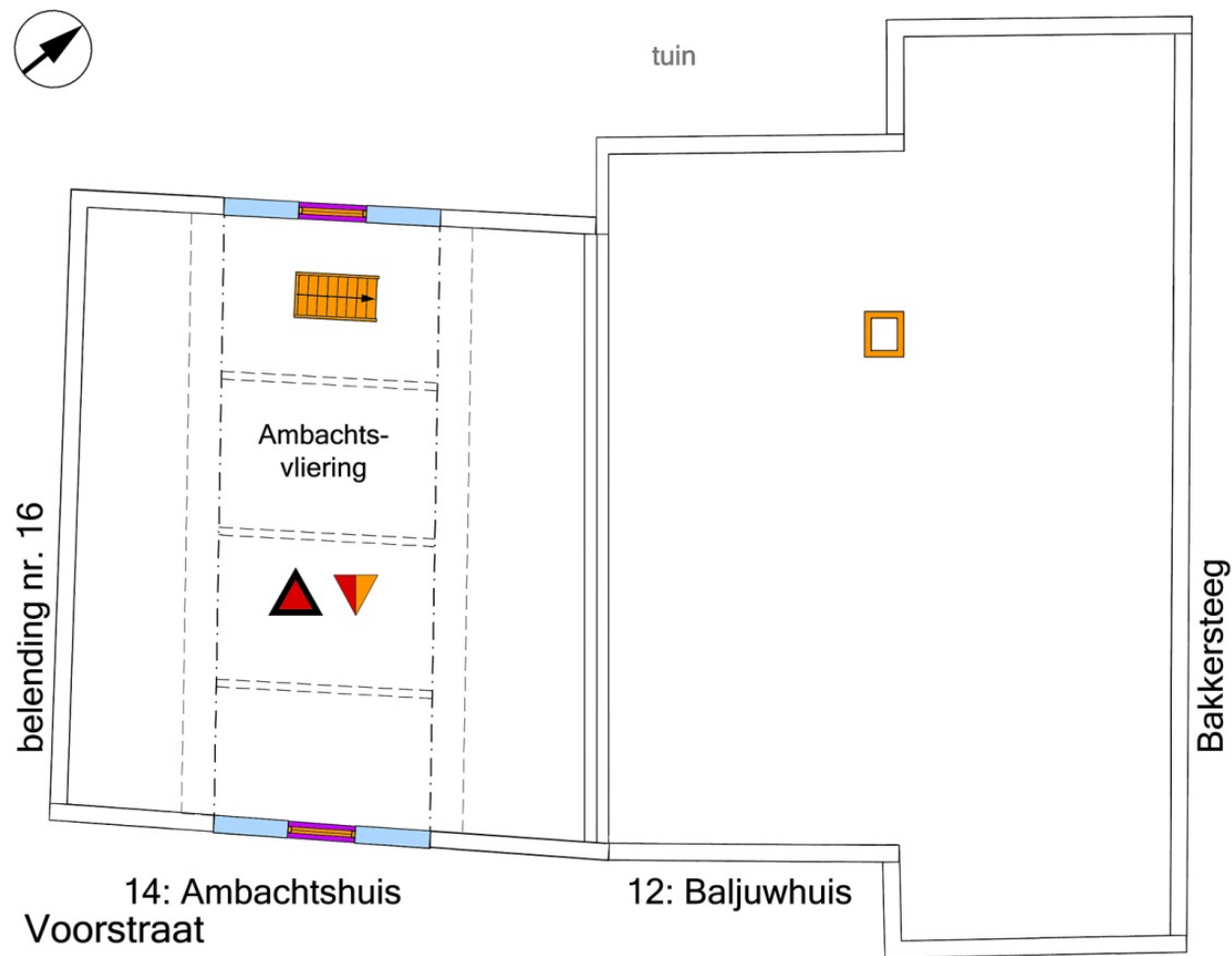
- = hoge bouwhistorische waarde: van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object
- = positieve bouwhistorische waarde: van belang voor de voor de structuur en/of de betekenis van het object
- = indifferente bouwhistorische waarde: van weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van het object
- ▲ = plafond: linkerhelft: balklaag; rechterpunt: toegevoegde moerbalk (zaal); rechterhelft: onderplafond indien aanwezig
- ▼ = vloer: linkerhelft: ondervloer (delen); rechterhelft: dekvloer (delen of tegels); rechterpunt: vloerbedekking
- = lambrisering of wandbetimmering
- ★ = schoorsteenmantel of- betimmering
- ◆ = binnenluiken

Fasering Ambachts- en Baljuwhuis, zolder, 2021; noorden is boven (Bureau Multical, revisie 2003; bewerkt door De Fabryck).

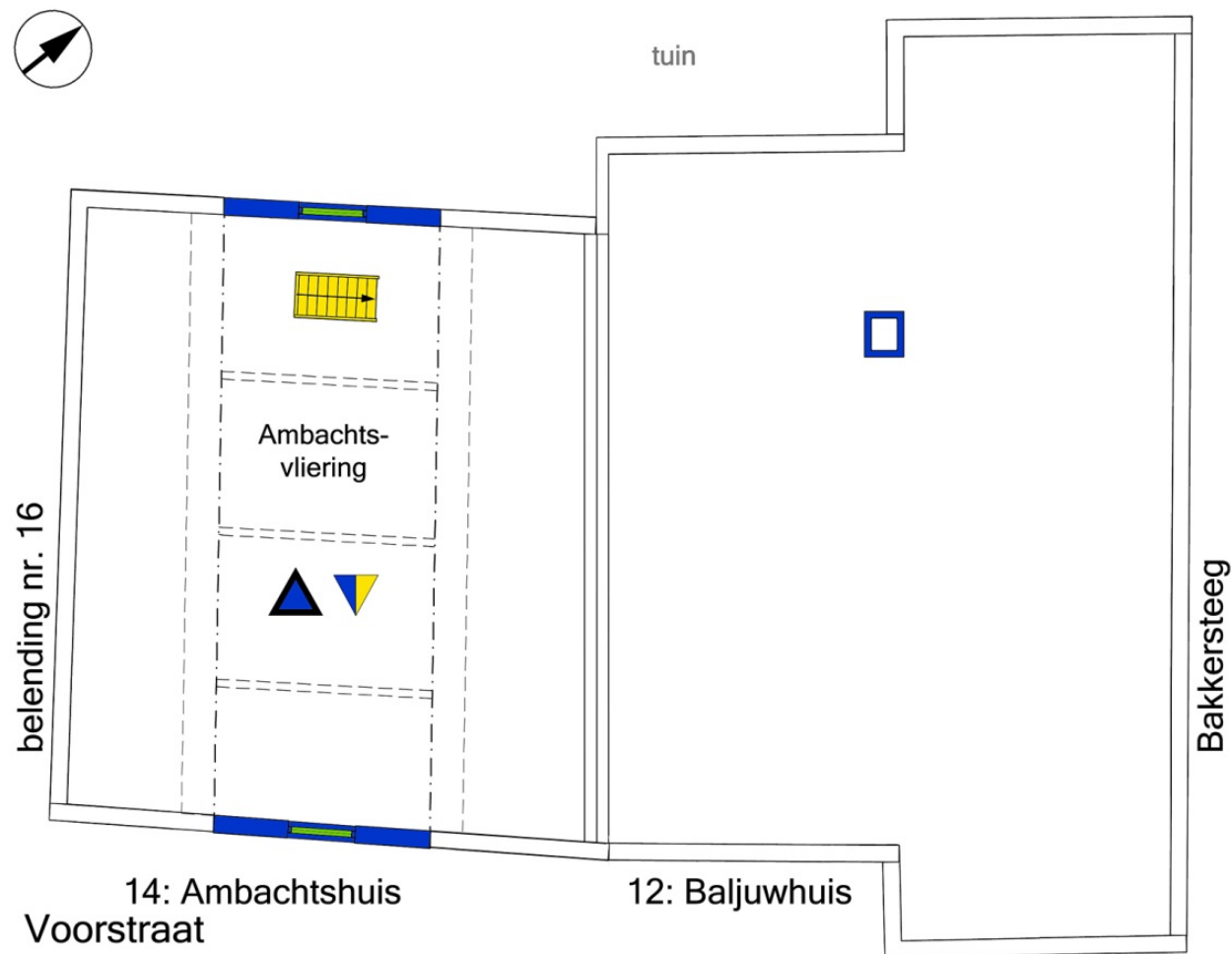
- Renvooi: ● = 1635-1639   ● = 1640-1641   ● = circa 1740   ● = circa 1810-1830   ● = circa 1870-1920   ● = 1980-1982   ● = 1983-2021
- ▲ = plafond: balklaag
 ▼ = vloer: linkerhelft: ondervloer (delen); rechterhelft: dekvloer (delen of tegels (toiletten))
 △ = kap

Fasering Ambachtshuis, vliering, 2021; noorden is boven (Bureau Multical, revisie 2003; bewerkt door *De Fabryck*).

- Renvooi: ● = 1635-1639   ● = 1640-1641   ● = circa 1740   ● = circa 1810-1830   ● = circa 1870-1920   ● = 1980-1982   ● = 1983-2021
- ▼ = vloer: linkerhelft: ondervloer (delen); rechterhelft: dekvloer (delen)
- △ = kap

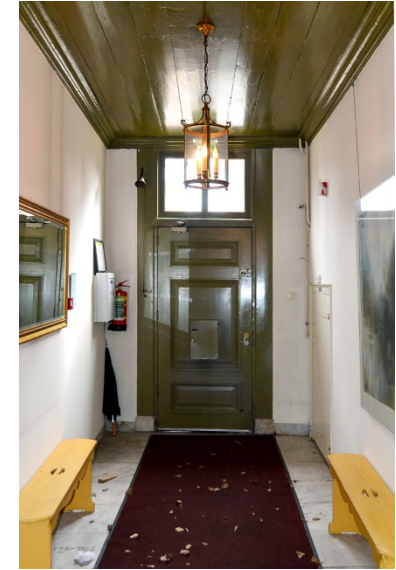
Bouwhistorische waardestelling Ambachtshuis, vliering, 2021; noorden is boven (Bureau Multical, revisie 2003; bewerkt door *De Fabryck*).
 Renvooi waardestelling; conform de 'Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek' (Den Haag 2009):

- = hoge bouwhistorische waarde: van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object
- = positieve bouwhistorische waarde: van belang voor de voor de structuur en/of de betekenis van het object
- = indifferente bouwhistorische waarde: van weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van het object
- ▼ = vloer: linkerhelft: ondervloer (delen); rechterhelft: dekvloer (delen)
- △ = kap

TOELICHTING OP DE WAARDESTELLING

Aangezien het Ambachts- en het Baljuwhuis beide de status van Rijksmonument hebben (respectievelijk nrs. 38025 en 38024), betreft de bouwhistorische waardestelling een interne waardestelling. Dit houdt in dat de geconstateerde bouwhistorische waarden onderling zijn afgewogen. Een hoge waarde is toegekend aan de structuren, ruimtelijke relaties en elementen die dateren van de periode 1635 tot omstreeks 1900, dat wil zeggen van de bouwtijd en de verbouwingen van omstreeks 1740, omstreeks 1810-1830 en omstreeks 1870-1900, vanwege hun historiciteit en hieruit voorkomende zeldzaamheid en/of hun zorgvuldige vormgeving en afwerking. Een hoge waarde is tevens toegekend aan alle elementen uit deze periode die tijdens de restauratie van 1980-1982 zorgvuldig zijn aangeheeld of, wanneer dit niet meer mogelijk was, gekopieerd.

De belangrijkste uitzondering betreft de gemetselde voorzetwand tegen het noordelijke deel van de westmuur in het souterrain van het Ambachtshuis (herentoilet): deze dateert weliswaar waarschijnlijk van omstreeks 1810-1830, maar is alleen aangebracht om de aangetaste balklaag extra te ondersteunen en vormt geen waardevolle toevoeging (positieve waarde). Een positieve waarde is daarnaast in het algemeen toegekend aan de historiserende elementen die zijn vervangen tijdens de restauratie van 1980-1982 zonder te zijn gekopieerd, of die op grond van concrete aanwijzingen zijn gereconstrueerd - voor zover dit kon worden vastgesteld. Belangrijkste voorbeelden zijn enerzijds het achttiende-eeuwse raamtype van de vensters van het Ambachtshuis boven het souterrain, waar feitelijk alleen de binnenluiken aan de zuidzijde op de bel-etage nog aantoonbaar naar

Ambachts- en Baljuwhuis, entree in de hal ofwel de voormalige steeg, vanuit het noorden, 2021.

Ambachtshuis, bel-etage, de zaal vanuit het noordwesten, 2021.

verwezen (en verwijzen), en anderzijds de hoofdtrap van het Baljuwhuis, die volledig is vernieuwd maar alleen op hoofdlijnen naar het oorspronkelijke model.

Los hiervan is een positieve waarde toegekend aan twee op verschillende momenten gedichte, historische doorgangen in het souterrain (van het Ambachtshuis), alsmede aan niet historische afwerking van het in principe historische trapje in de doorgang naar de voormalige steeg.

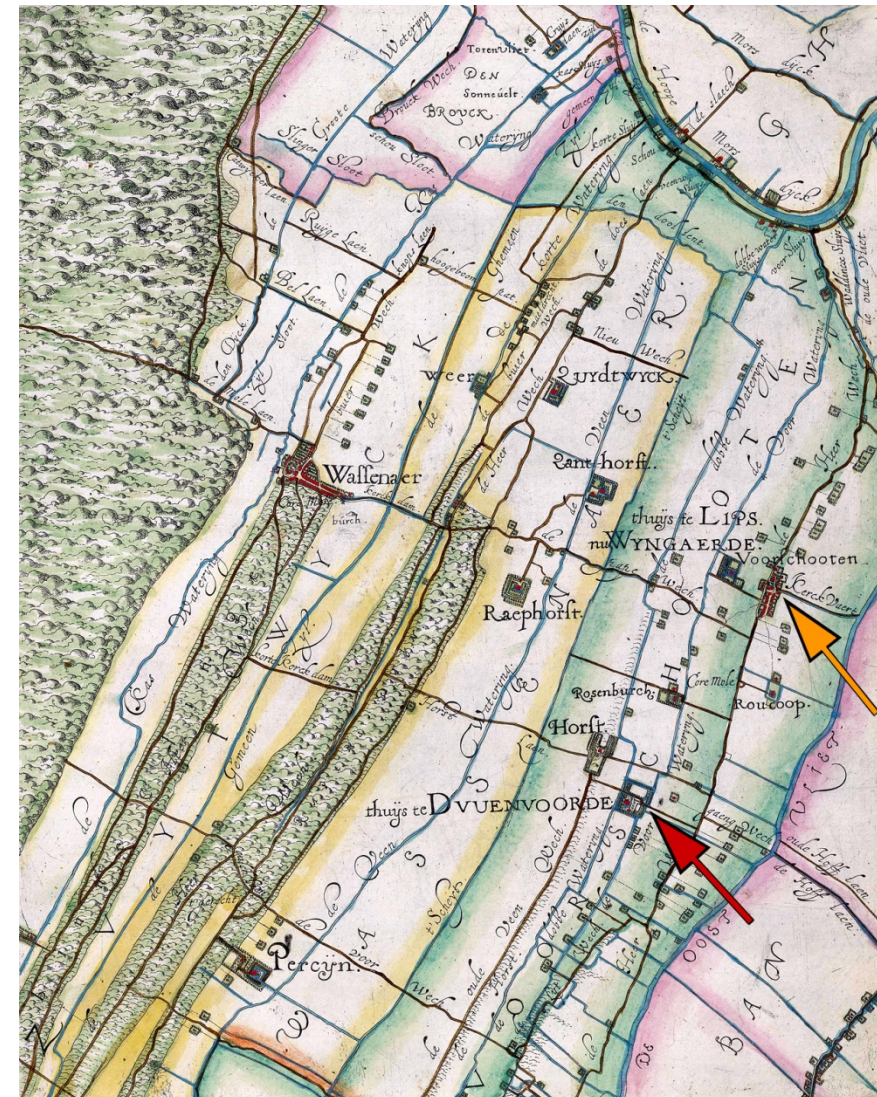
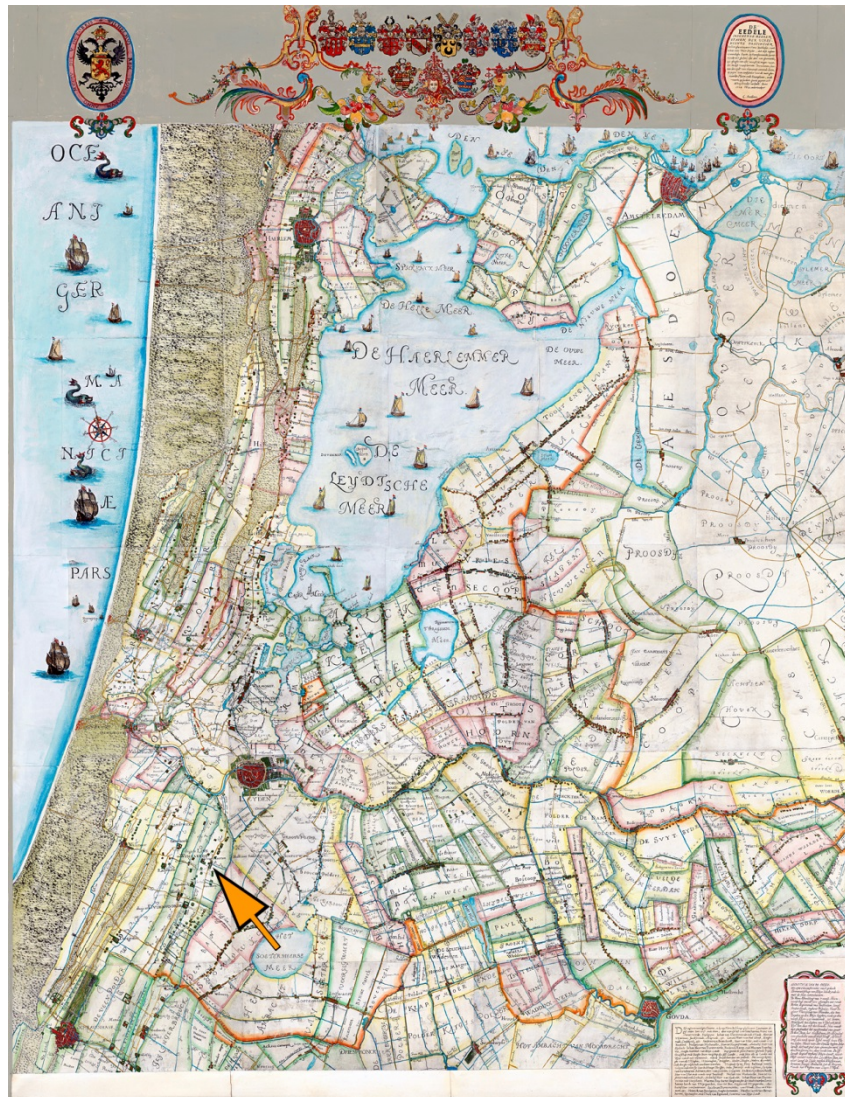
Een indifferente waarde is toegekend aan alle structuren en elementen die tot stand zijn gekomen tijdens de restauratie van 1980-1982 of later, zonder dat deze een aantoonbare relatie hebben met een historische toestand of situatie of bijzonder zijn wat vormgeving of materiaalgebruik betreft.

Baljuwhuis, begane grond, de oostzijde van het restaurant vanuit het noordoosten, waar tussen 1916-1964 slagerij Van Grundecken zijn winkel had, 2021.

Baljuwhuis, zolder vanuit het zuidoosten, 2021.

1. Kaart van het Hoogheemraadschap van Rijnland (links), met Voorschoten tussen Leiden (erboven) en Den Haag (linksonder); blad Wassenaar en omgeving (rechts), met links van het midden Wassenaar, Balthasar Florisz. van Berckenrode, 1615; noorden is boven (Hoogheemraadschap van Rijnland).

● = Voorschoten: voor detail zie afb. 2

● = Huis Duivenvoorde

BOUW- EN GEBRUIKSGESCHIEDENIS

Voorgeschiedenis

Over een eventuele aanleiding om de heerlijkheid Voorschoten een gebouw voor rechtspraak en bestuursvergaderingen te verschaffen is niets bekend, maar dat de toenmalige ambachtsheer, Johan (III) van Wassenaer van Du(i)venvoorde (1577-1645) hierin een belangrijke rol heeft gespeeld, staat wel vast.¹

Deze schatrijke telg uit een bekend adelsgeslacht had eerder al Den Haag verrijkt met een fraai stadspaleisje, op de hoek van de Kneuterdijk en het Lange Voorhout, en aansluitend zijn voorouderlijke kasteel Du(i)venvoorde ingrijpend laten moderniseren (afb. 3).

Als Stadhouders van de Lenen van Holland, één van zijn functies, had Van Wassenaer een ondergeschikte, Pieter Jacobsz. van Tet(h)rode († 1646)², die een onbebouwd perceel in het dorp Voorschoten bezat. Dit centraal gelegen perceel was gelegen aan de noordkant van de *heerstræet*, de tegenwoordige Voorstraat, ingeklemd tussen de woningen van de baljuw, Crispijn van Mierop (1585-1666; oost) en de vorige baljuw, Willem Gerritsz. van Toledo (west) en onbekende bezittingen van Johan van Wassenaer (noord), en had als kenmerk dat er een steeg op lag, een halve (Rijnlandse)

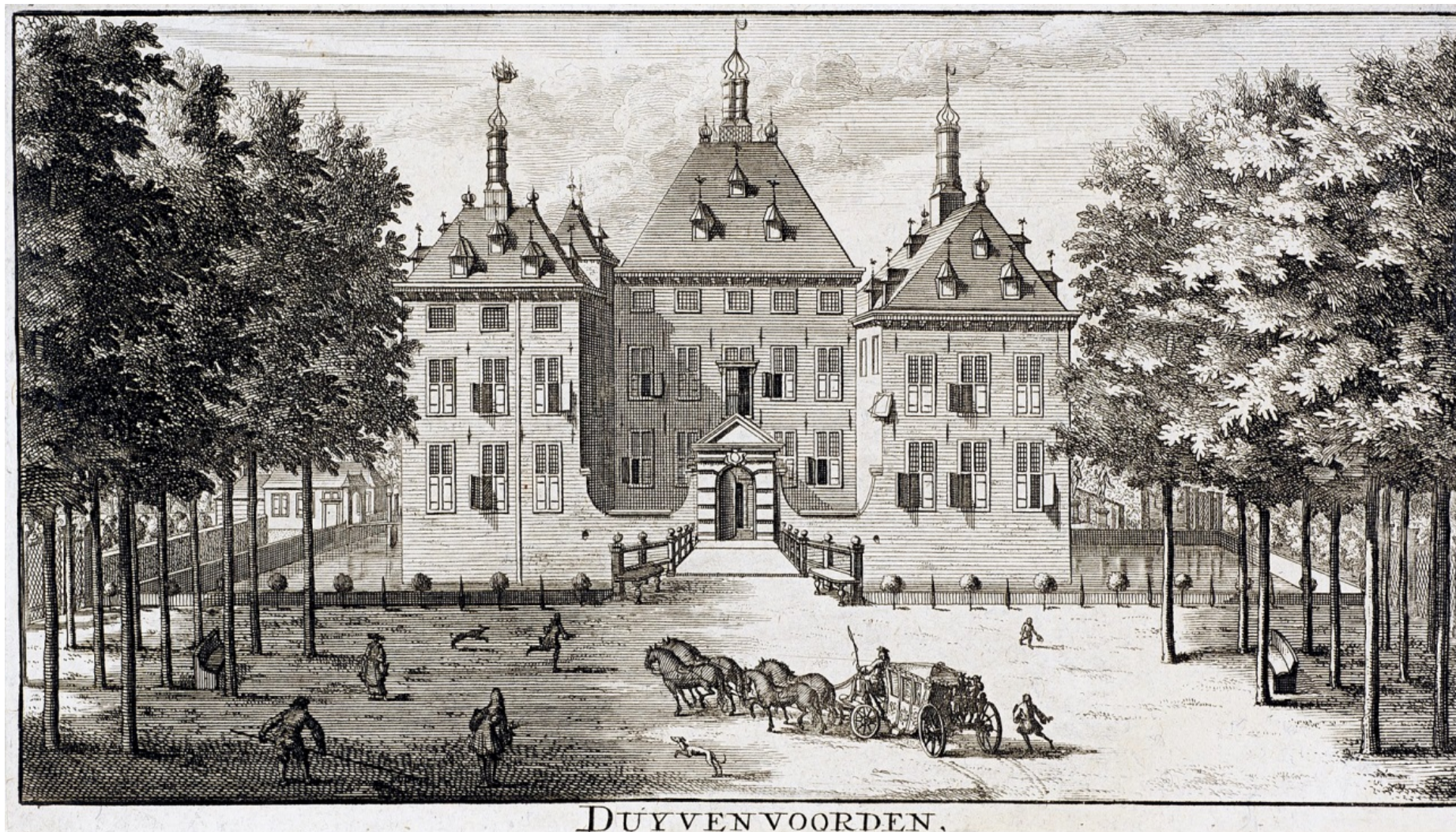

2. Voorschoten, detail blad Wassenaer en omgeving van de kaart van het Hoogheemraadschap van Rijnland (afb. 1), met centraal de Dorpskerk, Balthasar Florisz. van Berckenrode, 1615; noorden is boven (Hoogheemraadschap van Rijnland).

● = Ambachts- en Baljuwhuis aan de Heerstræet (Voorstraat; rechts van het huis) Wat het Ambachtshuis (Voorstraat 14) betreft gaat het in 1615 nog om een onbebouwd perceel tussen het toenmalige baljuwhuis (Voorstraat 16) en het pand op de hoek Voorstraat-Bakkersteeg, waar zich in 1635 de nieuwe baljuw zou vestigen.

¹ Tenzij ander vermeld is deze paragraaf ontleend aan: G. 't Hart, 'Het Ambachtshuis van Voorschoten' in: Het Ambachtshuis en het Baljuwhuis van Voorschoten, [Voorschoten 1982], p. 5-10.

² Zoon van Jacob Jansz. van Tetrode (ca. 1573-vóór 1663), rentmeester van het kapittel van de Hooglandse kerk in Leiden, secretaris van Rijnsburg, veertigraad van Leiden, Zowel senior als junior Van Tetrode heeft overigens het ambachtsbestuur een lening verschaft voor de nieuwbouw, terwijl senior als *superintendent* diverse administratieve klussen deed (GAV 730, AGV 1400-1810, inv.nr. 95, Rekening 1635-1637, fol. 8-8v)

3. Kasteel Duivenvoord, zuidelijk gelegen van Voorschoten, voorouderlijk bezit van Johan (III) van Wassenaer van Du(i)venvoorde, J. Lamsvelt, 1712 (ELO Beeldbank). Johan van Wassenaer liet het huis ingrijpend moderniseren (gereed in 1631), mogelijk naar ontwerp van architect Jan Florisz. van Westhoorn, de architect van het Ambachtshuis in de jaren 1635-1640.

roede breed en acht lang (ca. 1,90 bij 30 m) (afb. 2).³

Op 19 april 1633 droeg Van Tetrode deze ruime kavel in leen op aan zijn werkgever, een transactie die zo opmerkelijk is hij vrijwel zeker was geïnitieerd door Van Wassenaer: ruim twee jaar later zou Van Tetrode, waarschijnlijk niet toevallig inmiddels baljuw van Noordwijkerhout, Lisse, Voorhout en Hillegom, de helft van het nieuwe leen overdragen aan het oudste bestuurslid (*ambachtsbewaarder*) van Voorschoten, *omme opt 'zelve gedeelte erffs, een Gerecht-huys, ofte Vierschaere getimmerd, ende gefundeert te werden*.⁴

Ontwerp en bouw (1635-1640)

Van Tetrode behield zelf de oostelijke helft, nadrukkelijk met inbegrip van de genoemde gang. Op 3 mei 1640 zou hij dit afgesplitste leen, omschreven als *de grond van de gang die thans [is] overtimmerd* echter opdragen aan baljuw Van Mierop. Waarschijnlijk ter compensatie werd hem een maand later door Johan van Wassenaer een bebouwd perceel opgedragen gelegen aan de *achterwech*, de huidige Schoolstraat.⁵

Nameting leert dat de steeg die in 1640 was overbouwd, moet worden geïdentificeerd als de (huidige) gecombineerde hal van het dubbelpand, die fysiek deel uitmaakt van het Ambachtshuis. Alles wijst erop dat tijdens de bouw is besloten de steeg, herkenbaar aan de versmalling in noordelijke richting, op te nemen in het Ambachtshuis, als binnenruimte. Gevolg is

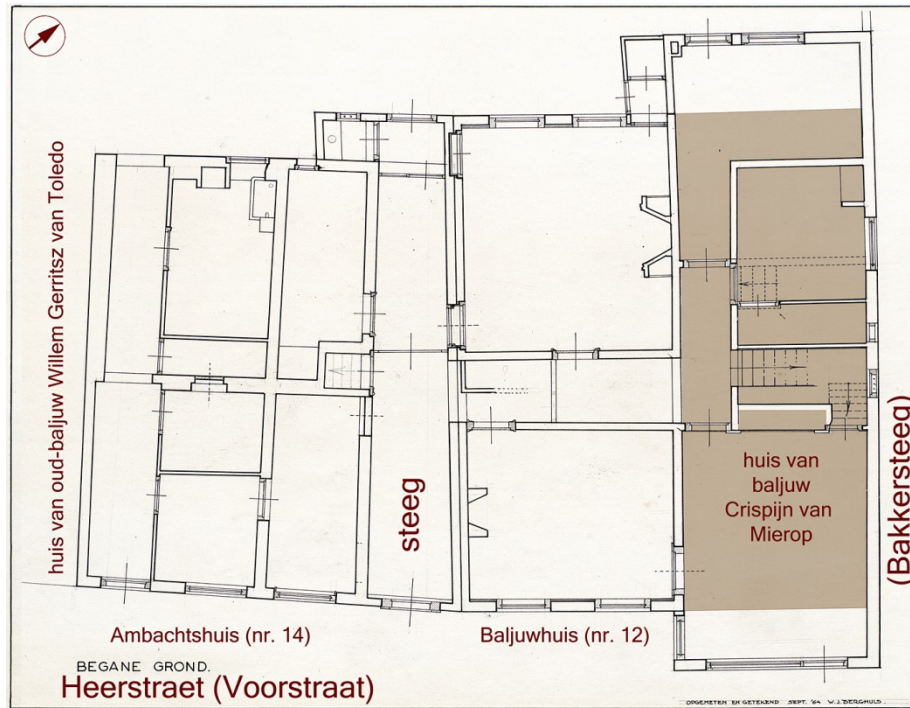

4. Voorstraat vanuit het westen, met links aan de noordzijde het Ambachts- en Baljuwhuis, achter dorpspomp, en op de achtergrond de toren van de Dorpskerk, P.G. Vertin, midden negentiende eeuw (ELO Beeldbank).

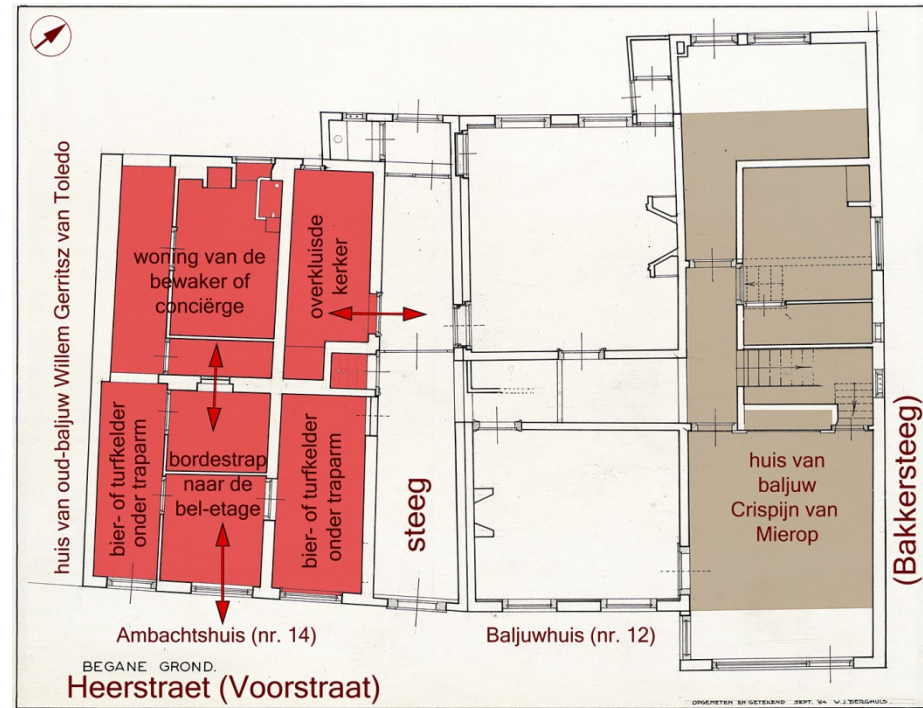
³ N. Vernède, 'Lijst van schouten en secretarissen van Voorschoten' in: *De Nederlandsche Leeuw* 45 (1927), p. 118-119.

⁴ J.C. Kort, *Repertorium op de grafelijke lenen in Rijnland, 1222-1650* (www.hogenda.nl); zie ook: GAV 730, AGV 1400-1810, inv.nr. 693.

⁵ Kort tevoren had Van Tetrode van Johan van Wassenaer een huis in Den Haag gekocht, maar zal er los van staan, omdat hij zelf nooit in Voorschoten lijkt te hebben gewoond (www.marceltettero.nl).

1635

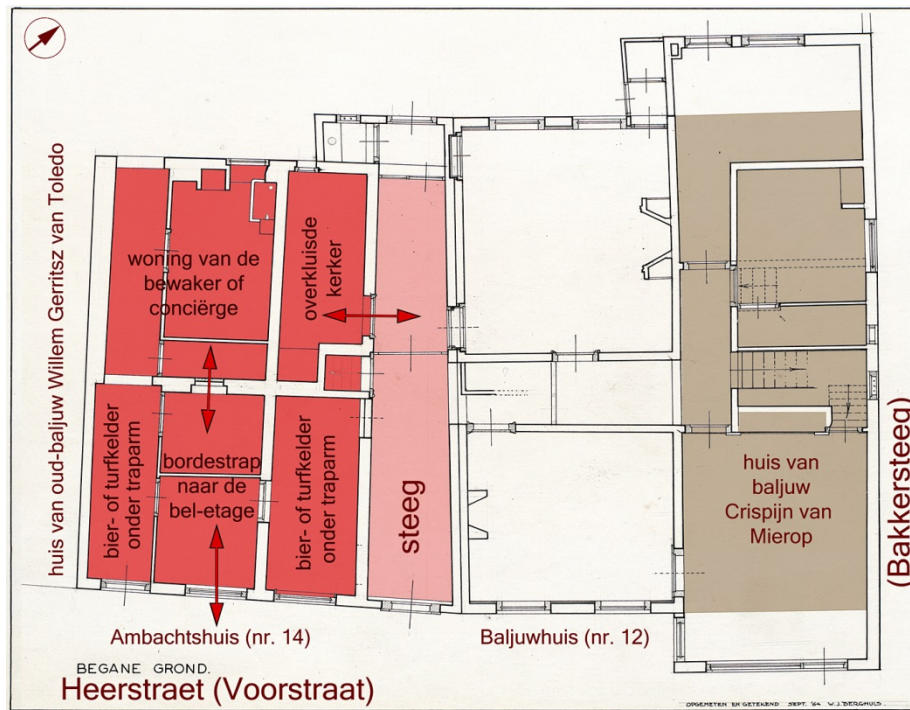
1635-1637

5. Ambachts- en Baljuwhuis, plattegrond begane grond, met in kleur de gefaseerde totstandkoming van beide panden; noorden is boven (RCE Beeldbank, W.J. Berghuis, 1964; bewerkt door *De Fabryck*).

In 1635 was er tussen het huis van oud-baljuw Van Toledo en dat van de nieuwe baljuw Van Mierop, op de hoek Voorstraat-Bakkersteeg, een onbebouwd perceel met centraal een steeg.

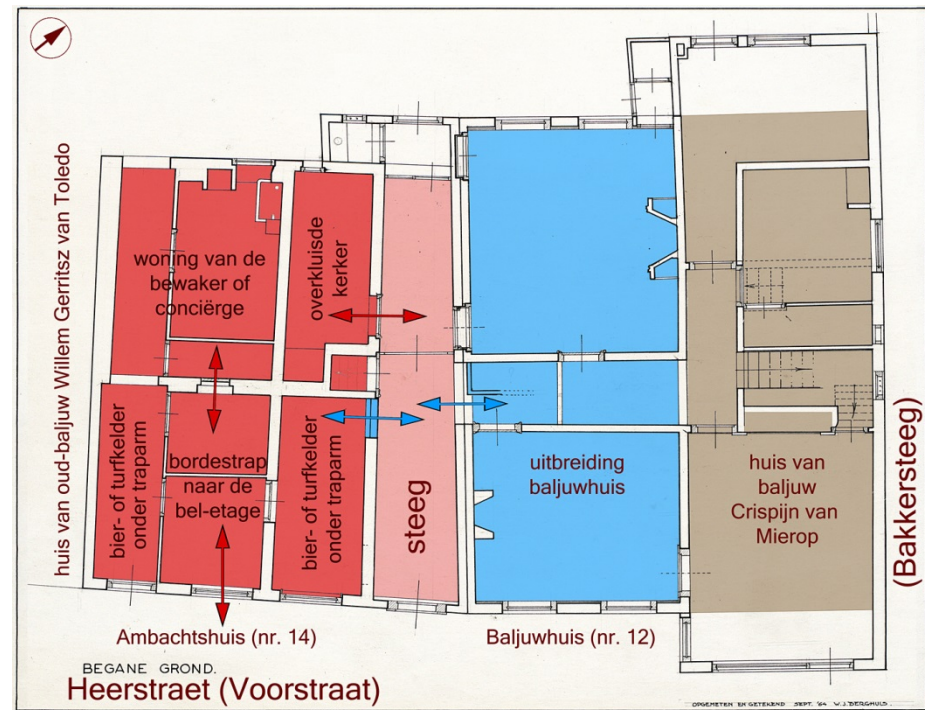
Tussen 1635 en 1637 verrees westelijk (links) van de steeg het Ambachtshuis naar ontwerp van architect Jan Florisz. van Westhoorn, in opdracht van ambachtsheer van Johan (III) van Wassenaer van Duivenvoorde. Het Ambachtshuis was te betreden via een doorgang centraal in de voorgevel die leidde naar een bordestrap ter plaatse van het huidige souterrain. Tegenover de ingang was een kleine doorgang in de dwarsmuur naar de bewakerswoning aan de achterzijde, terwijl zich onder de traparmen bier- en turfkelders bevonden. Arrestanten werden via de steeg en een doorgang in de zijgevel naar de overkluisde kerker (gevangenis) gevoerd.

- = 1635: bestaande huis van de nieuwe baljuw Van Mierop op de hoek Heerstraat (Voorstraat) -Bakkersteeg
- = 1635-1637: bouw van het Ambachtshuis, westelijk (links) van de steeg die zich centraal op het onbebouwde perceel bevond
- = 1638-1639: het Ambachtshuis wordt uitgebreid door overbouwning van de steeg, niet lang voordat men de balklaag boven de bel-etage (zaal en steeg) gaat leggen.
- = 1640-1641: het Baljuwhuis wordt in westelijke richting uitgebreid, tot aan de intussen overbouwde steeg

1638-1639

1640-1641

6. Ambachts- en Baljuwhuis, plattegrond begane grond, met in kleur de gefaseerde totstandkoming van beide panden; noorden is boven (RCE Beeldbank, W.J. Berghuis, 1964; bewerkt door *De Fabryck*). In 1638-1639 vindt er opnieuw een verbouwing plaats: de steeg wordt overbouwd, zodat het Ambachtshuis groter wordt en een nog imposantere voorgevel krijgt. Vervolgens wordt ook het Baljuwhuis op de hoek Voorstraat-Bakkersteeg in westelijke richting uitgebreid, tot aan de overbouwde steeg, waarbij in de zijgevel van het Ambachtshuis een extra doorgang wordt gemaakt, zodat de baljuw gebruik kan maken van de bier- en turfkelders onder de traparmen.

- = 1635: bestaande huis van de nieuwe baljuw Van Mierop op de hoek Heerstraat (Voorstraat) -Bakkersteeg
- = 1635-1637: bouw van het Ambachtshuis, westelijk (links) van de steeg die zich centraal op het onbebouwde perceel bevond
- = 1638-1639: het Ambachtshuis wordt uitgebreid door overbouw van de steeg, niet lang voordat men de balklaag boven de bel-etage (zaal en steeg) gaat leggen.
- = 1640-1641: het Baljuwhuis wordt in westelijke richting uitgebreid, tot aan de intussen overbouwde steeg

geweest dat deze nauwelijks is geïntegreerd in de plattegrond van het huis en de structuur van de gevels onregelmatigheden vertoont: de traveeën zijn bijvoorbeeld van ongelijke breedte, terwijl de onderste trappen van de top van de voorgevel onder de onderste waterlijst liggen in plaats van erboven (afb. 7). Mochten de twee oorspronkelijke moerbalken boven de bel-etage overigens doorlopen over de voormalige steeg - en daar lijkt het op - dan moet het besluit tot uitbreiding al vroeg zijn genomen.

Baljuw van Mierop heeft de rest van het perceel benut om zijn huis uit te breiden - de huidige twee westelijke traveeën van het Baljuwhuis - maar dit is aantoonbaar pas in tweede instantie gebeurd: de gevel van het Baljuwhuis is om de schouder van de onderste trede van de geveltrap van het Ambachtshuis heen gemetseld (afb. 8, 9).⁶

Aangezien de steeg zoals gezegd niet wezenlijk in de plattegrond is opgenomen en de gevelaanpassingen vooral boven de bel-etage hebben plaatsgevonden, heeft de planwijziging waarschijnlijk geen invloed gehad op de hoofdstructuur. De dwarsmuur (oost-west) halverwege het souterrain is van meet af aan aanwezig geweest, en tijdens de restauratie van 1980-1982 is aan het licht gekomen dat hierboven, op de bel-etage, aanvankelijk ook een muur heeft gestaan.⁷ In het souterrain bevindt zich achter deze muur nog altijd de (voormalige) overkluisde kerker, aan de oostkant, met ernaast

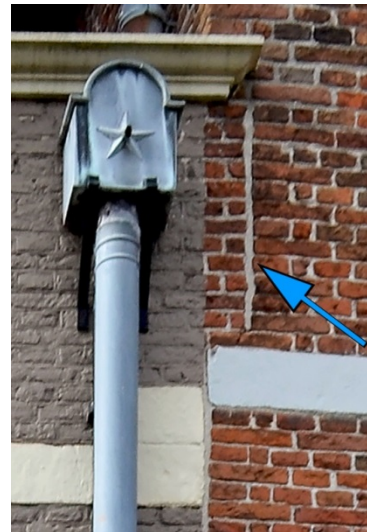

7. Ambachtshuis, voorgevel (zuid) in 1960 (GAV Beeldbank). De traveeën zijn van ongelijke breedte, omdat de gevel in 1635-1637 de breedte had gekregen van de drie linker traveeën, en pas in 1638-1639 in oostelijke richting is uitgebreid toen de steeg (t.p.v. de hoofdingang, rechts) werd overbouwd. Deze overbouwing had ook gevolgen voor de trapgevel, die eveneens verbreed en dus verhoogd moest worden, waardoor de onderste treden van de geveltrap onder de onderste waterlijst kwamen te liggen in plaats van erboven.

⁶ Aan de zuidzijde is deze zelfde buitenwaartse sprong later afgehakt resteert alleen nog de het ondersteunende natuursteenblok; het nieuwe bouwdeel bevatte een kelder, waarvan in 1980-1982 de gemetselde trap is teruggevonden in de tegenwoordige gang, tegen de scheidingsmuur met de achterkamer (C. Scheffer, *Het Ambachts- en Baljuwhuis te Voorschoten. Verslag van een restauratie* (Leiden 1986), II, afb. 18 (GAV, AGV 2.07.351, inv.nr. 2370, Map V (doosnr. 1344).

⁷ L. de Keuning-Volkers, 'Geschiedenis van een restauratie', in: *Het Ambachtshuis en het Baljuwhuis van Voorschoten*, [Voorschoten 1982], p. 21.

8. Ambachtshuis, voorgevel, de hoofdingang ter plaatse van de voormalige steeg uit 1635-1640; de gevel links ervan dateert van 1635-1637, en het deel boven de doorgang van 1638-1639, terwijl de ongeschilderde gevel rechts, van het Baljuwhuis, stamt uit 1640-1641, 2021. De deuroplijsting dateert van circa 1740, de paneel deur van een eeuw later.
9. Ambachts- (links) en Baljuwhuis, voorgevel, detail bovenaan de naad tussen beide panden; pijl wijst naar de schouder van de oostelijke, onderste trede van de geveltrap van het Ambachtshuis, waar de gevel van het Baljuwhuis in 1640-1641 omheen is gemetseld, 2021.
10. Ambachts- en Baljuwhuis, voormalige steeg, hal vanuit het zuiden richting de doorgang met dubbele deur van omstreeks 1740; rechts de open doorgang (1640-1641) naar het Baljuwhuis en links de doorgang die vanaf 1640-1641 leidde naar de bier- en turfcellars onder de bordestrap (souterrain), 2021.

oorspronkelijk misschien de woning van de conciërge annex bewaker - de betaling aan de Leidse schrijnwerker He(i)nrick Bommaert (* ca. 1600) maakt onder meer melding van bedsteden (afb. 17).⁸

Vermoedelijk vanwege het feit dat een kerker ondergronds behoorde te liggen - er zijn meer voorbeelden - bevindt de vloer van het souterrain nog steeds enkele treden onder het maaiveld. In het kader van de genoemde restauratie is vóór de tweede travee vanuit het westen, ofwel de centrale travee van het Ambachtshuis zonder de steeg, een hardstenen trap opgegraven, plus een hierop aansluitende vloer tussen twee gemetselde muurtjes naar de nu gedichte maar nog wel herkenbare doorgang in de genoemde dwarsmuur (afb. 11, 12).⁹ Het is aannemelijk is dat deze twee muurtjes (of één van beide) de onderbouw vormde(n) van een bordestrap naar de zaal op de bel-etage aan de achterzijde.¹⁰

Een dergelijke opzet ligt meer voor de hand dan een trap halverwege de steeg, zoals wel is geopperd. Dit zou een ronduit statusarme route zijn geweest, niet passend bij een representatief gebouw als het Ambachtshuis, waar nog blijkt dat ook de afzonderlijke toegang tot de kerker zich hier van meet af aan lijkt te hebben bevonden (afb. 15-17).

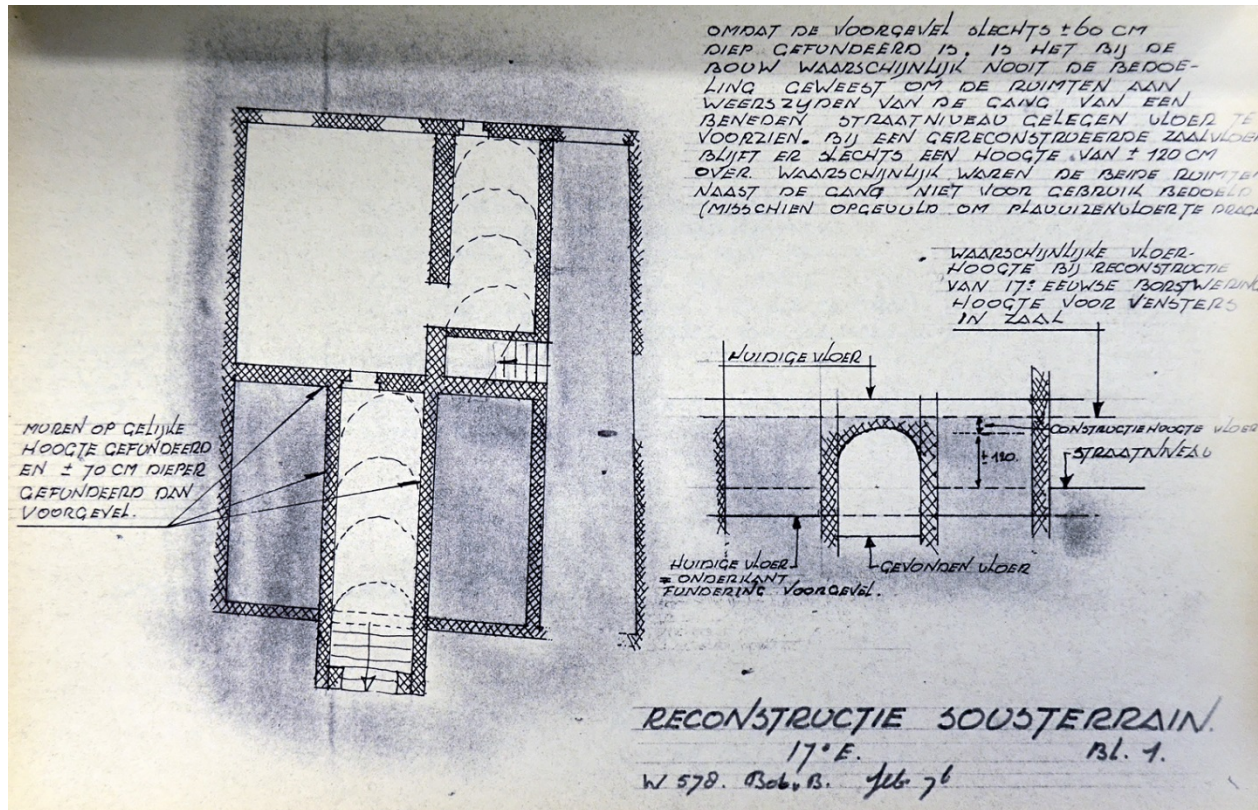
⁸ GAV 730, AGV 1400-1810, inv.nr. 95, Rekening 1635-1637, fol. 12; nog in 1940 is er sprake van een verhuurde woning (*Leidsch Dagblad* 6 december 1940)

⁹ GAV, AGV 2.07.351, inv.nr. 2367, Map II (doosnr. 1340).

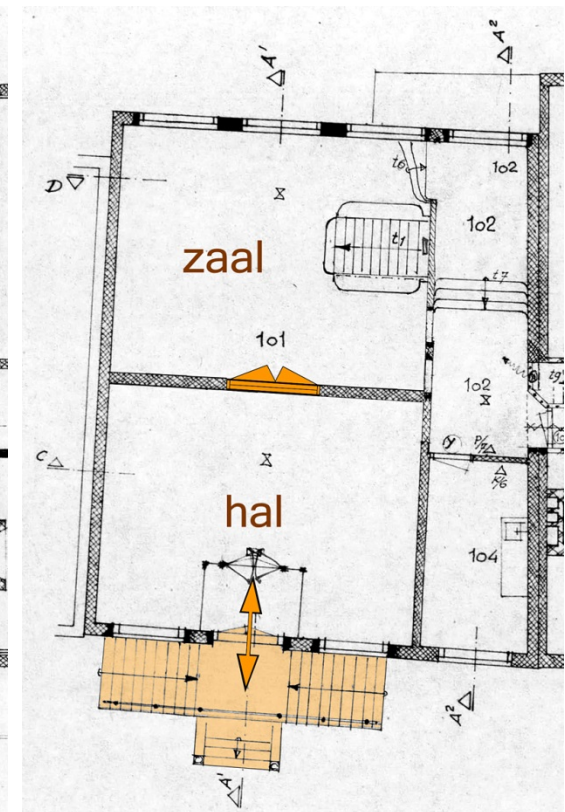
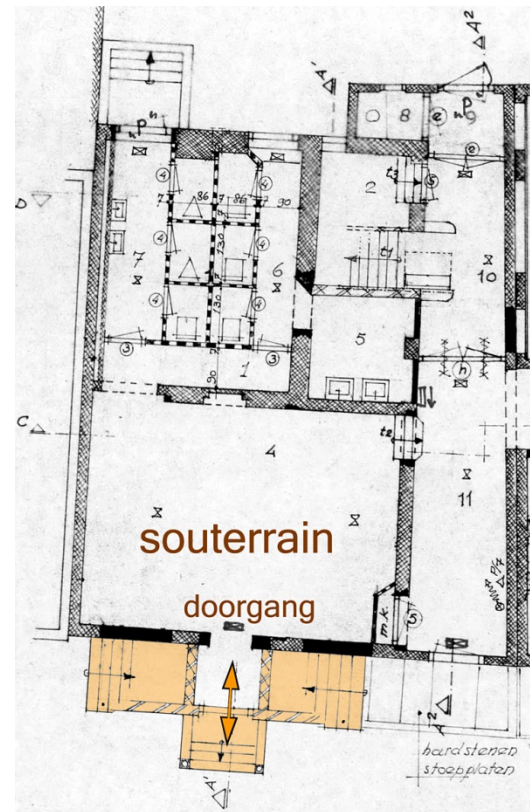
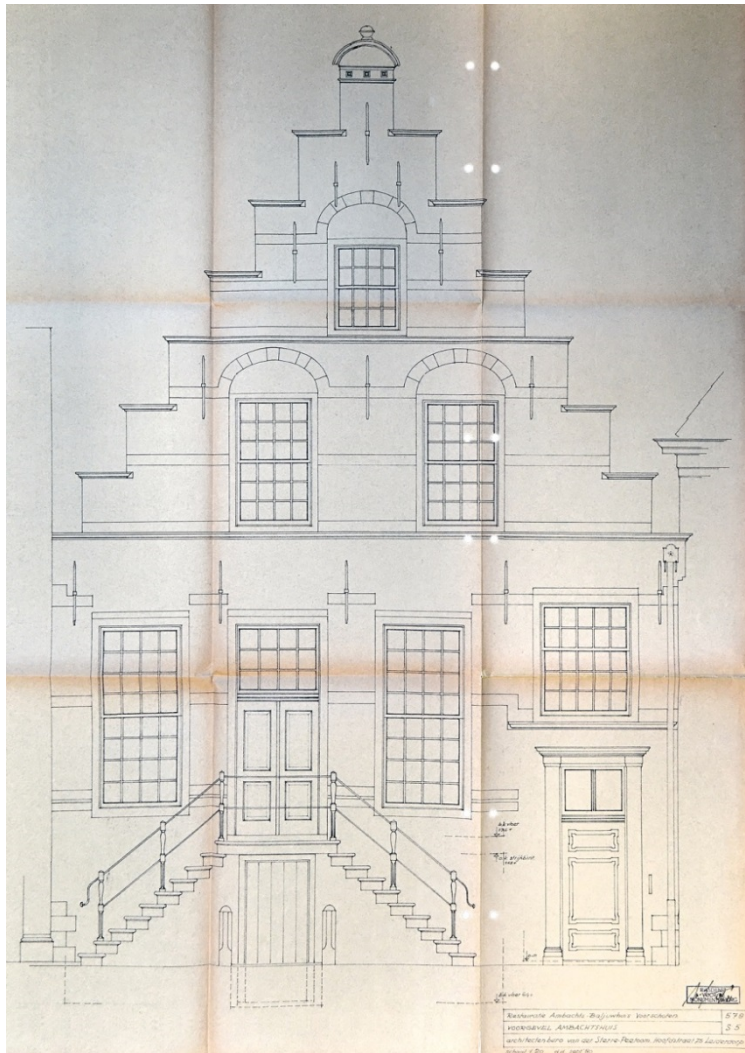
¹⁰ Een dergelijke binnentrap lost die vraagstukken op die in het kader van de genoemde restauratie ontstonden: sporen van een buitentrap naar de bel-etage ontbraken en de ruimte tussen het teruggevonden vloerniveau ten westen en oosten van de twee muurtjes en de balklaag bedroeg maar 1,20 en was dus niet bruikbaar geweest. Daarnaast was een dichtgemetselde doorgang naar Voorstraat 16 teruggevonden, direct ten zuiden van de (voormalige) dwarsmuur, een halve meter onder het (huidige) vloerniveau van de bel-etage (De Keuning-Volkers, p. 21; Scheffer, II, afb. 57, 60). Er was echter aanvankelijk geen balklaag geweest, wat tevens verklaart dat er hier in 1980 geen restanten van een (haakse) zeventiende-eeuwse balklaag zijn aangetroffen, terwijl de doorgang vrijwel heeft aangesloten op het veronderstelde trapbordes.

11. Ambachtshuis, voorgevel, opgravingen ter plaatse van de tweede travee vanuit het westen, vanuit het zuidoosten (boven) en oosten, met zicht op de aangetroffen trap naar het souterrain, 1975-1976 (RCE Beeldbank).

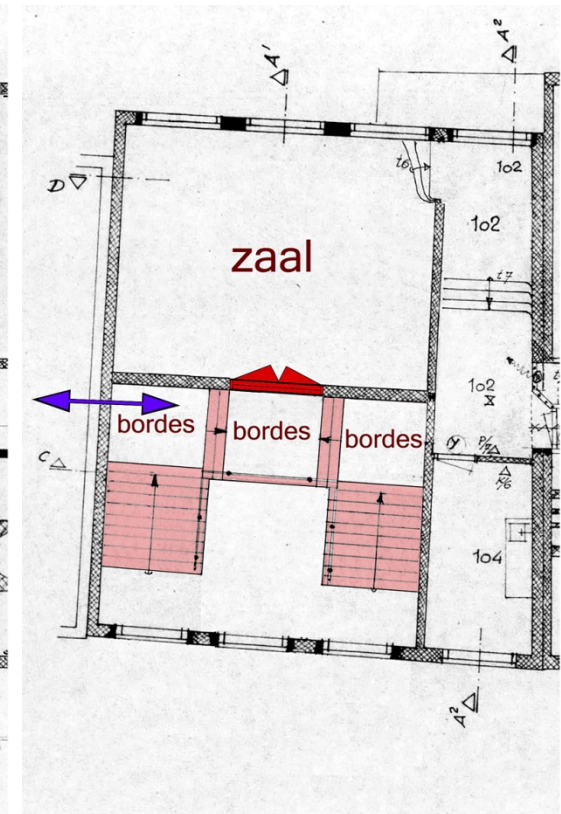
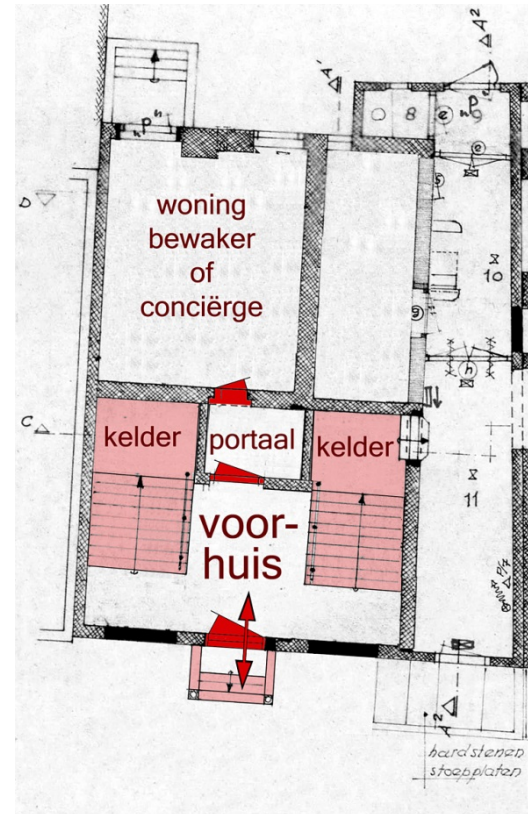
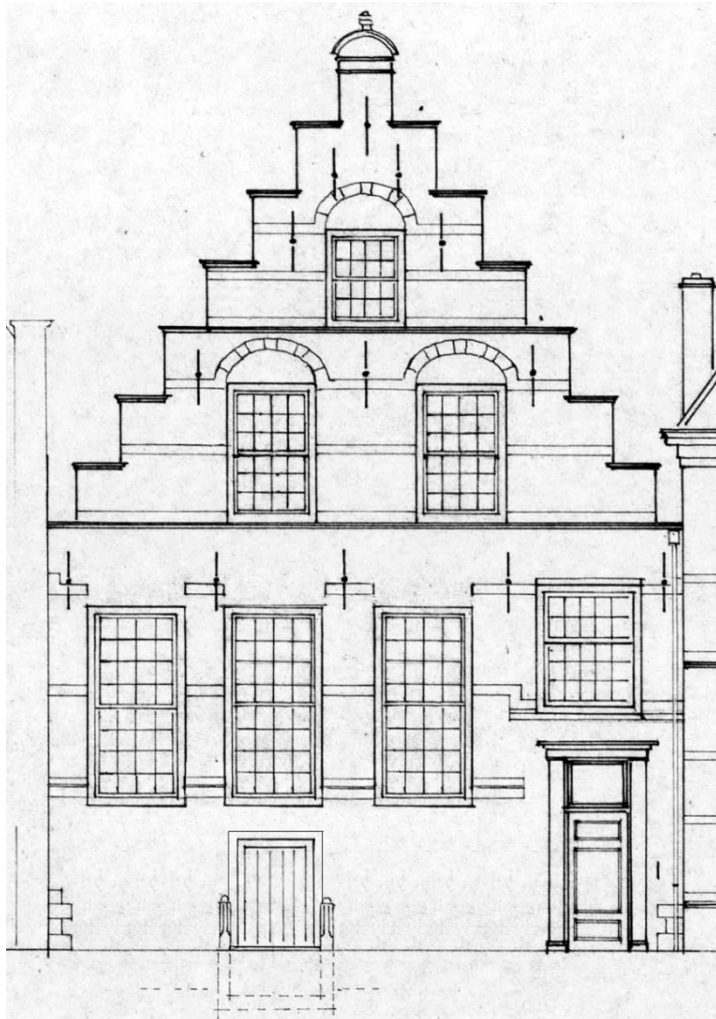

12. Ambachtshuis, plattegrond begane grond (links), voorzien van aantekeningen van de ontgraving ter plaatse van de tweede travee vanuit het westen en in het souterrain, Bob van Beek, februari 1976; noorden is boven (GAV, AGV, 2.07.351, inv.nr. 2367 Map II (1971-1984), doos 1340; bewerkt door *De Fabryck*). Men ontdekte centraal in het souterrain een vloertje dat aansloot op de gevonden stoep voor de voorgevel, en ingeklemd lag tussen twee noord-zuidgerichte, gemetselde muurtjes richting de nu gedichte maar nog wel herkenbare doorgang in de genoemde dwarsmuur. In 1976 werd met deze vondsten een gang in het huidige souterrain gereconstrueerd, met een trap in de steeg naar de verdieping. Maar in de tijd dat de aangetroffen stoep en het vloertje met muurtjes ontstonden (1635-1637), was de steeg nog niet overbouwd. De muurtjes met het vloertje zullen de restanten zijn van een bordestrap in het voorhuis (souterrain), die leidde naar de bel-etage waar zich aan de achterzijde de zaal zal hebben bevonden. De nu gedichte maar nog wel herkenbare doorgang in de genoemde dwarsmuur leidde naar de bewakerswoning, terwijl zich onder de traparmen de (bier- en turf)kelders bevonden. Men ontdekte tevens dat het vloerniveau van het voorgedeelte op de bel-etage lager zou zijn geweest dan dat van de zaal aan de achterzijde, vanwege sporen van een doorgang in de westmuur naar het buurhuis (nr. 16); deze doorgang zal echter hebben aangesloten op het bordes van de trap, en zal zijn gemaakt toen men na verloop van tijd meer ruimte nodig had en deze vond in het buurpand, al dan niet gehoord (afb. 17).
13. Ambachtshuis, souterrain vanuit het oosten, met rechts de dwarsmuur met de gedichte doorgang naar de voormalige bewakerswoning; het balkenplafond dateert van omstreeks 1740, toen de bordestrap (1635-1637) in deze ruimte werd verwijderd, 2021.

14. Ambachtshuis, voorgevel (zuid), niet uitgevoerde bestektekning, voorzien van een gereconstrueerde hoge stoep, die leidt naar de zaal op de bel-etage, 1980 (GAV, AGV 2.07-351, inv.nr. 2372 (Map VII).

15. Ambachtshuis, plattegronden van de begane grond (links) en de verdieping, niet uitgevoerde bestektekning, voorzien van de gereconstrueerde hoge stoep bij de voorgevel van het Ambachtshuis, die leidt naar de zaal op de bel-etage, terwijl het souterrain wordt betreden via een kleine stoep, ongeveer zoals aangetroffen in 1976, 1980; noorden is boven (BGV, 11274; bestektekningen 1980; bewerkt door De Fabryck).

16. Ambachtshuis, voorgevel (zuid), voorzien van een reconstructie van een inwendige bordestrap in het voorhuis, te bereiken via een centrale doorgang in de gevel, 1980 (BGV, 11274; bestektekeningen 1980; bewerkt door *De Fabryck*).

17. Ambachtshuis, plattegronden van de begane grond (onder) en de verdieping, voorzien van een reconstructie van een inwendige bordestrap in het voorhuis met onder de traparmen kelders, te bereiken via een portaal; noorden is boven (BGV, 11274; bestektekeningen 1980; bewerkt door *De Fabryck*).

Het is ook mogelijk dat zich alleen aan de westzijde (links) een bordestrap bevond, maar in ieder geval is er voor 1740 op het noordwestelijke bordes een doorgang gemaakt naar buurpand Voorstraat 16 (blauwe pijl)

Dit laatste maakt tevens aannemelijk dat meteen bij de uitbreiding van het Baljuwhuis, dus in of kort na 1640, een doorgang naar de voormalige steeg tot stand is gekomen; aanvullend bewijs levert het gegeven dat de baljuw tot 1667 kosteloos kon beschikken over een bier- en turfkelder en een privaat.¹¹ Het gebruik van deze kelder(s) suggereert dat de in 1980-1982 teruggevonden en herstelde doorgang tussen voormalige steeg en het voorgedeelte van het souterrain van het Ambachtshuis van de bouwtijd of niet veel later dateert, terwijl het privaat zich achterin de steeg kan hebben bevonden (afb. 17).

Afgaande op het jaartal '1635' in de voorgeveltop en de datering van de verschillende bouwrekeningen is het Ambachtshuis hoogstwaarschijnlijk tot stand gekomen in de perioden 1635-1637 en 1638-1639 (afb. 18).¹²

In de eerste fase werd het metselwerk hoofdzakelijk verricht door de Voorburgse metselaar Jasper Cornelisz. en het timmerwerk door de Leidenaar Jan Allertsz. (van Moerbeek).¹³ De steenhouwer was eveneens een Leidenaar, namelijk Hendrick Cornelisz. van Bilderbeek (1573-1640), de stadsmeestermetselaar, evenals de loodgieter, Jan Willemsz. van der Pluym en zoals gezegd de schrijnwerker He(i)nrick Bommaert.

In de tweede fase worden vooral betalingen gedaan aan ene Pieter Michielsz., die zowel timmerman als metselaar wordt genoemd, terwijl de loodgieter de zoon van Jan van der Pluym was, Dominicus, en ook de smid weer een Leidenaar, Samuel van Damme (*ca. 1585).¹⁴

¹¹ GAV 730, AGV 1400-1810, inv.nr. 408.

¹² GAV 730, AGV 1400-1810, inv.nr. 95.

¹³ Ibidem, Rekening 1635-1637.

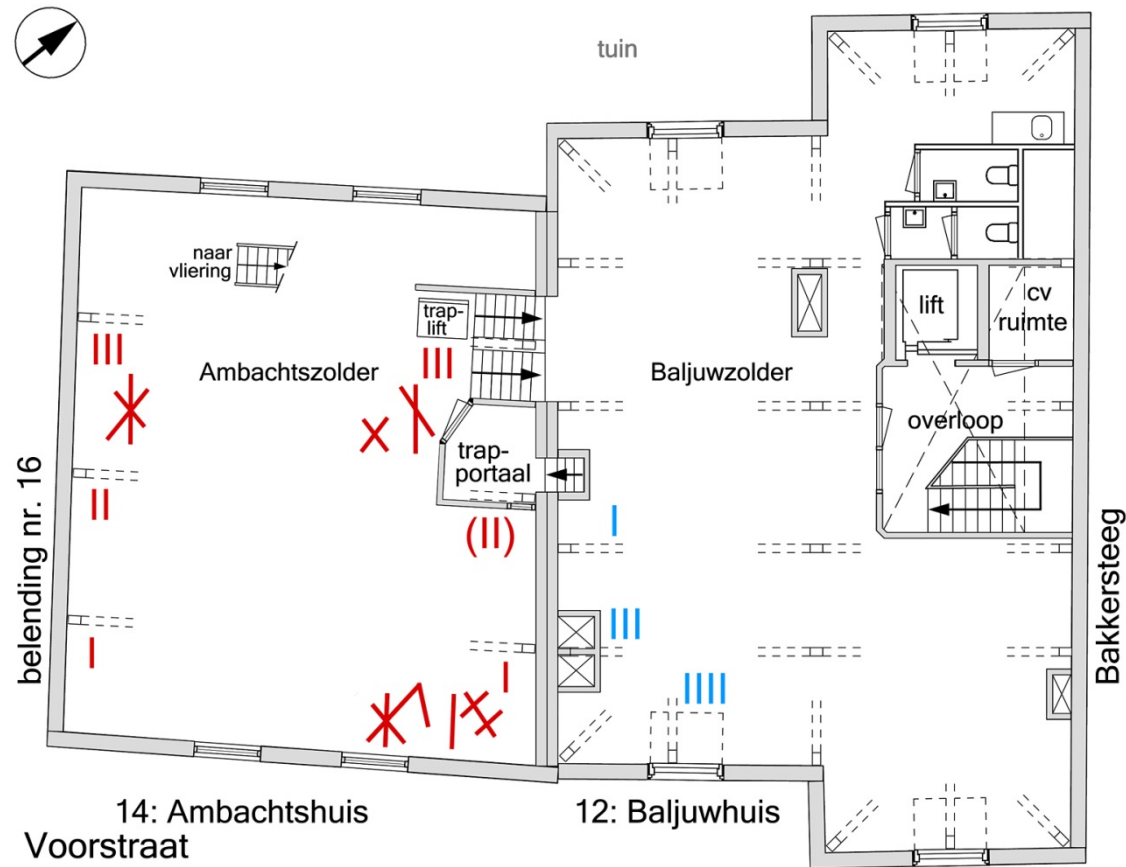
¹⁴ Ibidem, Rekening 1638-1639, fol. 3v, 6v-7; Rekening 1639-1640, fol. 3v-4.

18. Ambachtshuis, voorgevel, top met bovenin het jaartal '1635'; de geveltop is omstreeks 1870 of niet veel later opnieuw opgemetseld, 2021.

19. Baljuwhuis, bovenzijde van het westelijke deel van de voorgevel, die in 1640-1641 ook een trapegevel zal hebben gekregen, maar omstreeks 1740 een lijstgevel is geworden, aansluitend bij het toen herbouwde oostelijke deel van het huis, 2021.

20. Ambachts- en Baljuwhuis, plattegrond zolder, voorzien van tel- en vlotmerken bij de desbetreffende jukspanten; noorden is boven (Bureau Multical, revisie 2003; bewerkt door *De Fabryck*).

Telmerken = tekens op onderdelen van de kapconstructie die aangeven in welke volgorde de constructie opgebouwd moet worden.

In dit geval gaat het om gehakte Romeinse cijfers: bij de Ambachtszolder staan ze zoals ze in de bouwtijd (1635-1640) zijn geplaatst: van het zuidelijke jukspant 'I' naar het centrale jukspant 'II' (oostelijk niet waar te nemen i.v.m. het trapportaal (1980-1982)) en vervolgens het noordelijke jukspant 'III'. Op het niveau van de vliering zijn identieke telmerken aanwezig.

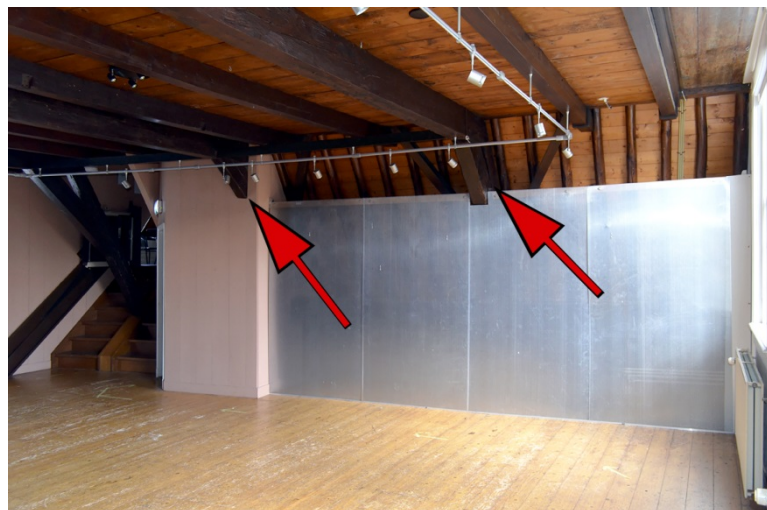
Op de Baljuwzolder zijn enkele gehakte telmerken in Romeinse cijfers in de zuidwesthoek aangetroffen, maar een logische volgorde ontbreekt. Waarschijnlijk gaat het om onderdelen van de oorspronkelijk kap (1640-1641) die de vernieuwing omstreeks 1740 zijn hergebruikt.

Vlotmerk = gekrast merk van de eigenaar van een balk die over het water als onderdeel van als een vlot werd getransporteerd.

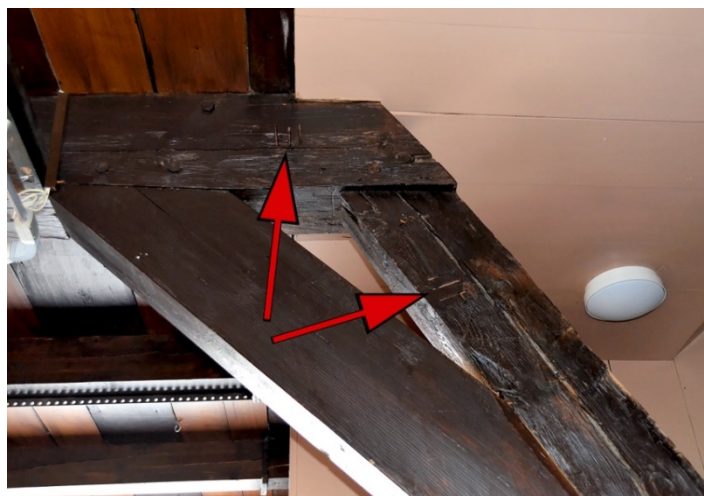
Op onderdelen in de kap van de Ambachtszolder zijn enkele (kruisachtige) vlotmerken aangetroffen.

● = 1635-1640

● = 1640-1641

21. Ambachtszolder vanuit het zuidwesten, met zicht op de drie oostelijke jukbenen: de linker pijl wijst naar een deel van het oostelijke been van het centrale jukspant, waar het telmerk 'II' niet is waar te nemen i.v.m. het trapportaal (1980-1982), en de rechter pijl wijst naar de vlot- en telmerken van het zuidelijke jukspant, 2021.
22. Ambachtszolder, zuidzijde van het oostelijke been van het zuidelijke jukspant: bovenste pijl wijst naar het telmerk in Romeinse cijfer 'I', de twee onderste pijlen naar een dubbel vlotmerk, 2021.

23. Ambachtszolder, zuidzijde van het oostelijke been van het noordelijke jukspant, voorzien van een telmerk en een vlotmerk (pijl), 2021.
24. Ambachtszolder, zuidzijde van het oostelijke been van het noordelijke jukspant: pijlen wijzen naar het telmerk, het Romeinse cijfer 'III', 2021.
25. Ambachtszolder, zuidzijde van het oostelijke been van het noordelijke jukspant: pijl wijst naar een vlotmerk, 2021.

26. Ambachtszolder, zuidzijde van het westelijke been van het noordelijke jukspant; pijl wijst naar een tel- en een vlotmerk, 2021.

27. Ambachtszolder, zuidzijde van het westelijke been van het noordelijke jukspant; pijl wijst naar het telmerk, het Romeinse cijfer 'III', met ernaast een vlotmerk, 2021.

28. Ambachtszolder, zuidzijde van het westelijke been van het noordelijke jukspant; detail van het telmerk, het Romeinse cijfer 'III', met ernaast een vlotmerk, 2021.

29. Baljuwzolder, westbeuk, zuidelijke been van het oostelijke noord-zuidgerichte jukspant; pijl wijst naar een telmerk, 2021.

30. Baljuwzolder, westbeuk, zuidelijke been van het oostelijke noord-zuidgerichte jukspant; pijl wijst naar het telmerk 'IIII', vermoedelijk op een jukbeen uit 1640-1641 dat omstreeks 1740 is hergebruikt, 2021.

Verder is er een betaling aan Jan Florisz. van Westhoorn, *architect*, van £18 Vlaams (= f 108). Gezien de hoogte kan dit bedrag niet alleen betrekking hebben op de aanpassingen na de toevoeging van de steeg, wat betekent dat deze Haagse timmerman op zijn minst het oorspronkelijke ontwerp van het Ambachtshuis heeft geleverd. Dit maakt hem tevens kandidaat voor de toeschrijving van het huis van Johan van Wassenaer in Den Haag en de modernisering van Kasteel Duivenvoorde (afb. 3).

31. Voorstraat vanuit het westen, met links (aan de noordzijde) het Ambachts- en Baljuwhuis, en centraal de dorpspomp, omstreeks 1890 (ELO Beeldbank).

32. Voorstraat vanuit het westen, met links (aan de noordzijde) het Ambachts- en Baljuwhuis, achter dorpspomp, en op de achtergrond de toren van de Dorpskerk, Carl Wilhelm Mieling, 1863 (Universiteitsbibliotheek Leiden, Topografie van Nederland, P335xN218).
Het Ambachtshuis (geheel links) vertoont op de begane grond (links van de doorgang) nog geen vensters, terwijl de overige vensters zijn voorzien van empire ramen uit 1810-1830, net als bij het Baljuwhuis.

Omstreeks 1740

Adrianus Boers volgde in 1739 de overleden baljuw mr. Daniel Poyntz op, wat aanleiding lijkt te zijn geweest voor bouwactiviteiten, en niet alleen in het Baljuwhuis. In het Ambachtshuis kreeg de bel-etage nieuwe vensters in de voorgevel, waarvan de schuiframen in 1980-1982 zijn gereconstrueerd maar de binnenluiken nog oorspronkelijk zijn (afb. 40). Bij het inbrengen van deze vensters bracht men de gevelopeningen omlaag, waarschijnlijk omdat in de (nieuwe) voorruimte een stuc- of andersoortig onderplafond tot stand kwam, in combinatie met de huidige wandbetimmering, of beter gezegd: de oorspronkelijke delen hiervan. Daarnaast werd de schoorsteen vernieuwd of gemoderniseerd, met de bekende Leidse beeldsnijder Hermanus (van der) Groen als leverancier van het snijwerk van de mantel, liet men de Leidse kamerbehangers Cornelis van Ho(o)geveen een textielbehangsel aanbrengen en schafte men een nieuwe tafel en twaalf stoelen aan.¹⁵

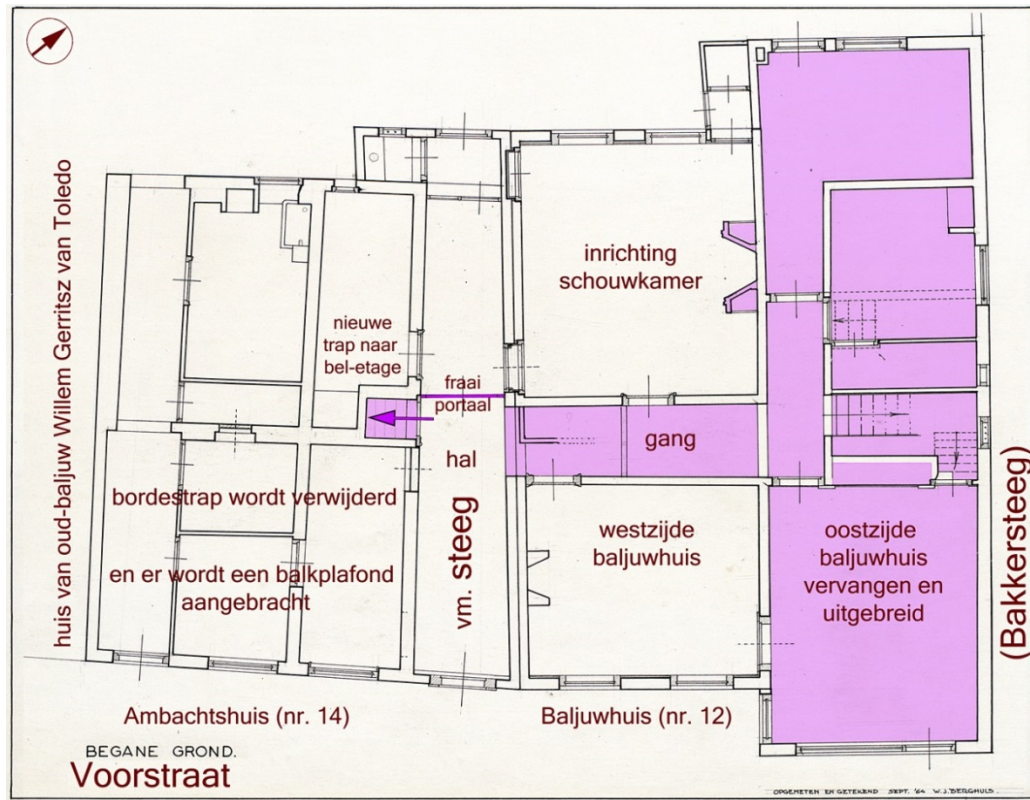
Een en ander doet vermoeden dat, uit aantoonbare behoefte aan meer ruimte, de veronderstelde inpandige bordestrap hierbij is opgeheven, en in plaats hiervan de balklaag boven het souterrain is gelegd die nu nog aanwezig is, deels in originele staat (afb. 34).¹⁶ Gesteld dat dit inderdaad is gebeurd, dan is de trap vrijwel zeker verplaatst naar de zuidkant van de overkuisde kerker (nu damestoilet), tegenover de gang van het Baljuwhuis, waar hij opging vanuit de voormalige steeg, zoals nog is te zien op plattegronden van de bestaande toestand van vóór 1980 (afb. 34). Dit zou de aantrekkelijke ingangspartij verklaren, net als de bestaande witmarmeren tegelvoer en het even fraaie portaal met dubbele deur (afb. 33). Vanuit de achterzaal op de bel-etage was via een doorbraak en het nog aanwezige

¹⁵ GAV 730, AGV 1400-1810, inv.nr. 63, Rekening 1739, fol. 15.

¹⁶ Het is denkbaar dat hierbij de belangrijkste ruimte aan de voorzijde is komen te liggen.

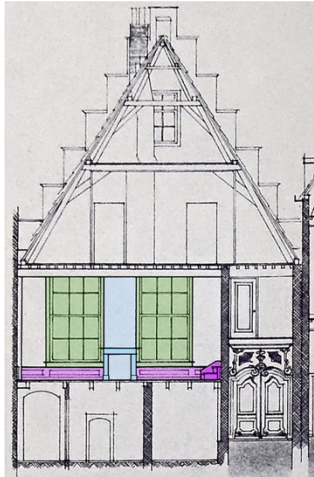
33. Ambachtshuis, begane grond, hal of voormalige steeg, het fraaie portaal met dubbele deur, ingebracht omstreeks 1740, toen links ervan een doorgang was gemaakt naar de nieuwe trap naar de bel-etage, 2021.

34. Ambachts- en Baljuwhuis, plattegrond begane grond, met in kleur de wijzigingen van beide panden; noorden is boven (RCE Beeldbank, W.J. Berghuis, 1964; bewerkt door De Fabryck).

● = omstreeks 1740: in het Ambachtshuis wordt de bordestrap in het voorgedeelte (huidige souterrain) verwijderd, en het souterrain ter plaatse van een balkenplafond voorzien, om ruimte te creëren op de bel-etage. De nieuwe trap (pijl) komt te liggen achter de dwarsmuur, en is te betreden vanuit de voormalige steeg. Deze laatste wordt ingericht tot een statige hal met een nieuwe ingangspartij (afb. 8), de nog bestaande witmarmeren tegelvoer en het fraaie afsluitende portaal met dubbele deur (afb. 33). Het Baljuwhuis ondergaat een nog grondiger verbouwing: het oostelijke deel van vóór 1635 wordt vervangen door nieuwbouw, waarbij deze vleugel zowel in noordelijke (achter) als zuidelijke (Voorstraat) richting wordt uitgebreid, wellicht ten koste van de stoep aan de voorzijde. Dit brengt met zich mee dat de kap integraal moet worden vernieuwd, waarbij de trapgevel van het westelijke deel (1640-1641) wordt vervangen door een rechte lijst (afb. 19), aansluitend op het nieuwe oostelijke deel. In het interieur komt de gang naar de nieuwe hal (vm. steeg) tot stand, en krijgen de vertrekken een moderne inrichting, zoals de schouwkamer (afb. 35) en de kamers op de verdieping.

35. Baljuwhuis, begane grond, schouwkamer, met zicht op de schoorsteen met marmeren mantel van omstreeks 1740 en erboven het authentieke boezemstuk van omstreeks 1765, voorstellende de Verzoening van Jacob en Esau, gemaakt door Dirk Kuijpers en zijn vrouw Appolonia van den Blij in opdracht van baljuw Adrianus Boers. Het schilderij is na 1964 meegenomen, maar in 2019 geschonken door Lia van Grundeken, dochter van slager Cornelis Johannes Grundeken, die in 1916-1965 zijn winkel had in het Baljuwhuis. Het schilderij en zijn authentieke lijst zijn in 2015-2019 gerestaureerd door Jan Berghuis.

36. Ambachtshuis, dwarsdoorsnede gezien vanuit het zuiden met zicht op de noordmuur, bestaande toestand, 1975 (GAV, AGV2.07.351, inv.nr. 2372 (Map VII), detail; bewerkt door *De Fabryck*): ter plaatse van de zaal is er zicht op de schoorsteen met mantel (omstreeks 1870) en de vensters van 1810-1830, en de lambrisering en het trapje (rechts) van omstreeks 1740; de vensters en schoorsteen met mantel zijn in 1980-1982 verwijderd, waarbij de lambrisering en het trapje ingrijpend zijn gerestaureerd.
37. Ambachtshuis, bel-etage, zaal vanuit het noordwesten, met zicht op de trap uit 1981-1982 naar de begane grond, en links het trapje naar de overloop boven de voormalige steeg, 2021.
38. Ambachtshuis, bel-etage, zaal vanuit het noordwesten richting de vensters in de zuimuur (voorzijde), die zijn voorzien van binnenluiken van omstreeks 1740, 2021.

39. Ambachtshuis, bel-etage, zaal, het trapje in de noordoosthoek van omstreeks 1740 (maar gekopieerd in 1980-1982), dat oorspronkelijk leidde naar de trap naar de zolder, die zich op overloop boven de voormalige steeg bevond, 2021.
40. Ambachtshuis, bel-etage, zaal, zuidmuur, de gesloten binnenluiken van omstreeks 1740 van het westelijke venster, die bovenin zijn voorzien van hartvormige openingen, net als de luiken van het oostelijke venster, 2021.

hoektrapje bij de achtergevel de verdieping van de steeg te bereiken, waar zich tot 1980 een trap naar de zolder bevond (afb. 78, 79).

Overigens lijkt in dit verband ook de aanbouw met het privaat aan de achterzijde tot stand te zijn gekomen, mogelijk met als doel het privaat te verwijderen uit de voormalige steeg (afb. 71, 72, 75).

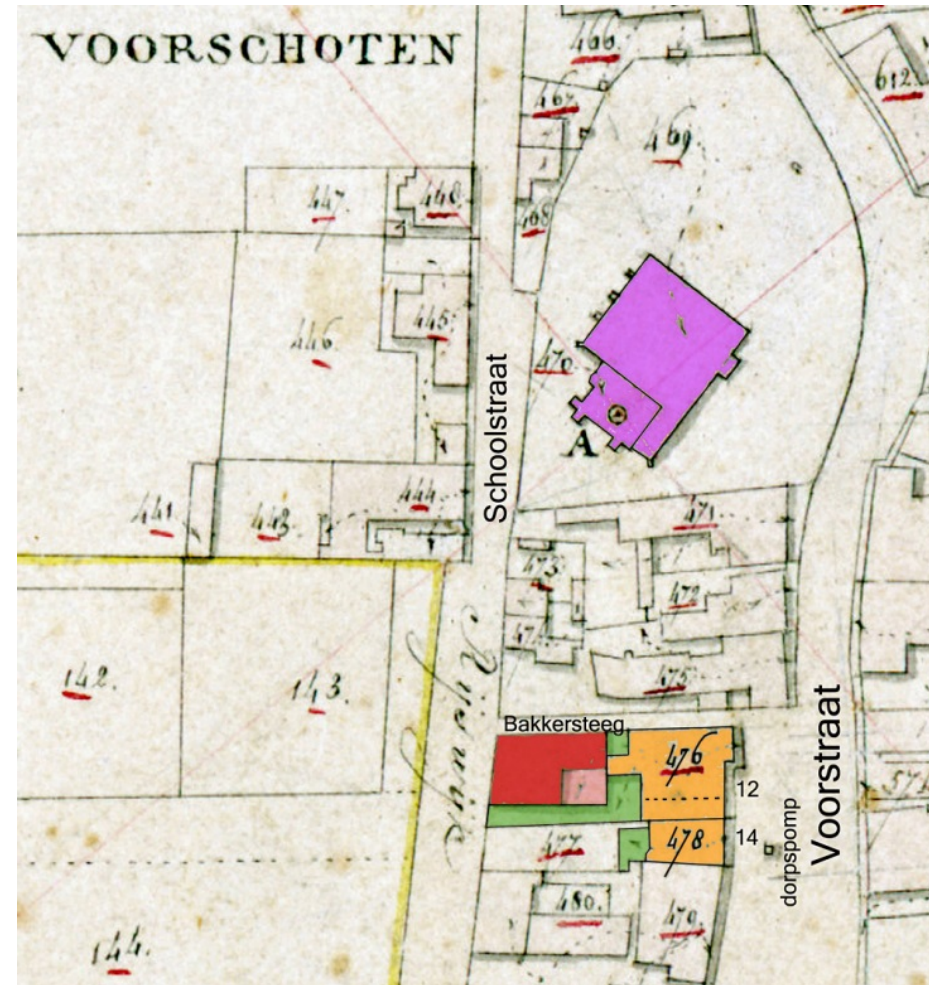
Tegelijkertijd zal baljuw Boers zijn nieuwe huis hebben aangepakt, waarbij dit overwegend zijn huidige voorkomen heeft gekregen. Alles wijst erop dat het gedeelte van vóór 1640, aan de oostkant, volledig of vrijwel volledig heeft vervangen, waarbij hij tweezijdig heeft uitgebouwd, zowel aan de achterzijde als aan de straatkant ter plaatse van zijn particuliere 'stoep' (afb. 34). Boven het hele pand heeft hij een gezamenlijke kap laten plaatsen boven een nieuwe lijstgevel, en bij het westelijke (behouden) deel nieuwe, grotere vensters laten aanbrengen en het interieur laten moderniseren, waarbij onder meer de fraaie schouwkamer, toen de 'zaal' van het Baljuwhuis, is ontstaan (afb. 35).

41. Voorstraat vanuit het zuidwesten, met links nog net horecagelegenheid 'Het wapen van Voorschoten', en rechts ervan het Ambachts- en het Baljuwhuis, omstreeks 1900 (GAV Beeldbank).

42. Voorstraat vanuit het oosten, met rechts het Ambachtshuis, waar het souterrain sinds ongeveer 1870 ook vensters heeft, omstreeks 1900 (GAV Beeldbank).

43. Kadastrale Minuut van Voorschoten, Sectie B blad 1, met rechts een detail, 1821; noorden is linksboven (RCE Beeldbank; bewerkt door De Fabryck).

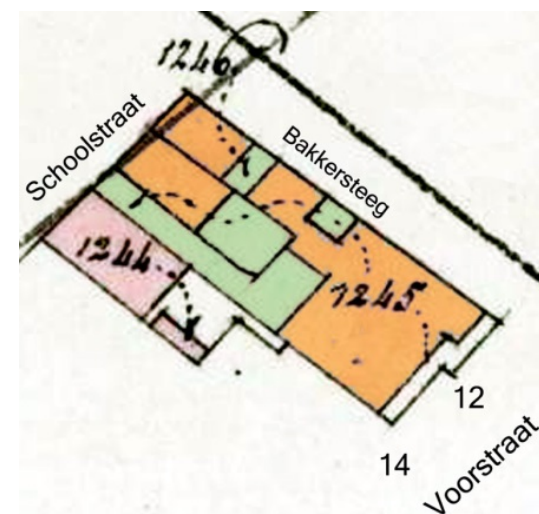
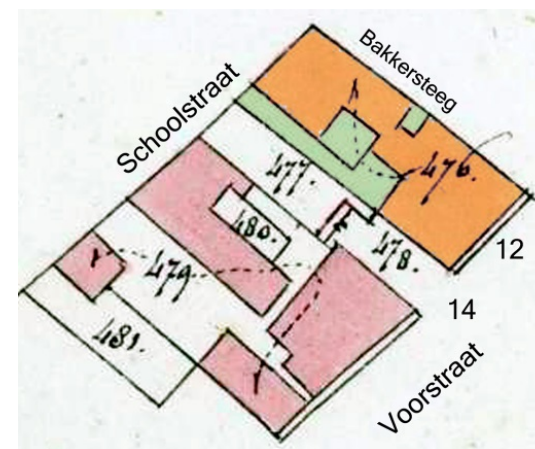
- = Sectie B, perceelnr. 476: Voorstraat (12): Baljuwhuis in bezit van Sara Johanna Boers, rentenierster te Voorschoten. De stippellijn geeft de voormalige steeg aan.
- = Sectie B, perceelnr. 478: Voorstraat (14): Ambachtshuis in bezit van Hendrik Malecotius, advocaat te 's-Gravenhage
- = terrein behorende bij perceelnrs. 476 (Baljuwhuis) en 478 (Ambachtshuis)
- = het hoekpand Schoolstraat-Bakkersteeg en het stalgebouw die bij het Baljuwhuis horen, met; ● = terrein
- = Dorpskerk

Omstreeks 1810-1830

Het dorpsbestuur besloot in 1808 het Ambachtshuis te verkopen aan de 'maire' mr. Hendrik Malecotius, voor f 900.¹⁷ Malecotius zou weliswaar het jaar erop aftreden maar het pand toch blijven bewonen, tot hij het in 1831 zou verkopen aan de Haagse 'koopman' Dirk Lammers, voor f 2000.¹⁸ De ruime verdubbeling van de waarde in zo'n twintig jaar tijd doet vermoeden dat Malecotius wijzigingen heeft laten aanbrengen; in de eerste plaats moet worden gedacht aan de ramen in zowel de voor- als achtergevel, die in 1980 nog aanwezig waren, respectievelijk empire-exemplaren en exemplaren met drie ruitjes in de breedte (afb. 7, 36). Ook de deur en het bovenraam (deels) van de (oostelijke) ingangspartij gaan terug tot deze periode, evenals misschien de huidige positie van de doorgang in de voorgevel naar het souterrain (afb. 8).

Het Baljuwhuis was in deze periode eigendom van Sara Johanna Boers (1742-1831), dochter van de bovengenoemde baljuw. Zij lijkt het huis, inclusief terrein en stal plus het pand erachter aan de Schoolstraat, te hebben gelegateerd aan de lokale Nederlands Hervormde Gemeente, die de huidige ramen in de voorgevel zal hebben laten aanbrengen, en met het oog op verhuur misschien ook het in 1980-1982 verwijderde trappenhuis aan de westzijde (afb. 32).¹⁹

44. Kadastrale hulpkartaal m.b.t. het Baljuwhuis (Ambachtshuis, Voorstraat 14, is niet ingetekend), bestaande (boven) en nieuwe situatie, 1836; noorden is boven (Kadaster; bewerkt door *De Fabryck*). Sara Johanna Boers had het pand en het stalggebouw aan de Schoolstraat (B 476) gelegateerd aan de Nederlands Hervormde Gemeente. Na het overlijden van Boers heeft de NHG het hoekpand Schoolstraat-Bakkersteeg verkocht, waardoor het Baljuwhuis met het stalggebouw aan de Schoolstraat, plus het bijbehorende terrein een nieuwe kadastraal nummer kreeg: B 1245 (en het verkochte hoekpand 1246).

¹⁷ GAV 731, AGV 1811-1925, inv.nr. 502.

¹⁸ 't Hart, p. 15-16.

¹⁹ Bij de verkoop van het Ambachtshuishuis in 1870 was de oostelijke belending eigendom van deze gemeente (GAV 731, AGV 1811-1925, inv.nr. 502).

45. Voorstraat, met zicht op het Ambachts- en Baljuwhuis vanuit het zuidwesten; de onderpui van het uitgebouwde deel van het Baljuwhuis bevat nu de etalage van slagerij Van Grundeken, omstreeks 1930 (GAV Beeldbank).

Omstreeks 1870-1920

Via Dirk Lammers kwam het Ambachtshuis in 1860 in bezit van Hermanus Johannes Reyers, voor f 1800. Deze arts verkocht het tien jaar later voor exact f 50 meer aan jhr.mr. Hendrik Adolph Steengracht van Duivenvoorde (1836-1912), eigenaar van Kasteel Duivenvoorde en titulair heer van Voorschoten. Steengracht stelde het beschikbaar voor vergaderingen en activiteiten van de lokale 'departement' van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen', dat hij in 1869 zelf had helpen oprichten, en later ook voor gemeenteraadsvergaderingen²⁰

In verband hiermee onderging het pand verschillende wijzigingen. Zo kreeg de onderpui van de voorgevel zijn twee vensters (met empire-ramen) (afb. 41, 42, 45) en werd de toegang vanaf de Voorstraat via de voormalige steeg opgeheven. Tegen de achtergevel verrees een buitentrap naar de bel-etage, bereikbaar via de gang westelijk in het souterrain, met een doorgang in de meest oostelijke travee, dus boven de voormalige steeg (afb. 46). Aan deze kant werd op de bel-etage tevens een kachelschoorsteen aangebracht, tegen de penant tussen de vensters, wat doet vermoeden tegelijkertijd de centrale dwarsmuur zal zijn verwijderd (afb. 36). Naast dit alles zal Steengracht de top van de voor-en achtergevel (deels) opnieuw hebben laten opmetzelen, met gebruikmaking van destijds moderne steen (afb. 7, 69).²¹

Bij zijn overlijden in 1912 legateerde hij het pand aan de gemeente, onder voorwaarde dat het zijn publieksfunctie behield - de gemeenteraad vergaderde overigens sinds 1894 al elders.

46. Ambachts- (rechts) en deel van het Baljuwhuis, achtergevel (noord), gezien vanuit het tuin van het Baljuwhuis, met geheel links nog net de hoek van het stalgebouw en links de privaatuitbouw, Leo K. Zeldenrust, omstreeks 1960 (GAV-Beeldbank).

²⁰ C.H. Voorhoeve, *Voorschoten in oude ansichten*, Zaltbommel 1978², p. 41; 't Hart, p. 16.

²¹ De Keuning-Volkers, p. 21.

47. Voorstraat, met zicht op het Ambachts- en Baljuwhuis vanuit het zuidwesten, en links horecagelegenheid 'Het wapen van Voorschoten', omstreeks 1935 (GAV Beeldbank).

Het Baljuwhuis werd in 1885 door de Nederlands Hervormde gemeente verkocht aan notaris Dirk Karel Johannes Schoor (1846-1913), kennelijk als beleggingsobject want hij woonde elders. Schoors weduwe Ernestina Johanna Elisabeth Fuhri Snethlage (1852-1936) deed het in 1915 over aan de slager Cornelis Johannes Grundeken (1903-1962), die er zijn winkel vestigde, met een etalage over de hele breedte van het uitgebouwde geveldeel (afb. 45).²² Toen de gemeente Voorschoten het huis in 1964 kocht van zijn weduwe, Emerantia van Vliet, kregen de panden voor het eerst officieel dezelfde eigenaar.

48. Baljuwhuis, voorgevel (zuid), met oostelijk slagerij Van Grundeken, voorzien van een etalagepui van omstreeks 1916, 1963 (RCE Beeldbank).

²² Kadaster Voorschoten, Leggerartikelen 402/7, 789/1, 849/21, 2591/1, 2653/1.

49. Voorstraat, met zicht op het Ambachts- en Baljuwhuis vanuit het zuidwesten, omstreeks 1960 (RCE Beeldbank).

50. Voorstraat, met zicht op het Ambachts- en Baljuwhuis vanuit het zuidoosten, 1966 (RCE Beeldbank).

Restauratie (1980-1982)

Vanwege het beding bij de testamentaire schenking in 1912 werd het Ambachtshuis decennialang voor allerlei min of meer maatschappelijke doeleinden gebruikt: tekenschool, ballet- en sportzaal, opslagplaats voor distributiegoederen en vergaderplek voor verenigingen en bij plaatselijke activiteiten. De gemeente gaf tegelijkertijd zo min mogelijk uit aan het onderhoud, met als gevolg dat de bouwkundige staat steeds verder verslechterde: in 1963 zakte zelfs iemand door de zaalvloer.²³

Een ingrijpende restauratie kon niet uitblijven, en na een lange en moeizame aanloop ging deze uiteindelijk van start in 1980, onder leiding van Ab Peetoom van Architectenbureau Van der Sterre & Peetoom BV uit Leiderdorp. In grote lijnen gebeurde er het volgende: de panden werden aanvullend gefundeerd en kregen betonvloeren in het souterrain en de voormalige kerker (Ambachtshuis), respectievelijk in de kelder en op de begane grond (Baljuwhuis); deze vloeren werden zoveel mogelijk afgewerkt met hun oorspronkelijke tegels of met elders aangetroffen historische exemplaren. Waar nodig vernieuwde men de balklagen hierboven, geheel of ten dele, evenals de houten vloeren, terwijl de kappen, die een onderlinge verbinding kregen, werden voorzien van nieuwe sporen en beschot. De negentiende-eeuwse buitentrapp tegen de achtergevel van het Ambachtshuis verdween en de gewijzigde travee-indeling op de bel-etage werd opnieuw in overeenstemming gebracht met de zeventiende-eeuwse vensterbogen (afb. 72). Bij het Baljuwhuis verwijderde men een privaataanbouw als ook de pui van de slagerij, zodat ook bij dit pand op forse schaal metselwerk moest worden aangeheeld, met bijpassende historische steen (afb. 58).

²³ GAV, AGV 2.07.351, inv.nr. 2373, Map VIII (doosnr. 1345).

51. Ambachtshuis; zowel de vensters ter plaatse van het souterrain als op de bel-etage zijn voorzien van binnenluiken, maar na de restauratie van 1980-1982 zijn die van het souterrain niet teruggekeerd, 1963 (RCE Beeldbank).

52. Ambachtshuis vanuit het zuidoosten, met rechts het Baljuwhuis, 1963 (RCE Beeldbank).

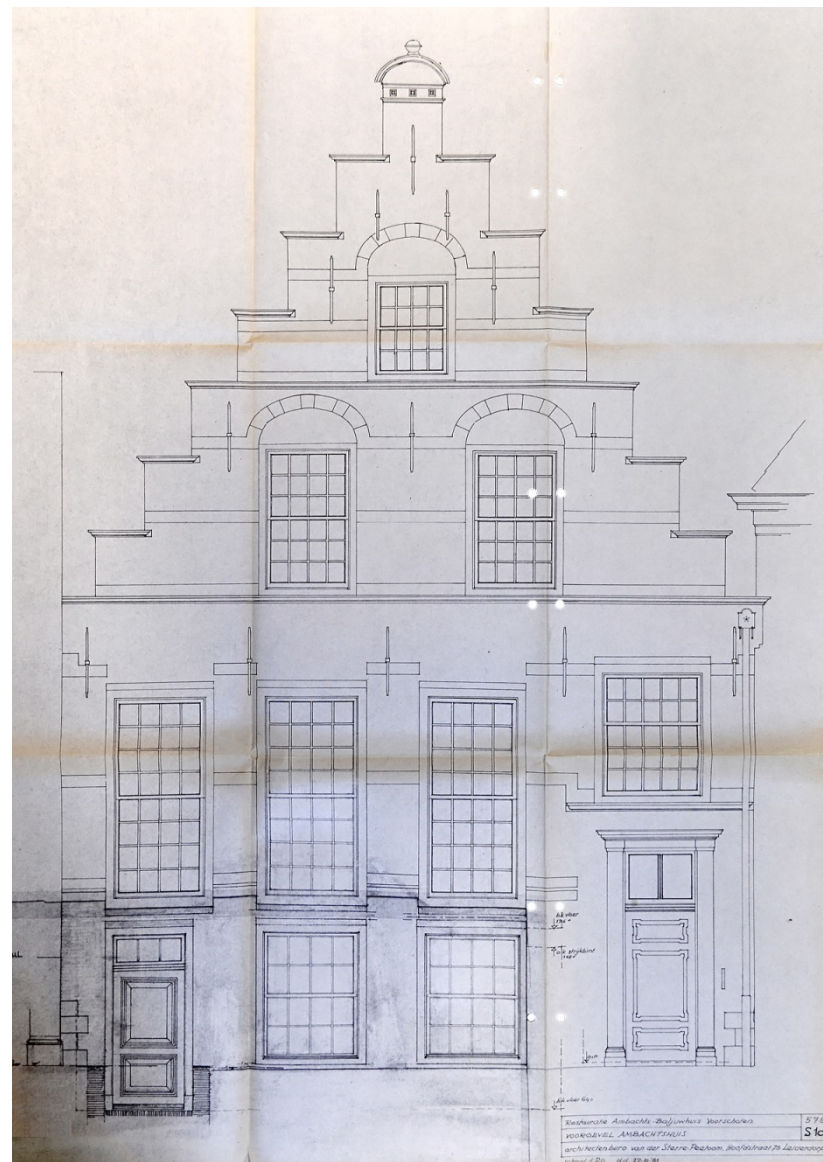
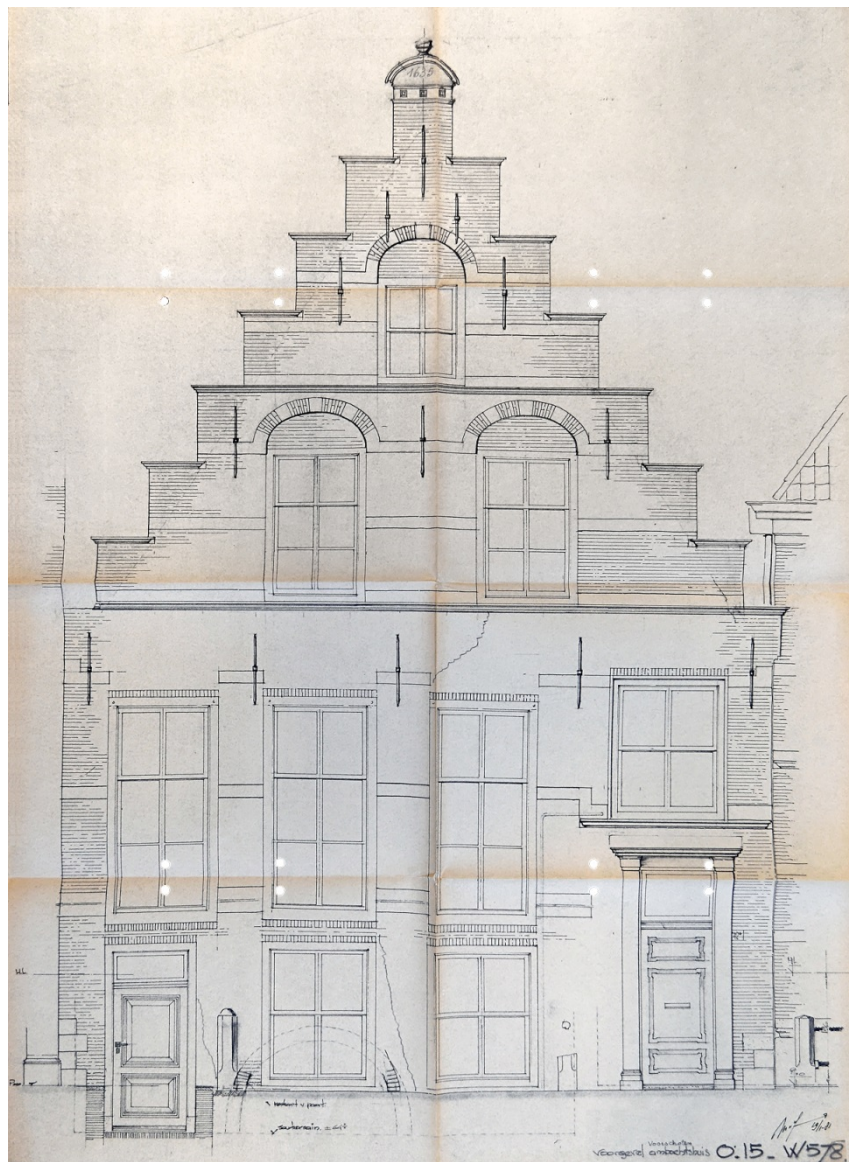
53. Baljuwhuis vanuit het zuidwesten, met links de ingangspartij ter plaatse van de voormalige steeg, 1963 (RCE Beeldbank).

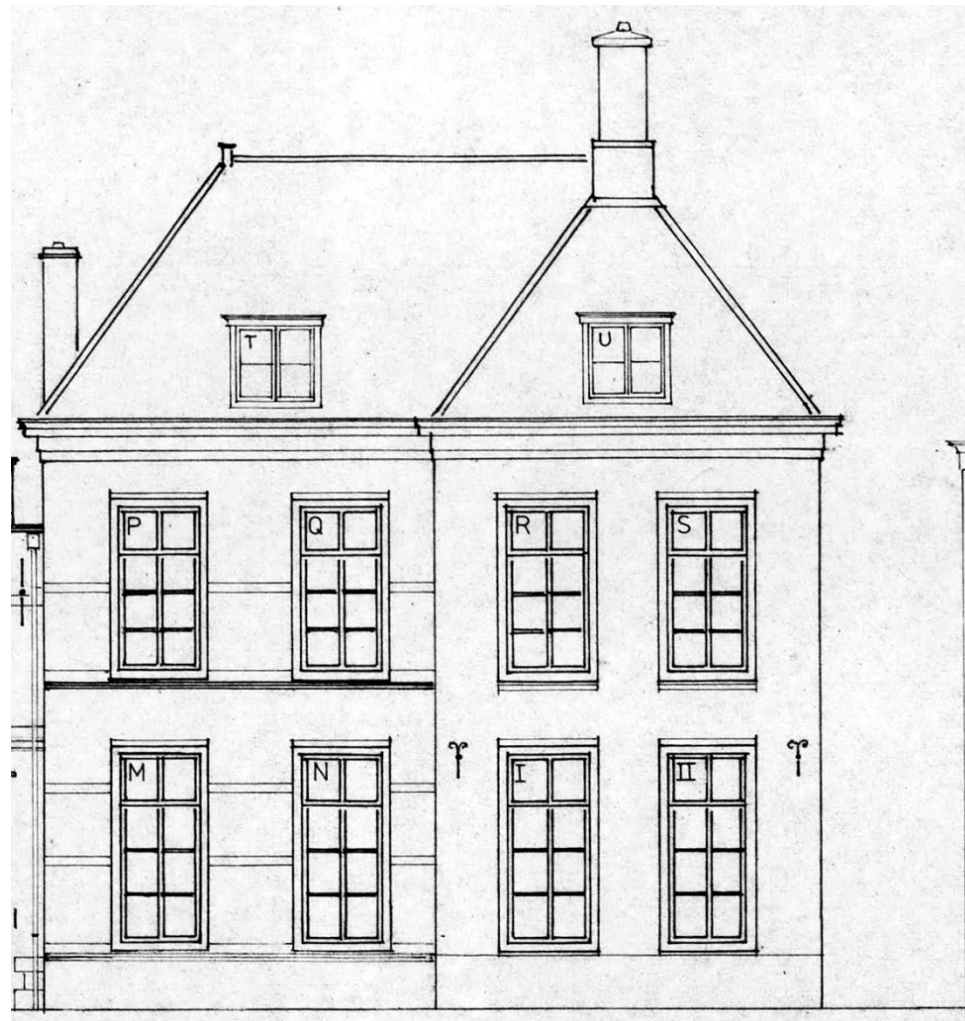
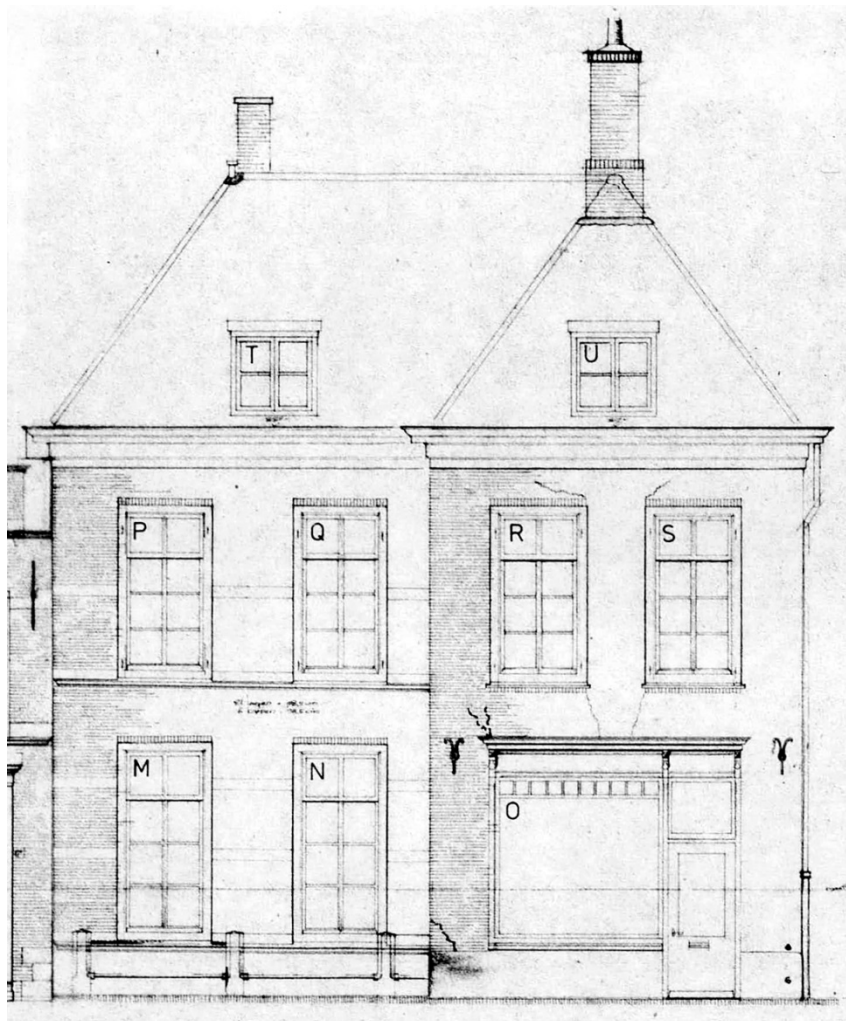
54. Ambachtshuis vanuit het zuidwesten, vlak voor de restauratie, 1980 (GAV Beeldbank).

55. Baljuwhuis vanuit het zuidwesten, vlak voor de restauratie, 1980 (GAV Beeldbank).

56. Ambachts- en Baljuwhuis vanuit het zuidoosten, met rechts de voormalige slagerij, 1980 (GAV Beeldbank).

57. Ambachtshuis, voorgevel (zuid), bestaende (links) en nieuwe toestand, Architectenburo Van der Sterre Peetoom, 1980 (GAV, AGV 2.07.351, inv.nr. 2372 (Map VII)).

58. Baljuwhuis, voorgevel (zuid), bestaande (links) en nieuwe toestand, bestektekeningen, 1980 (BGV, 11274; bestektekeningen 1980, details).

59. Ambachtshuis vanuit het westen na oplevering van de restauratie, waarbij de gevel is geschilderd om het in de late negentiende eeuw vernieuwde metselwerk van de top de maskeren; de kleur zou zijn aangetroffen op de zeventiende-eeuwse baksteen, omstreeks 1980, 1983 (RCE Beeldbank).
60. Ambachts- en Baljuwhuis vanuit het zuidwesten na oplevering van de restauratie, 1983 (RCE Beeldbank).
61. Baljuwhuis vanuit het zuidwesten, met links nog net de geschilderde gevel van het Ambachtshuis, 1996 (GAV Beeldbank).

In het Ambachtshuis verdween op de verdieping (overloop) de trap naar de zolder, in het Baljuwhuis de vermoedelijk negentiende-eeuwse trap westelijk op de begane grond (gang) (afb. 76, 77). Hierboven kwam een trap in historische stijl tot stand, die de functie van de gesloopte trap van het Ambachtshuis overnam (afb. 78, 79). Verder werd de oudere bordestrap van het Baljuwhuis aan de oostkant reconstruerend vernieuwd, zoals dit, en dan vooral in het Ambachtshuis, ook gebeurde met vrijwel alle kozijnen, ramen en deuren, onder behoud (en aanpassing) van de aanwezige lambriseringen. Ten behoeve van de nieuwe functies - gemeentelijke vergaderlocatie (Ambachtshuis) en horeca (Baljuwhuis) - voorzagen men het Ambachtshuis van een (nieuwe) trap naar de bel-etage, een toiletgroep (achterin het souterrain) en een pantry (op de bel-etage), en werd het Baljuwhuis uitgerust met een professionele keuken en een lift, terwijl verder op de begane grond een doorbraak werd gemaakt tussen de beide voorkamers (restaurant). Bovendien kregen beide panden aansluitend, in 1982-1983, een losse (fietsen)berging aan de achterzijde (afb. 62, 63).

Omstreeks 1983-heden

Op zeker moment is het Ambachtshuis door de gemeente afgestoten als vaste vergader- en trouwlocatie en samen met het Baljuwhuis één horecavestiging geworden. De belangrijkste veranderingen in dit kader betreffen een nieuwe toiletten in het souterrain van het Ambachtshuis en op alle bouwlagen van het Baljuwhuis (2003) en overkappingen tussen de beide (fietsen)bergingen en de achtergevels, bij het Ambachtshuis in 2012 en bij het Baljuwhuis al eerder.

62. Ambachtshuis, achterzijde, de juist opgeleverde overkapping aan de westzijde, tussen de achtergevel en de fietsenstalling (rechts) uit 1983, 2012 (BGV, 16122).

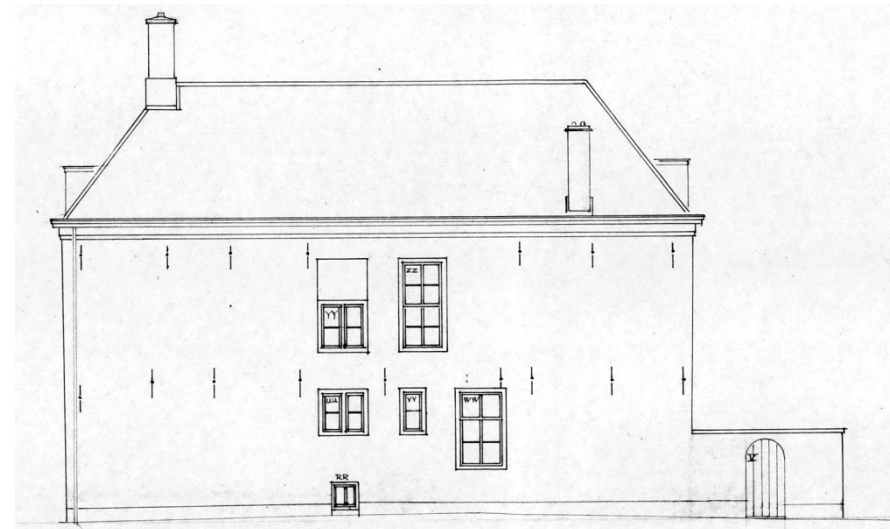
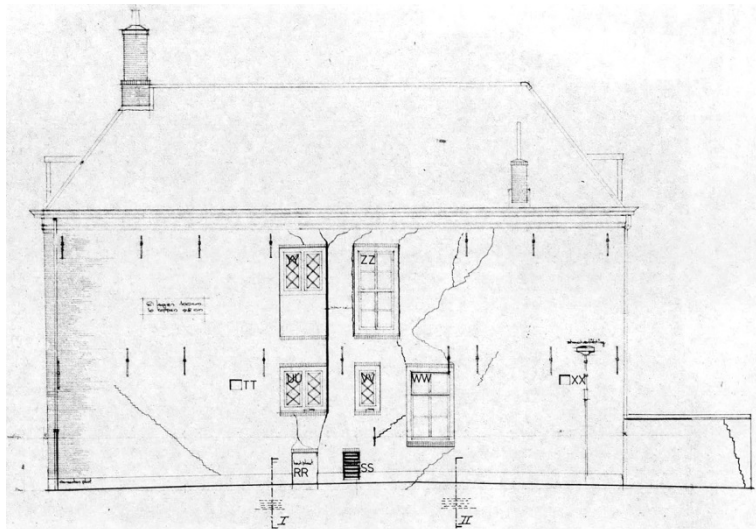
63. Ambachts- en Baljuwhuis, achterzijde vanuit het westen, met zicht op de overkapping uit 2012 (voorgrond) tussen de achtergevel en de fietsenstalling (links), en op de achtergrond in de noordoosthoek de berging uit 1982, die inmiddels ook is uitgebreid met een overkapping, 2012 (BGV, 16122).

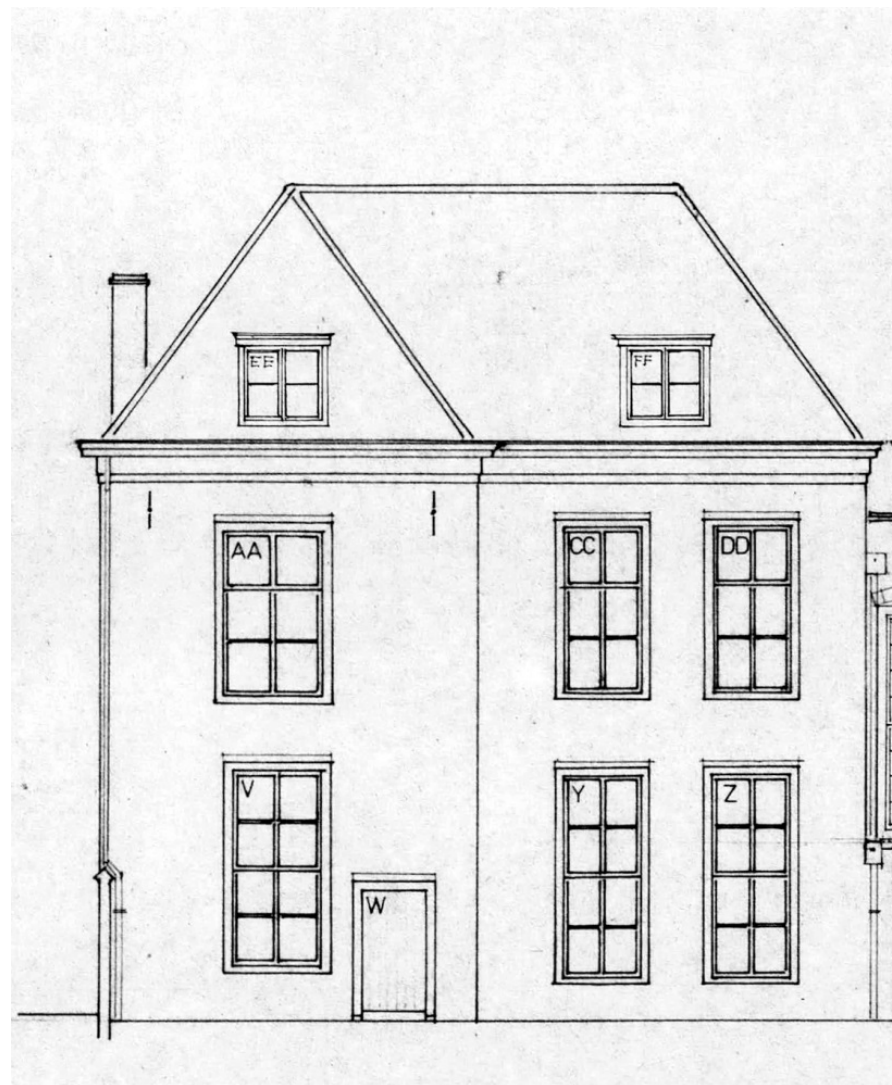
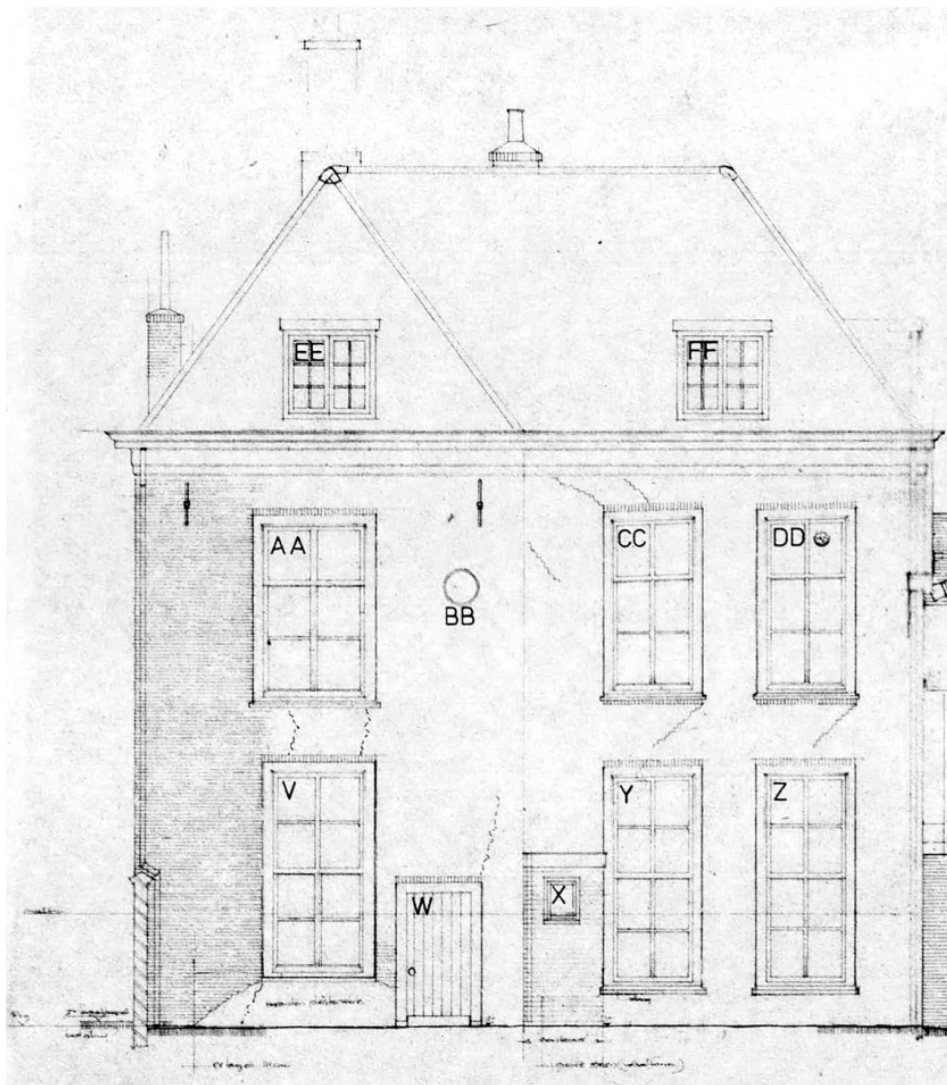
64. Baljuwhuis, zijgevel (oost) vanuit het noordoosten, in de Bakkersteeg, omstreeks 1975 (GAV Beeldbank).

65. Baljuwhuis vanuit het noordoosten (Bakkersteeg), met zicht op de zijgevel (oost) en achtergevel (noord), omstreeks 1975 (GAV Beeldbank).

66. Baljuwhuis, zijgevel (oost) vanuit het noordoosten, in de Bakkersteeg, 2021.

67. Baljuwhuis, zijgevel (oost), bestaande (links) en nieuwe toestand, bestektekeningen, 1980 (BGV, 11274; bestektekeningen 1980, details). De gevel vertoonde ernstige scheurvorming vanwege ongelijke zetting; men heeft tijdens de restauratie de fundering ingrijpend moeten verbeteren.

68. Baljuwhuis, achtergevel (noord), bestaande (links) en nieuwe toestand, bestektekeningen, 1980 (BGV, 11274; bestektekeningen 1980, details).

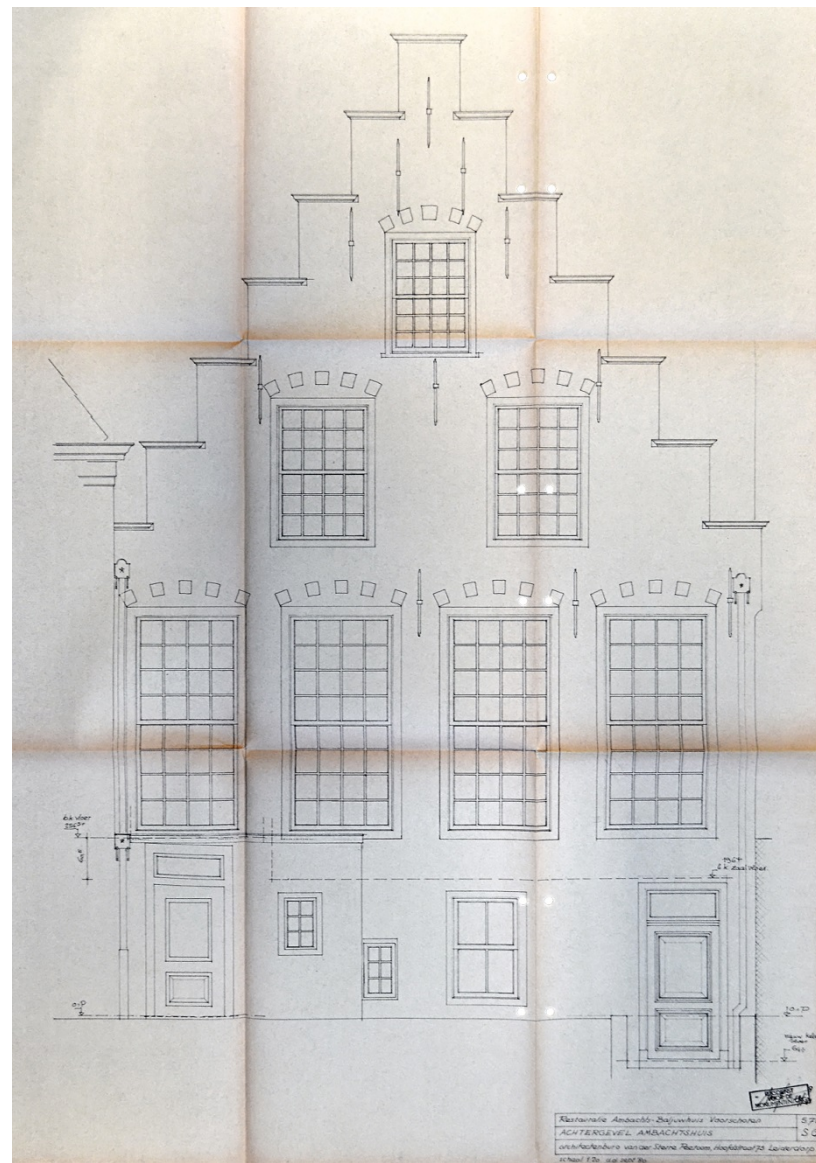
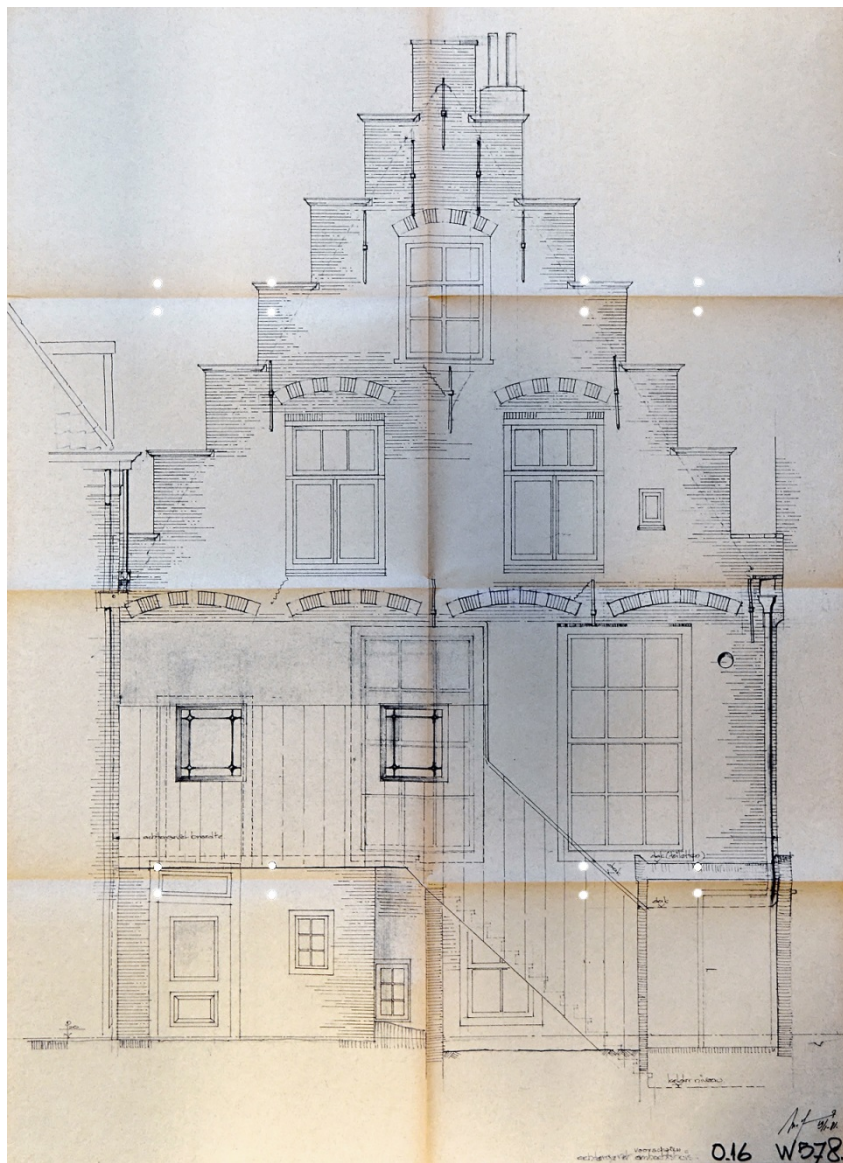

69. Ambachtshuis, achtergevel (noord), met de trapaanbouw van omstreeks 1870 die leidde naar de overloop boven de voormalige steeg, 1953 (GAV Beeldbank).
 70. Ambachtshuis, achtergevel (noord), ter plaatse van de verdieping na verwijdering van de trapaanbouw tijdens de restauratie, 1980 (GAV Beeldbank); v.l.n.r.: het oostelijke deel met de doorgang, het centrale deel en het centrale deel met de zolder- en vlieringvensters: in 1810-1830 zijn de vier vensters op de bel-etage vervangen door drie exemplaren, voorzien van empire ramen, waarbij de vier zeventiende-eeuwse vensterbogen met hun blokjes zijn gehandhaafd; omstreeks 1870 heeft het oostelijke (links) venster plaatsgemaakt voor de doorgang van de nieuwe trapaanbouw naar de overloop boven de voormalige steeg.

71. Ambachtshuis, achtergevel (noord), de aanbouw met privaat van omstreeks 1740, waarboven zojuist de trapaanbouw uit 1870 is verwijderd, 1980 (GAV Beeldbank).

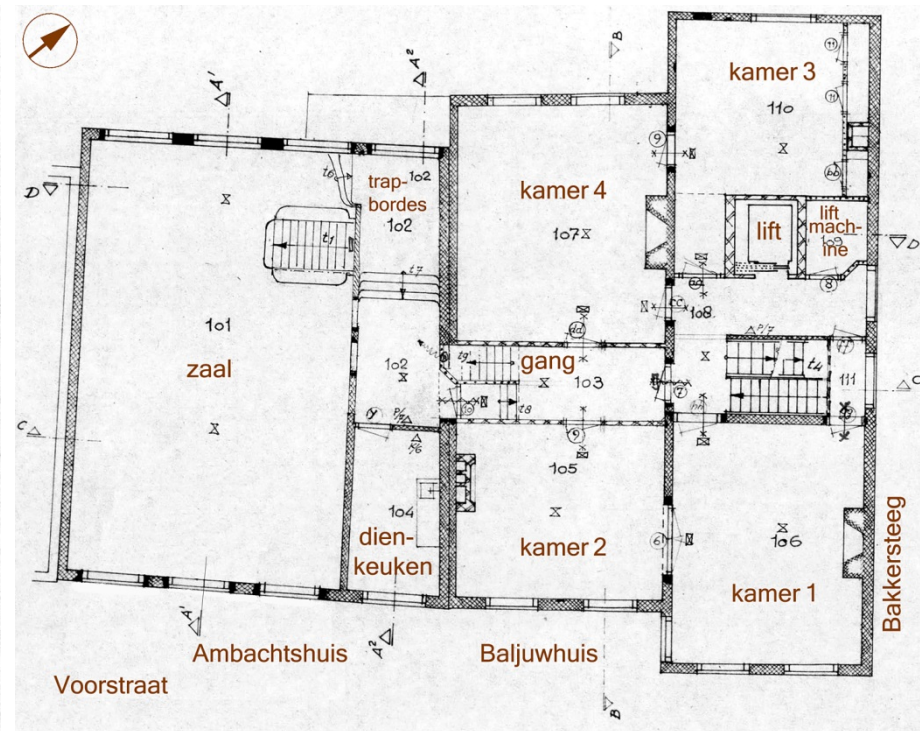
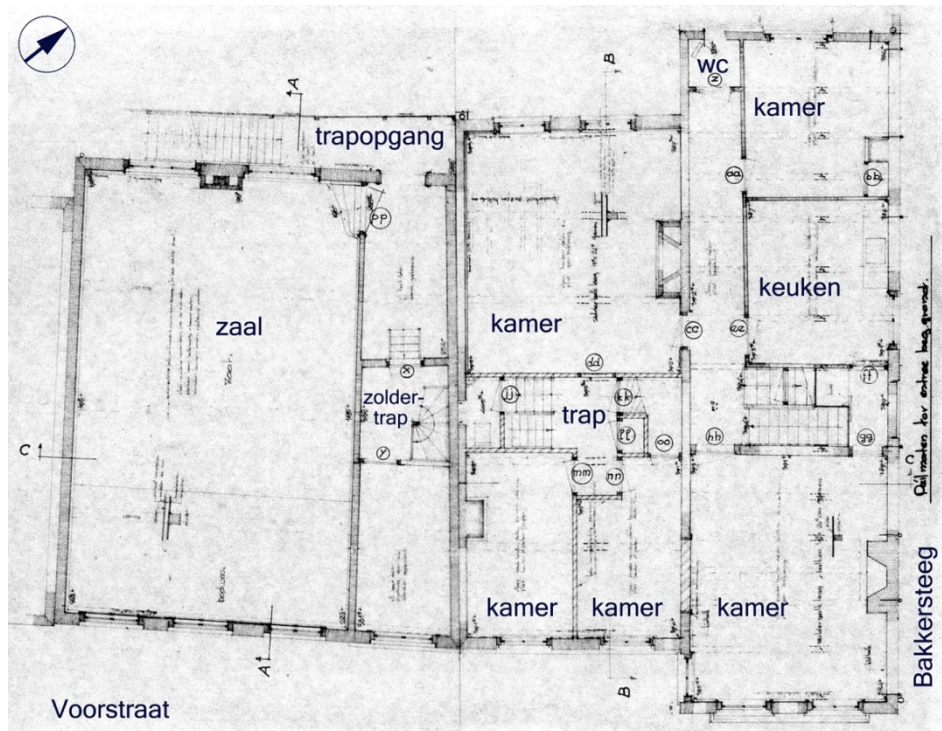

72. Ambachtshuis, achtergevel (noord), bestaande (links) en nieuwe toestand, Architectenburo Van der Sterre Peetoom, 1980 (GAV, AGV 2.07.351, inv.nr. 2372 (Map VII).

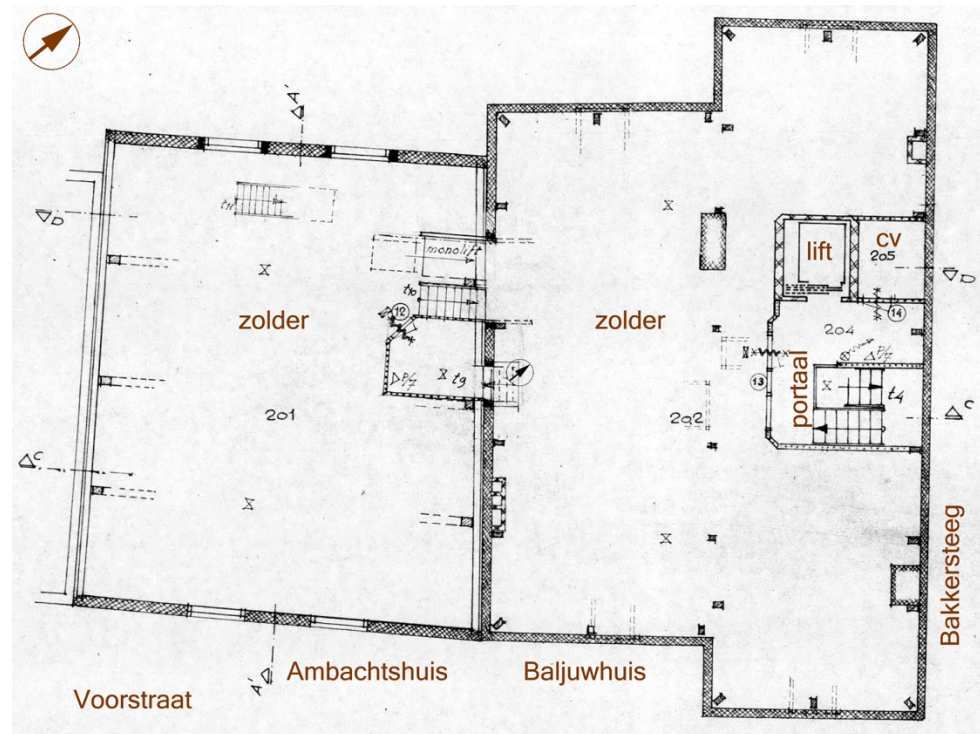
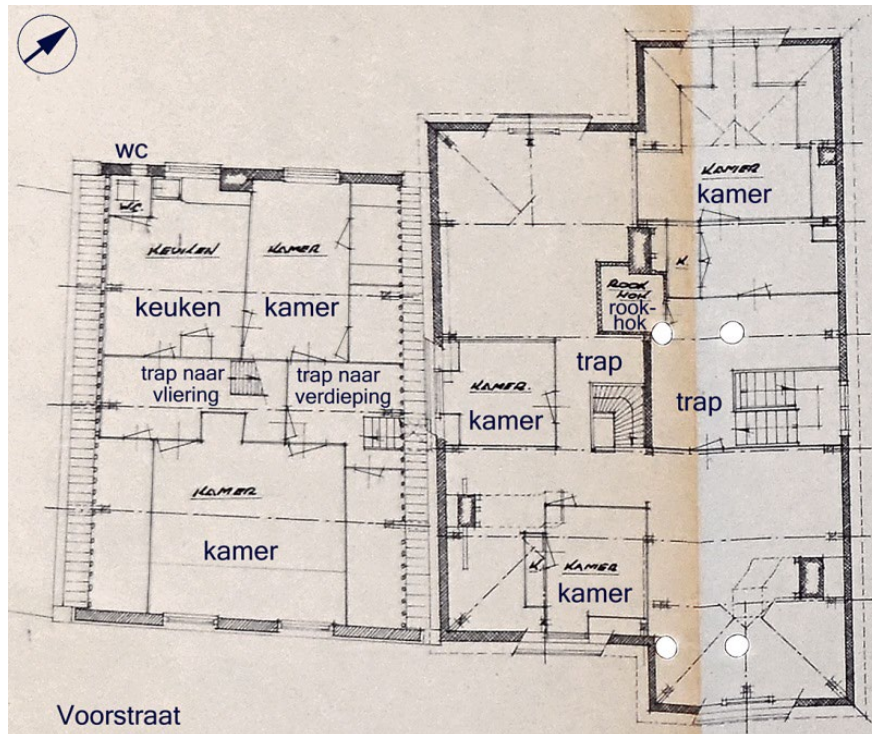
73. Baljuwhuis, achtergevel (noord), oostzijde vanuit het noordwesten, 2021.
74. Baljuwhuis, achtergevel (noord), westzijde vanuit het noordwesten, 2021.
75. Ambachtshuis, achtergevel (noord) vanuit het noordoosten, 2021.

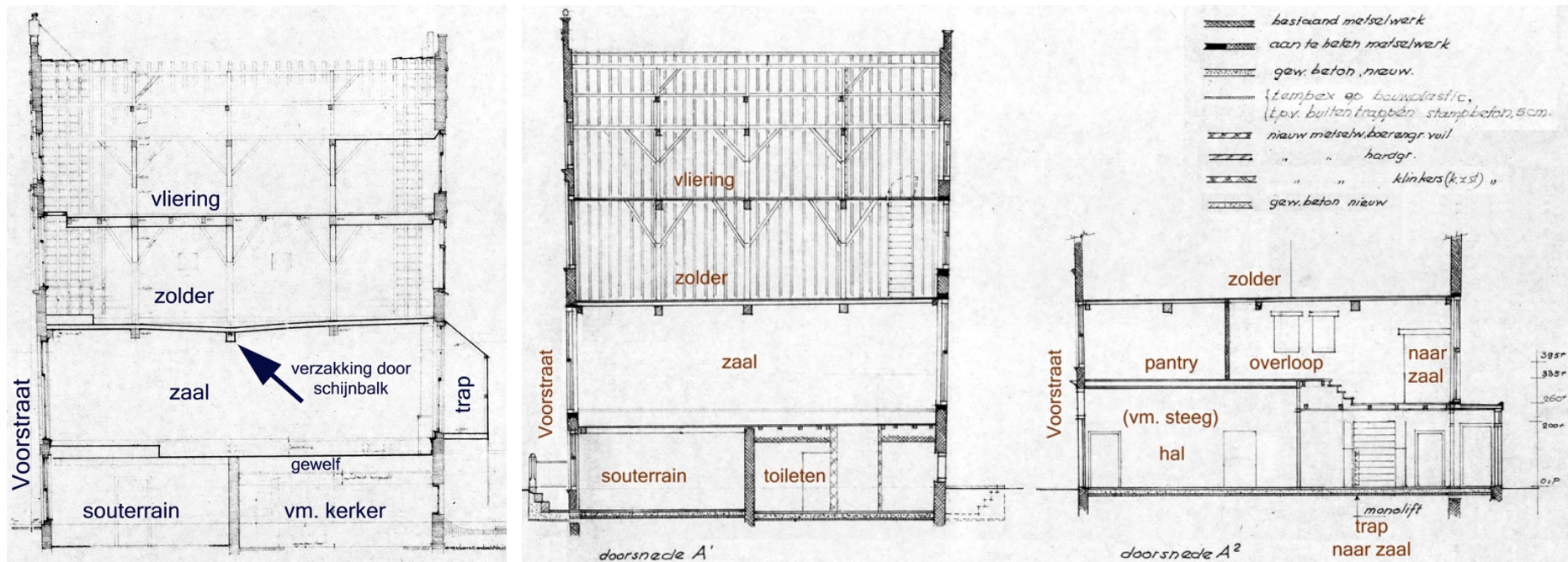
78. Ambachts- en Baljuwhuis, plattegrond verdieping, bestaande toestand, opmeting t.b.v. de restauratie, voorzien van ruimteaanduidingen (voor zover bekend), 1980; noorden is boven (BGV, 11274; bestektekeningen 1980, detail; bewerkt door *De Fabryck*).

79. Ambachts- en Baljuwhuis, plattegrond verdieping, nieuwe toestand na de restauratie, voorzien van ruimteaanduidingen (voor zover bekend), 1980; noorden is boven (BGV, 11274; bestektekeningen 1980, detail; bewerkt door *De Fabryck*). Opgemerkt moet worden dat er geen tekeningen zijn aangetroffen (bestek of revisie) die de uitgevoerde toestand weergeven: de voorgevel (zuid) van het Ambachtshuis is hier aangepast door *De Fabryck*, dus ontdaan van de geplande hoge stoep (afb. 15).

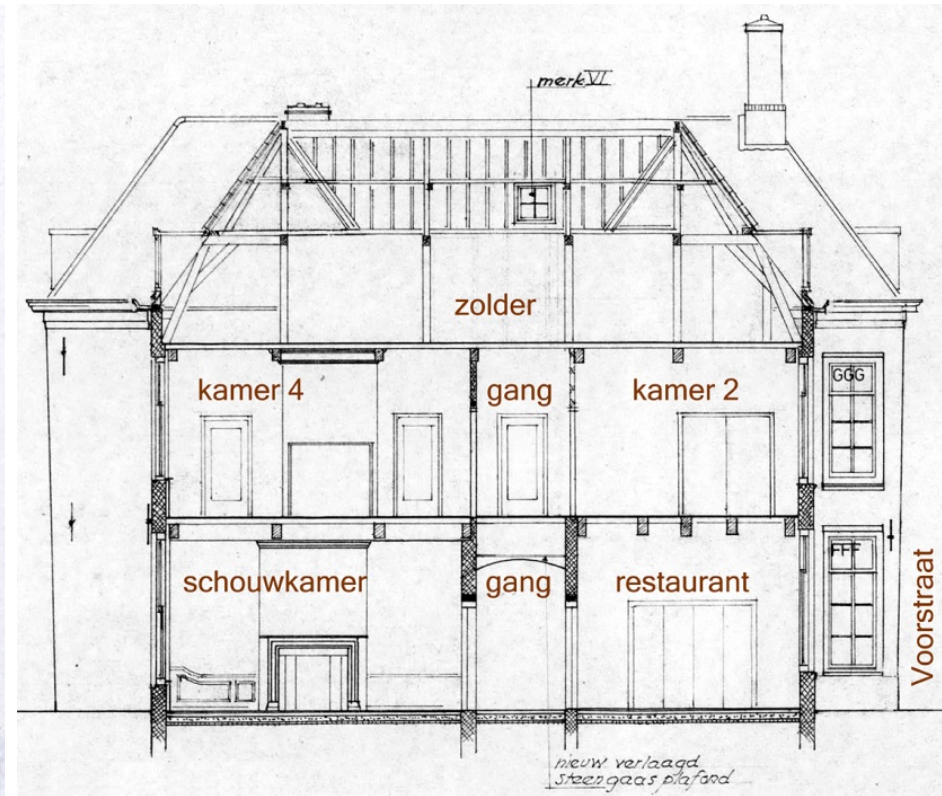
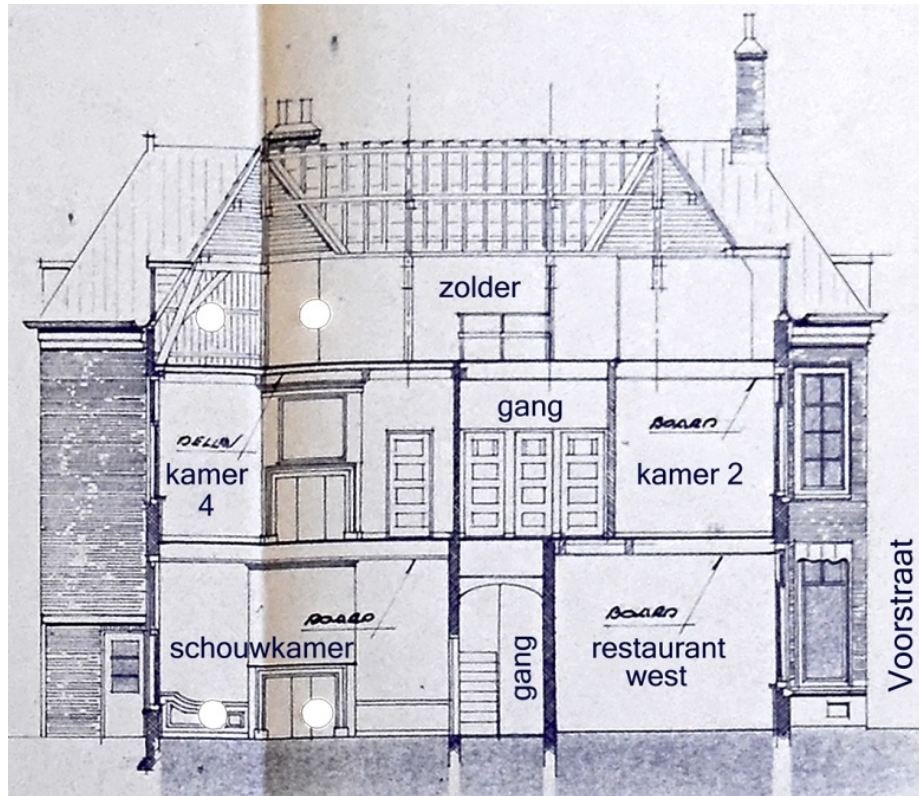

80. Ambachts- en Baljuwhuis, plattegrond zolder en vloering (rechts) van het Ambachtshuis, bestaande toestand, opmeting, voorzien van ruimteaanduidingen (voor zover bekend), 1980; noorden is boven (GAV, AGV 2.07.351, inv.nr. 2372 (Map VII), detail; bewerkt door *De Fabryck*).

81. Ambachts- en Baljuwhuis, plattegrond zolder, nieuwe toestand na de restauratie, voorzien van ruimteaanduidingen (voor zover bekend), 1980; noorden is boven (BGV, 11274; bestektekeningen 1980, detail; bewerkt door *De Fabryck*).

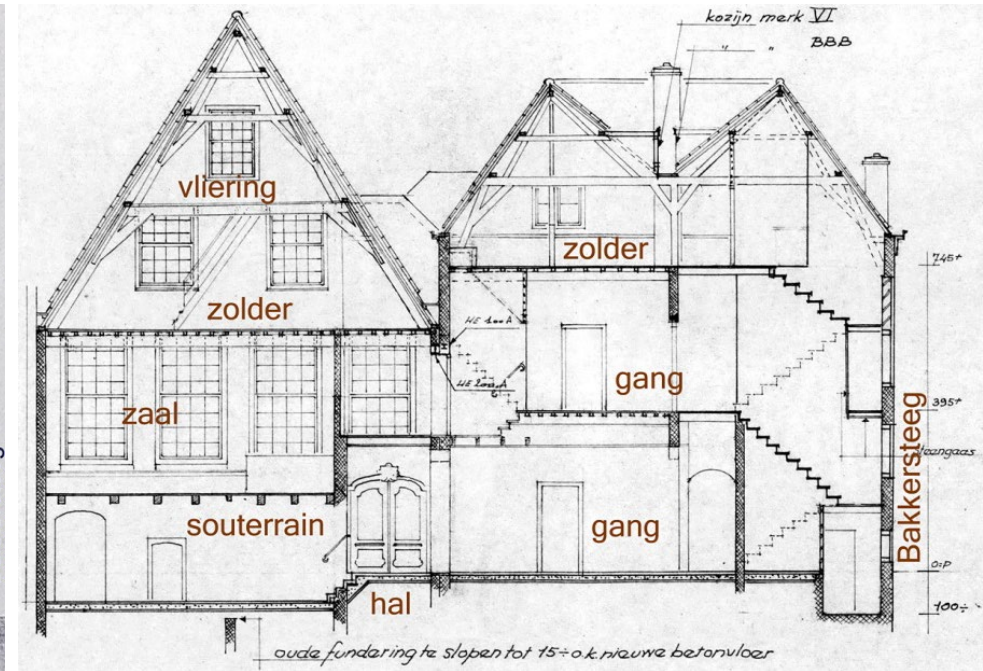
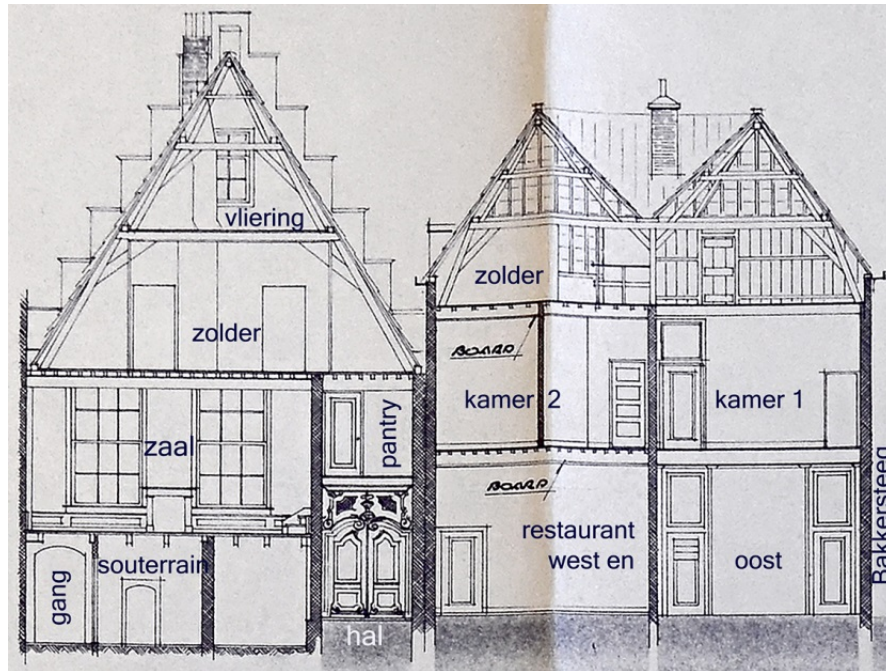

82. Ambachtshuis, doorsnede gezien vanuit het oosten, bestaande toestand, opmeting t.b.v. de restauratie, voorzien van de huidige ruimteaanwijzingen (voor zover bekend), 1980; noorden is boven (BGV, 11274; bestektekeningen 1980, detail; bewerkt door *De Fabryck*).
83. Ambachtshuis (links) en de voormalige steeg, doorsnede gezien vanuit het oosten, nieuwe toestand na de restauratie, voorzien van de huidige ruimteaanwijzingen (voor zover bekend), 1980 (BGV, 11274; bestektekeningen 1980, detail; bewerkt door *De Fabryck*). Opgemerkt moet worden dat er geen tekeningen zijn aangetroffen (bestek of revisie) die de uitgevoerde toestand weergeven: de voorgevel (zuid) van het Ambachtshuis is hier aangepast door *De Fabryck*, dus ontgaan van de geplande hoge stoep (afb. 15).

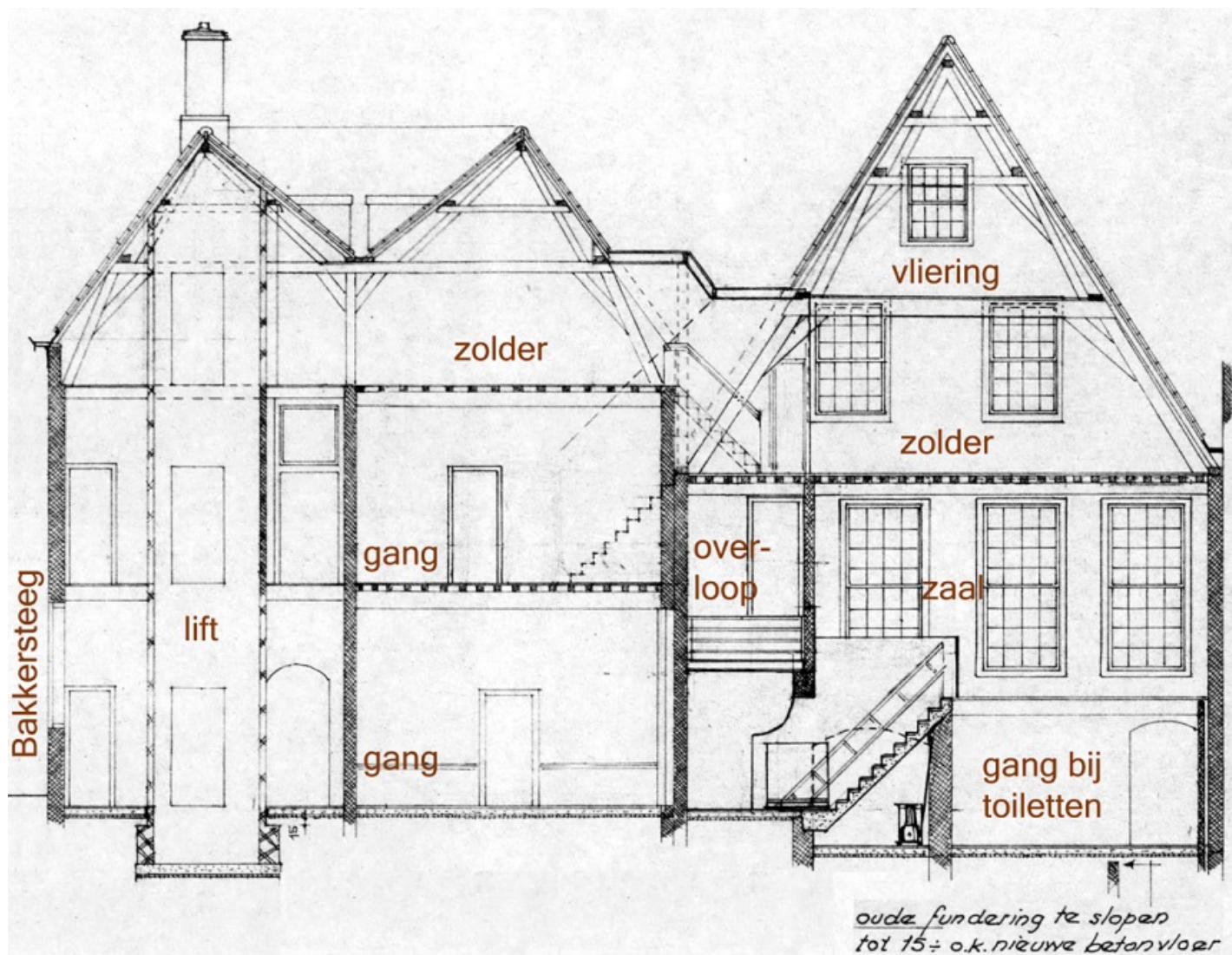

84. Baljuwhuis, doorsnede gezien vanuit het westen, bestaande toestand, opmeting, voorzien van ruimteaanduidingen (voor zover bekend), 1975 (GAV, AGV 2.07.351, inv.nr. 2372 (Map VII), detail; bewerkt door *De Fabryck*).
85. Baljuwhuis, doorsnede gezien vanuit het westen, nieuwe toestand na de restauratie, voorzien van de huidige ruimteaanduidingen (voor zover bekend), 1980 (BGV, 11274; bestektekeningen 1980, detail; bewerkt door *De Fabryck*).

86. Ambachts- en Baljuwhuis, doorsnede gezien vanuit het zuiden, bestaande toestand, opmeting, voorzien van ruimteaanduidingen (voor zover bekend), 1975 (GAV, AGV 2.07.351, inv.nr. 2372 (Map VII), detail; bewerkt door *De Fabryck*).
87. Ambachts- en Baljuwhuis, doorsnede gezien vanuit het zuiden, nieuwe toestand na de restauratie, voorzien van de huidige ruimteaanduidingen (voor zover bekend), 1980 (BGV, 11274; bestektekeningen 1980, detail; bewerkt door *De Fabryck*).

88. Ambachts- en Baljuwhuis, doorsnede gezien vanuit het noorden, nieuwe toestand na de restauratie, voorzien van de huidige ruimteaanduidingen (voor zover bekend), 1980 (BGV, 11274; bestektekeningen 1980, detail; bewerkt door *De Fabryck*). Opgemerkt moet worden dat er geen tekeningen zijn aangetroffen (bestek of revisie) die de uitgevoerde toestand weergeven: de voorgevel (zuid) van het Ambachtshuis is hier aangepast door *De Fabryck*, dus ontgaan van de geplande hoge stoep (afb. 15).

89. Ambachts- en Baljuwhuis, Voorstraat 14-12, vanuit het zuidwesten, met rechts de Bakkersteeg en op de achtergrond de toren van de Dorpskerk, 2021.

ANALYTISCHE BESCHRIJVING

Situering en volume

Het cluster van Ambachts- en Baljuwhuis is gelegen in de historische kern van Voorschoten aan de Voorstraat, de historische hoofdweg die, hoewel eigenlijk gesitueerd in het zuidoosten, al in de zeventiende eeuw werd opgevat als het zuiden. Het cluster ligt in de zuidoosthoek van het gesloten bouwblok dat de Voorstraat vormt met Schoolstraat (noord), de Tramstraat (west) en de Bakkerstraat (oost) (p. 6 rechts).

Hoewel het Ambachts- en Baljuwhuis de facto een dubbelpand zijn, vallen ze historisch gezien uiteen in drie panden: het nieuwgebouwde Ambachtshuis uit 1635-1640 (west), de nieuwgebouwde uitbreiding van het toenmalige Baljuwhuis van kort na 1640 (centraal) en de vervangende nieuwbouw van het Baljuwhuis van omstreeks 1740 (oost).

Het Ambachtshuis, dat een tijdens de tweede bouwphase (1638-1639) alsnog geïncorporeerde, iets wigvormige steeg bevat (oost), bestaat - letterlijk - daarnaast uit een enkele treden onder het maaiveld gelegen souterrain, een bel-etage (zaal), een zolder en een vliering onder een hoog zadeldak, gecombineerd met een rechthoekig grondplan. Hierachter bevindt zich westelijk een in 2012 aangebrachte overkapping die aansluit op een (fietsen)berging met een plat dak uit 1983 in de noordwesthoek van het perceel, terwijl aan de oostkant een ondiepe eenlaags aanbouw met plat dak van omstreeks 1740 staat (afb. 99, 102, 106).

Het centrale clusterdeel ofwel de westelijke beuk van het Baljuwhuis heeft ook een rechthoekige plattegrond, zijn het iets langgerechter, en behelst een

90. Ambachtshuis, voorgevel (zuid), het metselwerk is verrijkt met banden, lijsten en hoek- en boogstenen van (geschilderde) Bentheimersteen; de gevel is in 1980-1982 geschilderd op grond van kleursporen en is na 2000 opnieuw geschilderd in de huidige kleurstelling.

91. Ambachtshuis, voorgevel (zuid), geveltop voorzien van het jaartal '1635' met bovenop het segmentfronton een geblinddoekte kop (waarschijnlijk Vrouwe Justitia).
92. Ambachtshuis, voorgevel (zuid), geveltop, de dekplaten van de geveltrappen zijn vervaardigd van Franse kalksteen (Vaurion) en dateren van 1980-1982.

93. Ambachtshuis, voorgevel (zuid), de kozijnen van de vensters dateren van omstreeks 1740, terwijl de ramen in 1980-1982 zijn gereconstrueerd.
94. Ambachtshuis, voorgevel (zuid), de geveltop is vanaf de onderste waterlijst opnieuw opgemetseld, waarschijnlijk eind negentiende eeuw met gebruik van vormbaksteen.

95. Ambachtshuis, voorgevel (zuid), de westelijke doorgang dateert waarschijnlijk van omstreeks 1810-1830, terwijl de deur is gekopieerd in 1980-1982, toe ook het bovenraam is aangebracht.

96. Ambachtshuis, voorgevel (zuid), een van de vensters van de bel-etage, waarvan de kozijnen dateren van omstreeks 1740, terwijl de ramen zijn gereconstrueerd in 1980-1982.

97. Ambachtshuis, voorgevel (zuid), de vensters ter plaatse van het souterrain zijn omstreeks 1870 ingebracht, maar vervangen in 1980-1982, waarbij de ramen zijn gereconstrueerd.

98. Ambachtshuis, voorgevel (zuid), de toegang tot de voormalige steeg, voorzien van een ingangspartij van omstreeks 1740, behalve de deur en het bovenraam (uit 1810-1830) en de in 1980-1982 gereconstrueerde tussenstijl van dit raam.

begane grond op maaiveldniveau - een centrale kelder is omstreeks 1740 buiten gebruik geraakt - en een verdieping, onder een schilddak met ongelijke schilden. Dit dak is aangebracht tegen het dito schilddak van de eveneens rechthoekige maar beduidend langere oostelijke beuk van het Baljuwhuis, die overwegend of geheel tot stand gekomen is omstreeks 1740. Ook deze beuk omvat verder een begane grond op maaiveldniveau en een verdieping, met de kanttekening dat zich min of meer centraal aan de oostkant een (ondiepe) kelder is gesitueerd.

Achter het eigenlijke Baljuwhuis staat aan de oostkant, langs de Bakkerstraat, een berging met een plat dak uit 1982, die secundair (vóór 2012) is verbonden met het pand door middel van een overkapping.

Overigens zijn aan de kant van de Voorstraat de stoephekken zeker al aanwezig sinds omstreeks 1830 (afb.32).

Constructie en materialen

Zowel het Ambachts- als Baljuwhuis is traditioneel geconstrueerd, dus met massieve dragende muren van metselwerk in kruisverband van baksteen (handvormsteen; rood) en (grenen)houten balklagen en dito kappen, hoewel in het kader van de restauratie van 1980-1982 enkele stalen lateien zijn ingebracht. De panden waren (en zijn) gefundeerd op staal, met de kanttekening dat in 1980-1982 de fundering met behulp van metselwerk dieper is aangelegd, op een betonplaat.

Ten aanzien van de in kruisverband gemetselde gevels is opvallend dat niet alleen bij het Ambachtshuis en de westbeuk van het Baljuwhuis (afb. 101) maar ook bij de oostbeuk hiervan overwegend klezoren (= kwarten van een baksteen in de lengte) als hoekoplossing zijn gebruikt, overigens alleen bij de gevelhoeken en niet bij de gevelopeningen (voor zover dit nog is na te gaan)

99. Ambachtshuis, achtergevel (noord), het metselwerk is hetzelfde metselwerk als dat van de voorgevel, zij het dat de top hier (eind negentiende eeuw) opnieuw is opgemetseld vanaf de traptreden halverwege het topvenster, en er geen verlaag is aangebracht.

(afb. 111). Waarschijnlijk heeft men omwille van de uniformiteit aansluiting gezocht bij de gevels van de westbeuk, aangezien de klezoor omstreeks 1740 ouderwets was; een deel van de westmuur van de oostbeuk aan de achterzijde heeft dan ook al drieklezoren (= drie kwarten) (afb. 118).

In het souterrain van het Ambachtshuis (west) en op de begane grond van de voormalige steeg (oost), alsmede die van het Baljuwhuis is tijdens de restauratie van 1980-1982 een betonvloer gestort. Boven het souterrain van het Ambachtshuis ligt oostelijk achterin een gemetseld gewelf van de oorspronkelijke kerker uit 1635-1640 en ernaast (west; toiletruimten) een even oude, oost-west gerichte, enkelvoudige balklaag. Vóór de westmuur ter plaatse (herentoilet) is, vermoedelijk omstreeks 1810-1830, een halfsteens muur met spouw gemetseld om de balken, waarvan de koppen waarschijnlijk slecht waren geworden, extra steun te bieden. Aan de zuidzijde (souterrain) bevindt zich daarentegen een lichtere, noord-zuid gerichte balklaag, die zal zijn aangebracht omstreeks 1740, maar zonder de in 1980-1982 toegevoegde onderslagbalk op kolommen. De eveneens enkelvoudige en lichte balklaag boven de voormalige steeg zal ook dateren van omstreeks 1740, toen deze ruimte een belangrijkere functie kreeg, met inbegrip van de bel-etage.

De samengestelde balklaag boven de bel-etage, ook ter plekke van de steeg, gaat regelrecht terug tot de 1635-1640, met uitzondering van een onbekend aantal vernieuwde kinderbinten en de centrale moerbalk uit 1980-1982. Deze laatste is aangebracht, omdat na de verwijdering van de dragende dwarsmuur, waarschijnlijk zo omstreeks 1870, alleen is voorzien in een schijnbalk, met de gevolgen van dien (afb. 82). Ook de samengestelde balklagen boven de begane grond en eerste verdieping van de westbeuk van het Baljuwhuis stammen uit de bouwtijd (omstreeks 1640), net als de

100. Ambachtshuis, achtergevel (noord), geveltop, voorzien van vensters met kozijnen van omstreeks 1740, terwijl de ramen in 1980-1982 zijn gereconstrueerd.

101. Ambachtshuis, achtergevel (noord), detail van de oostzijde; het metselwerk is ter plaatse van de treden in 1980-1982 hersteld of zelfs vervangen, toen ook de dekplaten van Franse kalksteen (Vaurion) zijn aangebracht. De pijlen wijzen naar klezoren (= kwarten van een baksteen in de lengte), ook bij de westbeuk van het Baljuwhuis (links: 1640-1641).

102. Ambachtshuis, achtergevel (noord), de aanbouw met privaat van omstreeks 1740; het (aangescherfde) kozijn van de doorgang, de (aangeheelde) deur en het bovenraam stammen nog uit omstreeks 1740, evenals het westelijke venster, waarvan het raam echter een kopie uit 1980-1982 is.
103. Ambachtshuis, achtergevel (noord), begane grond onder de overkapping (2012), het oostelijke venster (omstreeks 1740) dat in 1980-1982 in zijn geheel is gekopieerd.

104. Ambachtshuis, achtergevel (noord), begane grond onder de overkapping (2012), het westelijke venster (1810-1830; gedeeltelijk aan het zicht onttrokken) is in 1980-1982 in zijn geheel gekopieerd; rechts nog net de westelijke doorgang.
105. Ambachtshuis, achtergevel (noord), begane grond onder de overkapping (2012), de westelijke doorgang die mogelijk al stamt uit 1635-1637, maar in 1980-1982 is voorzien van een deur en kozijn die kopieën zijn de corresponderende doorgang in de voorgevel (van (op zijn laatst) omstreeks 1810-1830).

enkelvoudige balklagen in de oostbeuk (omstreeks 1740).

De oudhollandse kap van het Ambachtshuis omvat een drietal gestapelde jukken met rechte benen, voorzien van gehakte telmerken I-III (afb. 20-28). De dekbalken zijn gepend in de jukbenen, evenals de korbelen bovenaan, terwijl deze onderaan zijn genageld, net als de windschoren (afb. 26, 161, 163). De jukken worden afgewisseld door steeds drie hangbalken aan stropen, die mede de vlieringvloer dragen. In plaats van makelaars zijn oorspronkelijke genagelde A-spanten aanwezig, die secundair zijn voorzien van extra flieringen. Diverse onderdelen zijn in 1980-1982 vervangen naar het oorspronkelijke model, toen tevens de zolder- en vlieringvloer, de meeste (ronde) sporen en het volledige beschot zijn aangebracht. Vermeldenswaard zijn verder de verschillende eigendoms- of vlotmerken op de jukbenen van het noordelijke en vooral het zuidelijke spant aan de oostkant (afb. 23-28). Het Baljuwhuis is ook uitgerust met een jukkenkap, weliswaar geheel gepend maar toch moderner: op de scheerjukken staan hier flieringdragende A-spanten, terwijl de benen met blokkeels zijn verbonden met de borstwering (afb. 29, 226, 229, 236). Per oost-west gericht juk betreft het twee A-spanten (met ongelijke benen), omdat deze jukken de volledige breedte overstrekken. In het midden worden ze gesteund door standvinken, waarboven zich de zakgoot van de binnendakschilden bevindt, terwijl het meest noordelijke en zuidelijke juk zijn gekoppeld aan de haakse halfjukken en hoekkepers van de buitendakschilden. Los hiervan tonen enkele afzonderlijke elementen van de kapconstructie een gehakt telmerk, maar omdat van een systeem geen sprake lijkt, ligt hergebruik voor de hand (afb. 20, 29, 30). Net als bij het Ambachtshuis zijn de houten vloer en het beschot aangebracht in 1980-1982, maar lijken de (rechtshoekige) sporen nog overwegend oorspronkelijk.

106. Ambachtshuis, achtergevel (noord), de vensters op de bel-etage inclusief de penanten ertussen zijn in 1980-1982 volledig gereconstrueerd, net als de ankerschietter tussen het eerste en tweede venster vanuit het oosten (links).

107. Baljuwhuis vanuit het zuidoosten, met rechts de Bakkersteeg, 2021.

Gevels en dakvlakken

Ambachtshuis

De voorgevel (zuid; afb. 90-98) is opgetrokken uit metselwerk van in 1981-1982 geschilderde (rode) handvormsteen van ca. 19,5 x 9 x 4 cm (10 lagen = 48 cm), platvol gevoegd met een dagstreep. Het metselwerk is verrijkt met banden, lijsten en hoek- en boogstenen van (geschilderde) Bentheimersteen, terwijl de dekplaten van de geveltrappen zijn vervaardigd van Franse kalksteen (Vaurion) en dateren van 1980-1982. Overigens is de top vanaf de onderste waterlijst opnieuw opgemetseld, waarschijnlijk omstreeks 1900 met gebruikmaking van vormbaksteen.

Van de gevelopeningen ter plaatse van het souterrain, afgedekt met een rollaag, lijkt de doorgang de oudste: deze kan dateren van omstreeks 1740, hoewel kozijn, deur en bovenraam (gewijzigd) zijn vervangen in 1980-1982. De vensterkozijnen en -ramen gaan ook niet verder terug dan 1980-1982, met dien verstande dat de kozijnen lijken te zijn gekopieerd van hun voorgangers van omstreeks 1870. De ingangspartij aan de oostkant, voor de voormalige steeg, stamt nog geheel van omstreeks 1740, behalve de deur en het bovenraam (uit 1810-1830) en de in 1980-1982 gereconstrueerde tussenstijl van dit raam. De vensters ter hoogte van de bel-etage, ook van de steeg, lijken nog hun kozijnen van omstreeks 1740 bezitten, toen ook de gevelopeningen hun tegenwoordige afmetingen en afdekkende rollaag kregen. De ramen van deze vensters zijn echter stuk voor stuk gereconstrueerd in 1980-1982. Dit alles gaat eveneens op voor de vensters in de top, met uitzondering van de afdekkende rollaag. Alle ankerschieters dateren daarentegen nog van de bouwtijd.

De achtergevel van het Ambachtshuis (noord; afb. 99-106) is opgetrokken uit hetzelfde metselwerk als de voorgevel, zij het dat de top hier (omstreeks

108. Baljuwhuis, voorgevel (zuid), bovenzijde van westbeuk, is omstreeks 1740 voorzien van een rechte lijst; het metselwerk eronder is in 1980-1982 hersteld; pijl wijst naar de schouder van de onderste trede van de geveltrap van het Ambachtshuis, waar de gevel van het Baljuwhuis omheen is gemetseld.

109. Baljuwhuis, voorgevel (zuid), onderzijde van westbeuk, de vensters bezitten kozijnen van omstreeks 1740 en empireramen van 1810-1830.

1900) opnieuw is opgemetseld van de traptreden halverwege het topvenster, en geen verlaag is aangebracht. Een uitzondering betreft de (oostelijke) aanbouw, vrijwel zeker daterend van omstreeks 1740: hier is gebruik gemaakt van stenen van 18-19 x 9 x 3,5 cm (10 lagen = 48 cm), min of meer hetzelfde formaat als van de (oudere) gevels van de oostbeuk van het Baljuwhuis. Het (aangescherfde) kozijn van de doorgang, de (aangeheelde) deur en het bovenraam stammen waarschijnlijk allemaal uit omstreeks 1740, evenals het westelijke venster, waarvan het raam een kopie uit 1980-1982 is. De twee vensters westelijk van de aanbouw zijn als geheel kopieën (van vensters van respectievelijk omstreeks 1740 en omstreeks 1810-1830), terwijl de deur met kozijn van de doorgang op de hoek een vereenvoudigde kopie is van die in de corresponderende doorgang in de voorgevel (van omstreeks 1810-1830). Analoog hieraan zijn de vensters op de bel-etage inclusief de penanten ertussen volledig gereconstrueerd, waarbij de kozijnen van de voorgevel model zullen hebben gestaan. Van de vensters erboven zijn de kozijnen overwegend gehandhaafd, maar de ramen eveneens gereconstrueerd, net als de ankerschieters tussen het eerste en tweede venster op de bel-etage vanuit het oosten.

Beide dakvlakken van het Ambachtshuis zijn gedekt met rode, al dan niet verbeterde Oudhollandse pannen met vorsten op de nok, die overwegend vóór 1980 al aanwezig waren.

Baljuwhuis

De voorgevel van de westbeuk (zuid; afb 107-109) toont hetzelfde metselwerk als het Ambachtshuis, maar met een fractioneel kleinere 10-lagenmaat - 47 cm. Ter verrijking zijn er alleen banden en lijsten van (geschilderde) Bentheimersteen aanwezig, waarvan de onderste,

110. Baljuwhuis, westelijke zijgevel van de oostbeuk, de kozijnen dateren van omstreeks 1740, terwijl de ramen in 1980-1982 zijn vernieuwd.

111. Baljuwhuis, voorgevel (zuid) van de oostbeuk, westelijk bevindt zich een van de twee resterende ankers uit 1916 (slagerij) met hun schietters. Pijlen wijzen naar klezoren (en die ertussen), enigszins ouderwets omstreeks 1740 maar wellicht toegepast op aan te sluiten bij het metselwerk van de westbeuk.

daterend van omstreeks 1740, een (circa 1916) gepleisterde plint afdekt (afb. 109). Net als de overige banden en lijsten gaan de twee schieters van ankers terug tot omstreeks 1640.

De vensteropeningen, die omstreeks 1740 hun huidige afmetingen en afdekkende rollaag zullen hebben gekregen, zijn uitgerust met ramen van de periode omstreeks 1810-1830, die op de eerste verdieping zijn in 1980-1982 gekopieerd. De afsluitende kroonlijst stamt uit omstreeks 1740, net als bij de andere gevels.

De aansluitende (westelijke) zij- en voorgevel van de oostbeuk van het Baljuwhuis (afb. 110-113) wijkt wat metselwerk betreft hoofdzakelijk af wat steenformaat betreft: 18-18,5 x 9 x 3,5 cm (10 lagen = 47-48 cm); de gepleisterde plint loopt door, zij het bij de voorgevel zonder deklijst. De vensters op de begane grond van de voorgevel zijn inclusief het omliggende metselwerk gereconstrueerd in 1980-1982 - van de gewijzigde toestand uit 1916 resteren alleen de twee ankers met hun schieters; van de overige vensters in beide gevels stammen de kozijnen nog van omstreeks 1740, de ramen van de voorgevel van omstreeks 1810-1830 en die van de zijgevel van 1980-1982.

De oostelijke zijgevel van de oostbeuk van het Baljuwhuis (afb. 114-117) heeft identiek metselwerk, en alleen vensters in de middenzone, bij het trappenhuis. Het venster met buitenluik van de kelder gaat op zichzelf terug tot omstreeks 1740, maar is materieel een reconstructie uit 1980-1982. Van de twee bolvensters erboven (waarvan het onderste met inwendige diefijzers) en het halve bolvenster ernaast dateren de kozijnen nog wel van de bouwtijd maar zijn de ramen kopieën uit 1980-1982, met de kanttekening dat het bovenste bolvenster toen naar beneden is verschoven. Van de noordelijke vensters op de begane grond en de verdieping, aangebracht omstreeks

112. Baljuwhuis, voorgevel (zuid), bovenzijde van de oostbeuk van omstreeks 1740; het metselwerk onder de gevellijst (omstreeks 1740) is in 1980-1982 hersteld.

113. Baljuwhuis, voorgevel (zuid), onderzijde van oostbeuk; in 1980-1982 is de etalage van de voormalige slagerij (omstreeks 1916) verwijderd en de pui gereconstrueerd, inclusief de plint en de twee vensters.

114. Baljuwhuis, zijgevel (oost) aan de Bakkersteeg vanuit het zuiden.

115. Baljuwhuis, zijgevel (oost), alleen centraal bevinden zich vensters; enkele kozijnen dateren nog van omstreeks 1740 of 1810-1830 (noordelijke vensters), maar alle ramen zijn in 1980-1982 gekopieerd, terwijl het kozijn met kelderluik in zijn geheel stamt uit 1980-1982.

116. Baljuwhuis, zijgevel (oost) langs de Bakkersteeg vanuit het noorden; de zettingscheuren in het metselwerk zijn in 1980-1982 hersteld, toen er tevens funderingsverbetering heeft plaatsgevonden.

1810-1830 (achter de ankerschieter van omstreeks 1740) zijn de kozijnen oorspronkelijk maar de ramen gekopieerd in 1980-1982.

De achter- en aansluitende (westelijke) zijgevel van de oostbeuk van het Baljuwhuis (afb 117, 118) tonen ook weer hetzelfde metselwerk als de voorgevel, met dien verstande dat, zoals gezegd, de onderzone van de zijgevel geen klezoren bevat. De doorgang in de achtergevel heeft een kozijn uit 1980-1982 maar een tweepaneelsdeur uit omstreeks 1740. Het venster oostelijk ernaast, dat inwendig blind is, bezit nog zijn kozijn van omstreeks 1740, maar heeft gekopieerde ramen uit 1980-1982, net als het venster erboven.

De achter- en aansluitende westgevel van de westbeuk van het Baljuwhuis (noord; afb 118-119) heeft hetzelfde metselwerk als de corresponderende voorgevel, maar dan zonder enige verrijking. Elk van de vier vensters van de achtergevel bezit nog zijn oorspronkelijke kozijn (van omstreeks 1740) en ramen (van omstreeks 1810-1830), terwijl de ankerschieters net als bij de voorgevel teruggaan tot omstreeks 1640.

Alle dakvlakken van het Baljuwhuis zijn belegd met rode, al dan niet verbeterde oudhollandse pannen, met vorsten op de nokken en zinken pironen op de nokhoeken; deze pannen waren vóór 1980 overwegend al aanwezig. De dakkapellen, zowel op de binnen- als buitendakvlakken, waren ook vóór 1980 al aanwezig, maar zijn in 1980-1982 materieel vernieuwd, naar het bestaande model. De schoorstenen waren er ook allemaal en zijn dan ook alleen hersteld om weer te kunnen functioneren.

Dit geldt natuurlijk niet voor de opbouw met zijn platte dak van de verbinding tussen de zolder van het Baljuw- en Ambachtshuis (trapportaal), als geheel een toevoeging uit 1980-1982.

117. Baljuwhuis vanuit het noordoosten met links de Bakkersteeg met de oostgevel en rechts de achtergevel van de oostbeuk; het metselwerk onder de gevelijst (omstreeks 1740) is in 1980-1982 hersteld, terwijl er ook sporen te zien zijn van herstelling in het metselwerk eronder, waar zich in de achttiende en negentiende eeuw aanbouwen bevonden.

118. Baljuwhuis, achtergevel (noord) en westelijke zijgevel van de oostbeuk, met rechts nog net de westbeuk; de pijlen wijzen naar de overgang in het metselwerk, ontstaan in 1980-1982 door inboetwerk na de sloop van een privaataanbouw. Rechts nog net de berging uit 1982 en de overkapping van vóór 2012.

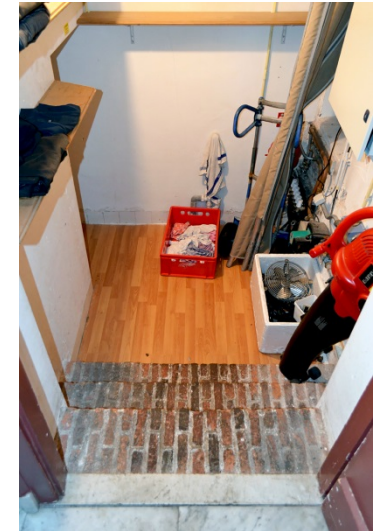
119. Baljuwhuis, achtergevel (noord) van de westbeuk; het metselwerk onder de gevellijst (omstreeks 1740) is in 1980-1982 hersteld. Alle vensters van de achtergevel bezitten nog hun kozijn van omstreeks 1740 en ramen van omstreeks 1810-1830, terwijl de ankerschieters net als bij de voorgevel teruggaan tot 1640-1641.

Interieur

Ambachtshuis

Van het souterrain (afb. 120-129) gaat de inwendige hoofdstructuur structuur terug tot 1635-1640. Hierbij gaat het om de oost-west gericht dwarsmuur en muur loodrecht hierop aan de noordkant, tussen de toiletgroep en de kelder. Deze laatste moet speciaal worden genoemd, want betreft de oorspronkelijke kerker en is daarom voorzien van een gemetseld gewelf (afb. 120-122). De balklaag westelijk ernaast (toiletruimten) is aangebracht in de bouwtijd, maar de vloerdelen zijn overwegend vervangen in 1980-1982. Het plafond in de zuidelijke ruimte (souterrain) stamt waarschijnlijk uit omstreeks 1740, is hersteld in 1980-1982 en daarbij voorzien van een onderslagbalk op kolommen. In deze ruimte en de aansluitende gang naar de toiletten ligt een in 1980-1982 aangebrachte vloer van Namense tegels gemengd met gesmoorde plavuizen (22-23 cm x 22-23 cm), afkomstig uit verschillende ruimten. Niet onvermeld mag de dichtgemetselde maar nog herkenbare doorgang blijven, centraal in de dwarsmuur aan de noordkant. De zaal op de bel-etage (afb. 139-146) is als ruimte ontstaan door de sloop van de centrale dwarsmuur, vermoedelijk omstreeks 1870, terwijl de trap naar de voormalige steeg is aangebracht in 1980-1982, evenals de houten dekvloer - in beide panden zijn de houten vloeren destijds voorzien van vergelijkbare isolerende vloeren. Van het plafond gaan de noordelijke en zuidelijke moerbalk terug tot de bouwtijd, terwijl de strijk balken en de centrale moerbalk zijn vervangen, respectievelijk aangebracht in 1980-1982, evenals de vloerdelen (met dekvloer) erop, van de zolder.

Noemenswaardig zijn verder de binnenluiken van de vensters aan de zuidzijde, daterend van omstreeks 1740, alsmede de in principe even oude

120. Ambachtshuis, kelder (vm. kerker) vanuit het zuidoosten.

121. Ambachtshuis, kelder (vm. kerker) vanuit het oosten; vanuit de voormalige steeg (garderobe) daalt men enkele gemetselde treden af.

122. Ambachtshuis, kelder (vm. kerker) vanuit het noorden; de zuidmuur dateert van 1980-1982, toen een deel van de kelder is afgenomen t.b.v. de toiletten, toen ook de zuidkant van het gewelf is gesloopt t.b.v. van de nieuwe trap naar de zaal.

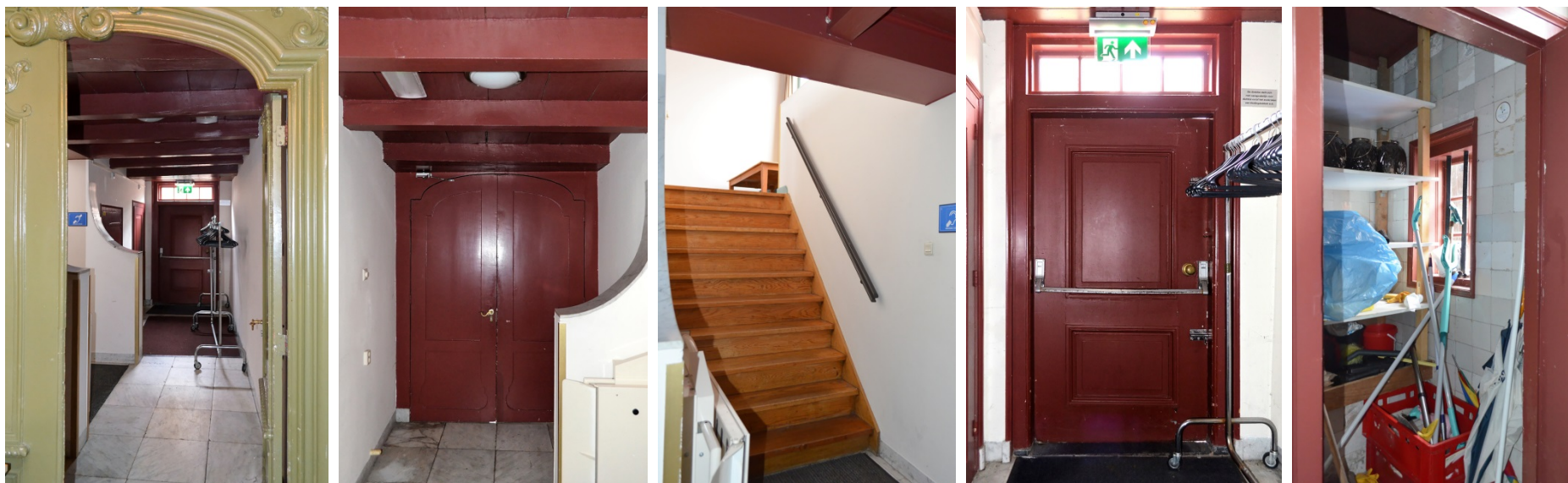
123. Ambachtshuis, souterrain, toiletgang vanuit het oosten, ontstaan in 1980-1982, met links de dwarsmuur uit 1635-1637 en de open getoogde doorgang naar het zuidelijke souterrain, en rechts de doorgangen naar het herentoilet. Op de vloer zijn in 1980-1982 Namense tegels en plavuizen gelegd, afkomstig uit verschillende ruimten.
124. Ambachtshuis, souterrain, herentoilet vanuit het zuiden, ontstaan in 1980-1982, met zicht op de doorgang in de noordmuur.
125. Ambachtshuis, souterrain, damestoilet vanuit het zuiden, ontstaan in 1980-1982, met zicht op het venster in de noordmuur; links doorgangen naar de wc's en rechts de doorgang net de toiletruimte.
126. Ambachtshuis, souterrain, damestoilet, toiletruimte vanuit het noordwesten, in 1980-1982 afgescheiden van de kelder, waarbij in de zuidoosthoek het restant van een buiten gebruik geraakte trap naar de zaal toen is verwijderd.
127. Ambachtshuis, zuidelijke souterrain, zuidwesthoek, met de doorgang naar de toiletgang, en rechts de dwarsmuur met de gedichte doorgang uit 1635-1640.

128. Ambachtshuis, zuidelijke souterrain vanuit het zuidoosten, het balkenplafond dateert van omstreeks 1740, m.u.v. de onderslagbalk op kolommen (1980-1982).
129. Ambachtshuis, zuidelijke souterrain vanuit het zuidwesten, met links de doorgang naar het trapje met doorgang naar de hal (voormalige steeg).

130. Ambachtshuis, begane grond, hal (vm. steeg), westmuur met de doorgang (1640-1641); in 1980-1982 heropend) naar het souterrain.
131. Ambachtshuis, begane grond, hal (vm. steeg), vanuit het noorden; plafond, witmarmieren vloertegels en de doorgang stammen van omstreeks 1740, met uitzondering van de paneeldeur uit 1810-1830. In de zuidwesthoek (rechts) de kastdeur van de meterkast (1980-1982).
132. Ambachtshuis, begane grond, hal (vm. steeg), vanuit het zuiden richting het portaal met dubbele deur van omstreeks 1740; rechts de open doorgang (1640-1641) naar het Baljuwhuis en links de doorgang (1640-1641) naar het souterrain. Rechts de brandslangkast (1980-1982).
133. Ambachtshuis, begane grond, hal (vm. steeg), noordzijde met zicht op het fraaie portaal met dubbele deur van omstreeks 1740.

134. Ambachtshuis, begane grond, garderobe (vm. steeg), vanuit het zuiden (door het portaal van omstreeks 1740).

135. Ambachtshuis, begane grond, garderobe (vm. steeg), vanuit het noorden, met zicht op de achterzijde van het portaal met dubbele deur van omstreeks 1740.

136. Ambachtshuis, begane grond, garderobe (vm. steeg), westmuur met de doorbraak en trap uit 1980-1982 naar de zaal op de bel-etage.

137. Ambachtshuis, begane grond, garderobe (vm. steeg), noordzijde, de doorgang (omstreeks 1740) in de aanbouw, met links nog net de doorgang naar het vm. privaat.

138. Ambachtshuis, begane grond, garderobe (vm. steeg), het voormalige privaat in de aanbouw van omstreeks 1740; de wanden zijn nog bekleed met authentieke 'witjes'.

maar in de negentiende eeuw al aangepaste wandbetimmering. Voor deze geldt bovendien dat hij in 1980-1982 aan de noord- en zuidkant naar voren is gehaald (t.b.v. cv-radiatoren) en hierbij vooral aan de noordkant in sterke mate is aangepast, iets wat ook geldt voor het ermee verbonden en even oude trapje. Tot slot moet worden gewezen op de openingen bovenin de oostmuur, die in 1980-1982 lijken te zijn gemaakt.

In de voormalige steeg (hal en garderobe; afb. 130-138) dateert de witmarmeren tegelvloer, die doorloopt in de dwarsgang in het Baljuwhuis, van omstreeks 1740, evenals het portaal met dubbele deur halverwege en het houten onderplafond ten zuiden van hiervan.

De doorgang naar het souterrain van het Ambachtshuis, daterend van 1640-1641 maar later dichtgemetseld, is hersteld in 1980-1982, de meterkast zuidelijk in de westmuur is een toevoeging uit die tijd, wat ook geldt voor de brandslangkast in de oostmuur.

Ten noorden van het portaal is zuidelijk in de westmuur een in de negentiende eeuw afgesloten trap van omstreeks 1740 verwijderd, terwijl de toegang tot de voormalige kerker noordwaarts verschoven, ten behoeve van de huidige trap naar de bel-etage, onder plaatsing van een nieuw kozijn met deur.

Van het plafond, waarschijnlijk daterend van omstreeks 1740, zijn in 1980-1982 enige balken vernieuwd. Het aansluitende privaat (eveneens omstreeks 1740) heeft nog altijd zijn vloer van witmarmeren tegels en wandbetegeling van 'witjes' (13 x 13 cm), die in 1980-1982 is aangeheeld met exemplaren elders uit de panden. Het kozijn met deur gaat eveneens terug tot deze tijd.

139. Ambachtshuis, bel-etage, zaal vanuit het noordwesten met zicht op de trap (1980-1982), en links het trapje naar de overloop boven de voormalige steeg.

140. Ambachtshuis, bel-etage, zaal vanuit het noordwesten, de oorspronkelijke dwarsmuur is vermoedelijk omstreeks 1870 verwijderd.

Op de bel-etage van de voormalige steeg dateert de pantry (afb. 151, 152) aan de zuidkant als ruimte waarschijnlijk van omstreeks 1740, inclusief de doorgang met kozijn en deur. Van de vloerdelen is in 1980-1982 ongeveer de helft vernieuwd. De aansluitende overloop aan de noordkant (afb. 147-150) heeft in die tijd zijn huidige tussentrap en daarmee zijn (dek)vloer gekregen, evenals de vloerdelen (op de plafondbalklaag) en de doorgang met kozijn en deur naar de verdieping van het Baljuwhuis.

De zolder met vliering (afb. 153-165) is sinds 1980-1982 te bereiken via het Baljuwhuis. De hele inrichting dateert, afgezien van de kapconstructie, ook van die tijd (en later).

141. Ambachtshuis, bel-etage, zaal vanuit het zuidoosten.

142. Ambachtshuis, bel-etage, zaal vanuit het noordoosten; de noordelijke (rechts) en zuidelijke moerbalk dateren van 1635-1640, terwijl de centrale moerbalk en de strijk balken zijn aangebracht, respectievelijk vervangen in 1980-1982.

143. Ambachtshuis, bel-etage, zaal, zuidmuur, de paneellambrisering dateert van omstreeks 1740, maar is in 1980-1982 naar voren gebracht t.b.v. cv-radiatoren.
 144. Ambachtshuis, bel-etage, zaal, zuidmuur, de gesloten binnenluiken van omstreeks 1740 van het westelijke venster, die bovenin zijn voorzien van hartvormige openingetjes, net zoals de luiken van het oostelijke venster (links).

145. Ambachtshuis, bel-etage, zaal, noordwesthoek, met links de lambrisering (omstreeks 1740) tegen de westmuur, die hier in 1980-1982 is aangeheeld, wat ook geldt voor de lambrisering tegen de noordmuur (rechts), die toen tevens naar voren is gebracht t.b.v. cv-radiatoren.
 146. Ambachtshuis, verdieping, zaal, het in 1980-1982 gekopieerde trapje in de noordoosthoek van omstreeks 1740, dat oorspronkelijk leidde naar de trap naar zolder, die zich op overloop boven de voormalige steeg bevond, en nu naar de overloop.

147. Ambachtshuis, verdieping, overloop (boven vm. steeg) vanuit het zuiden, richting de trap naar het lagere bordes, met in de westmuur (links) de doorgang naar de zaal.
 148. Ambachtshuis, verdieping, overloop (boven vm. steeg), westmuur, de twee muuropeningen zijn ingebracht in 1980-1982, ter verlichting van de overloop.
 149. Ambachtshuis, verdieping, overloop (boven vm. steeg) vanuit het noorden, richting de pantry en de doorgang naar het Baljuwhuis, met zicht op de moerbalk uit 1980-1982.
 150. Ambachtshuis, verdieping, overloop (boven vm. steeg), oostmuur; zuidelijk is in 1980-1982 een doorgang gemaakt naar de verdieping van het Baljuwhuis (gang), waar zich sindsdien de trap naar de zolder van het Ambachtshuis bevindt.

151. Ambachtshuis, verdieping, pantry (boven vm. steeg), vanuit het noorden; op de vloer ligt vinyl (van na 2000).
 152. Ambachtshuis, verdieping, pantry (boven vm. steeg), vanuit het zuiden, met zicht op de zuidelijke moerbalk uit 1635-1640.

153. Ambachtshuis, zolder, trapportaal (1980-1982) vanuit het zuidwesten, met rechts de trap naar de gang op de verdieping van het baljuwhuis, en links de westelijke zijgevel van het Baljuwhuis met zicht op een anker met schieter, waarschijnlijk van 1640-1641.

154. Ambachtshuis, zolder, trapportaal (1980-1982), de ruimte onder de trap (1980-1982) naar de Baljuwzolder is ingericht als technische ruimte.

155. Ambachtshuis, zolder, trapportaal (1980-1982) vanuit het noordwesten.

156. Ambachtshuis, zolder vanuit het zuidwesten, met zicht op de doorgang naar de Baljuwzolder.

157. Ambachtshuis, zolder, de doorgang met dubbele trap en traplift naar de Baljuwzolder, alles tot stand gekomen in 1980-1982.

158. Ambachtshuis, zolder vanuit het zuidwesten; de recent aangebrachte, geperforeerde stalenplaten, zuidelijk (rechts) van het trapportaal verbergen een losstaande bar.

159. Ambachtshuis, zolder vanuit het noordoosten.
160. Ambachtshuis, zolder vanuit het noorden.

161. Ambachtshuis, zolder, het westelijke spantbeen van het zuidelijke jukspant (met telmerk '1') en zijn genagelde winschoren; geheel boven de strop van een hangbalk.
162. Ambachtshuis, zolder vanuit het zuidoosten, met zicht op de trap (1980-1982) aan de noordzijde naar de vliering en de hangbalken.

163. Ambachtshuis, vliering, het westelijke been van het zuidelijke bovenscheerjuk (met telmerk '1') met een aan de vernieuwde fliering genagelde windschoor.

164. Ambachtshuis, vliering, het A-spant bovenop het bovenscheerjuk van het zuidelijke jukspant (met telmerk '1'); de flieringen zijn secundair.

165. Ambachtshuis, vliering vanuit het noorden

Baljuwhuis

Bij het Baljuwhuis is de inwendige hoofdstructuur hoofdzakelijk tot stand gekomen omstreeks 1740. Op de begane grond dateert de centrale gang met zijn plafond (afb. 166-170) nog van omstreeks 1740, maar is het portaal met dubbele deur aan de oostkant aangebracht in 1980-1982, evenals het plafond en de boog van het vervolg van de gang (zuidzijde portaal in de oostbeuk).

Meer oorspronkelijk is de achter- of schouwkamer (afb. 171-178), inclusief de doorgang met kozijn en deur. Het gaat dan om de in 1980-1982 aangeheerde betimmering met reliëfsnijwerk tegen de noordmuur en de toen deels naar voren gebrachte lambrisering, maar vooral om de schoorsteen met zijn marmere mantel en schoorsteenstuk met hoogstaande gesneden lijst. Het schilderij verbeeldt de Verzoening van Jacob en Esau en is omstreeks 1765 gemaakt in opdracht van baljuw Adrianus Boers door de toen in Voorschoten woonachtige Dirk Kui(j)pers (1733-1796), samen met zijn echtgenote Apollonia van den Blijk (1732-1771).²⁴

Hoewel een vlak onderplafond meer voor de hand lijkt te liggen, maakt het plafond onder de kinderbinten de indruk toch ook te dateren van omstreeks 1740, met de kanttekening dat het in 1980-1982 ingrijpend is hersteld. Dit laatste geldt ook voor de kastenwand (omstreeks 1740) met zijn blinde deuren en lambrisering tegen de westmuur, die aan de zuidkant een ondertussen weder gedichte doorgang naar een keuken achterin de voormalige steeg verborg.

166. Baljuwhuis, begane grond, gang vanuit het oosten richting de hal, met links de doorgang naar het restaurant en rechts naar de schouwkamer.

²⁴ '18^e eeuwse schilderij terug in Ambachts- en Baljuwhuis' (www.voorschotenonline.nl, 2015).

167. Baljuwhuis, begane grond, gang vanuit het westen richting het portaal met dubbele deur uit 1980-1982.

168. Baljuwhuis, begane grond, gang, zuidmuur, met de doorgang naar het westelijke deel van het restaurant, voorzien van een deur met kozijn van omstreeks 1740, die in 1980-1982 vanuit het westen naar zijn huidige plek is verschoven.

169. Baljuwhuis, begane grond, gang, noordmuur, met de doorgang naar de achter- of schouwkamer, voorzien van een deur met kozijn van omstreeks 1740.

170. Baljuwhuis, begane grond, gang, plafond vanuit het oosten, voorzien van delen van omstreeks 1740 tegen een balkenplafond van 1640-1641.

171. Baljuwhuis, begane grond, gang, achter- of schouwkamer vanuit het noordoosten met zicht op de doorgang van omstreeks 1740, inclusief deur en kozijn, naar de gang.

172. Baljuwhuis, begane grond, gang, achter- of schouwkamer vanuit het zuiden, met zicht op de betimmering tegen de noordmuur, die in 1980-1982 is aangeheeld (oostelijk (rechts) bevond zich tot 1980 een doorgang naar de privaataanbouw).

173. Baljuwhuis, begane grond, gang, achter- of schouwkamer, westmuur, zuidelijke wandkast (omstreeks 1740) waar zich tot 1980 een (gedichte) doorgang bevond naar een keuken achterin van de vm. steeg (nu garderobe); het interieur van de kast is een reconstructie uit 1980-1982.

174. Baljuwhuis, begane grond, gang, achter- of schouwkamer, westmuur, noordelijke wandkast met blinde deur (omstreeks 1740).

175. Baljuwhuis, begane grond, gang, achter- of schouwkamer, noordwesthoek, de lambrisering (omstreeks 1740) zet zich voort over de kastdeur, wat van deze deur een zogeheten blinde deur maakt; met de toenmalige betengeling vielen de kastdeuren niet op. Centraal bevond zich in de westmuur ook een kast (holte nog aanwezig); vermoedelijk een buffet of servieskast, waarin het kostbare servies stond uitgesteld.

176. Baljuwhuis, begane grond, gang, achter- of schouwkamer, noordmuur; de betimmering met reliëfsnijwerk aan de westzijde stamt mogelijk nog uit omstreeks 1740.

177. Baljuwhuis, begane grond, gang, achter- of schouwkamer, oostmuur, met zicht op de schoorsteen, met een marmeren mantel van omstreeks 1740 en erboven het authentieke boezemstuk met de voorstelling van de Verzoening van Jacob en Esau, gemaakt door Dirk Kuijpers en zijn vrouw Appolonia van den Blijk omstreeks 1765.

178. Baljuwhuis, begane grond, gang, achter- of schouwkamer, het plafond, voorzien van delen van omstreeks 1740 tegen kinderbinten van 1640-1641.

179. Baljuwhuis, begane grond, restaurant-west, noordmuur vanuit het zuidoosten, voorzien van een deur met kozijn van omstreeks 1740, die in 1980-1982 vanuit het westen naar zijn huidige plek is verschoven. De lambrisering dateert van 2003 of later.
180. Baljuwhuis, begane grond, restaurant-west, westmuur; centraal bovenaan bevindt zich nog een restant van de schoorsteen van omstreeks 1740.
181. Baljuwhuis, begane grond, restaurant-west, oostmuur, de centrale open doorgang (naar de oostbeuk) dateert van 1980-1982, en vervangt een smallere doorgang aan de zuidzijde van omstreeks 1916 of ouder.

182. Baljuwhuis, begane grond, restaurant-west, zuidmuur; de vensters bezitten kozijnen van omstreeks 1740 met empireramen uit 1810-1830.
183. Baljuwhuis, begane grond, restaurant-west, het beschilderd balkenplafond van 1640-1641 (met uitzondering van één kinderbint), waarvan in 1980-1982 de vloerdelen zijn vervangen en de rode biesjes overgeschilderd.

184. Baljuwhuis, begane grond, restaurant-oost, met zicht op de zuidmuur, waar zich tussen 1916 en 1980 een etalagepui bevond; de vensters zijn een reconstructie.

185. Baljuwhuis, begane grond, restaurant-oost, zuidwesthoek, met zicht op de lambrisering, waarvan alleen het rechter element oorspronkelijk is (omstreeks 1740).

186. Baljuwhuis, begane grond, restaurant-oost, westmuur met de doorgang (1980-1982) naar het westbeuk, die een smallere doorgang vervangt aan de zuidzijde van 1916 of eerder.

187. Baljuwhuis, begane grond, restaurant-oost, het plafond is in 1980-1982 voorzien van delen met een sierperk tegen een balkenplafond van omstreeks 1740.

188. Baljuwhuis, begane grond, restaurant-oost, noordmuur met links de doorgang naar het trapportaal en rechts naar een keldertje; de wand oostelijk van de westelijke doorgang betreft een reconstructie uit 1980-1982.

189. Baljuwhuis, begane grond, keldertje vanuit het zuidwesten.
 190. Baljuwhuis, begane grond, keldertje, de vloer is belegd met plavuizen uit 1980-1982, die van elders zijn aangevoerd.
 191. Baljuwhuis, begane grond, trapportaal vanuit het zuiden, richting de doorgang naar de keuken.
 192. Baljuwhuis, begane grond, trapportaal, de in 1980-1982 geheel vernieuwde trap, gezien vanaf het eerste (oostelijke) bordes.
 193. Baljuwhuis, begane grond, trapportaal, de trap richting het eerste (oostelijke) bordes.
 194. Baljuwhuis, begane grond, trapportaal, oostmuur t.p.v. het eerste (oostelijke) trapbord; het venster met kozijn en diefijzers van omstreeks 1740 en ramen uit 1980-1982.

195. Baljuwhuis, begane grond, trapportaal, het plafond bij de trap is voorzien van delen uit 1980-1982 tegen een balkenplafond van omstreeks 1740.
 196. Baljuwhuis, begane grond, trapportaal, noordmuur (1980-1982) met de doorgang naar de keuken.
 197. Baljuwhuis, begane grond, keuken, de ruimte dateert van 1980-1982, de inrichting merendeels van later.
 198. Baljuwhuis, begane grond, keuken, noordmuur; westelijk bevindt zich de doorgang, voorzien van een deur van omstreeks 1740 in een kozijn uit 1980-1982.

De twee in 1980-1982 onderling doorgebroken ruimten aan de zuidkant (restaurant; afb. 179-188) hebben oostelijk een onderplafond uit 1980-1982 en westelijk een bijzonder beschilderd balkenplafond van omstreeks 1640 (met uitzondering van één kinderbint), waarvan in 1980-1982 de vloerdelen zijn vervangen en de rode biesjes overgeschilderd. Toen is ook de doorgang in de noordmuur verschoven naar zijn huidige plek, met inbegrip van kozijn en deur uit omstreeks 1740. Uit die tijd stamt tevens in de oostelijke ruimte het kozijn van de westelijke doorgang met het paneel erboven, plus panelen van de lambrisering in de noordoost- en noordwesthoek; de rest van de betimmering is aangebracht in 1980-1982 en later.

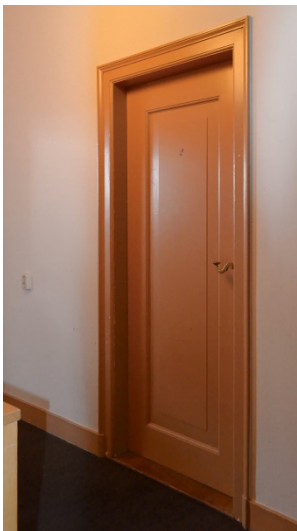
In de kelder (afb. 189-190) liggen rode plavuizen uit 1980-1982, die van elders zijn aangevoerd. De trap hierboven, naar de eerste verdieping en de zolder, was wel al eerder aanwezig, maar is bij de restauratie vrijwel geheel vernieuwd.

En in 1980-1982 zijn tevens de indeling en inrichting van het noordelijke deel van de oostbeuk - keuken, lift, mindervalidentoilet, noordzijde portaal (afb. 191, 195-198) - tot stand gekomen.

Op de eerste verdieping heeft het plafond in de gang in de westbeuk (afb. 199-201) nog moerbalken van 1640-1641, maar zullen, toen een trapgat aan de oostzijde is gedicht, de kinderbinten in 1980-1982 deels zijn vernieuwd en het onderplafond volledig. Verder dateren de doorgang in de westmuur naar de overloop van het Ambachtshuis en de trap aldaar, alsmede de doorgang met deur en kozijn er tegenover volledig van 1980-1982, en dit geldt eveneens voor de opnieuw opgetrokken noord- en zuidwand met hun doorgangen, kozijnen en deuren (respectievelijk naar kamer 4 en 2). De zuidelijke kamer van de westbeuk (kamer 2; afb. 202-204) bezit een geheel nieuwe schoorsteen uit 1980-1982 en onder de vensters een

199. Baljuwhuis, verdieping, gang vanuit het oosten richting de trap (1980-1982) naar de Ambachtszolder en de doorgang (1980-1982) naar de overloop in het Ambachtshuis.
200. Baljuwhuis, verdieping, gang vanuit het westen, richting de doorgang (in 1980-1982 tot stand gekomen) in de oostmuur naar de overloop. Ook de noord- (links) en zuidwand, inclusief de doorgang, dateren van 1980-1982.

201. Baljuwhuis, verdieping, gang, de zuidmuur, inclusief doorgang met deur en kozijn (naar kamer 2), dateert van 1980-1982.

202. Baljuwhuis, verdieping, kamer 2 (zuidelijk in westbeuk) vanuit het zuidwesten met links de doorgang in de noordmuur uit 1980-1982, en rechts de brede doorgang (naar kamer 1), die in 1980 is heropend en toen is voorzien van een kozijn en dubbele deur.

203. Baljuwhuis, verdieping, kamer 2 (zuidelijk in westbeuk) vanuit het noordoosten, de schoorsteen is in 1980-1982 gereconstrueerd.

204. Baljuwhuis, verdieping, kamer 2 (zuidelijk in westbeuk), zuidmuur, de lambrisering van omstreeks 1740 is in 1980-1982 naar voren gebracht (t.b.v. cv-radiatoren).

205. Baljuwhuis, verdieping, kamer 4-zuid (noordelijk in westbeuk), oostmuur, centraal bevindt zich een schoorsteen voorzien van een mantel en betimmering van omstreeks 1740, die verscholen gaat achter spullen.
206. Baljuwhuis, verdieping, kamer 4-zuid (noordelijk in westbeuk), oostmuur, de zuidelijke doorgang dateert van omstreeks 1740, inclusief deur en kozijn.
207. Baljuwhuis, verdieping, kamer 4-zuid (noordelijk in westbeuk), het plafond stamt nog van 1640-1641 - de in 1980-1982 aangescherfde moerbalken en kinderbinten - en omstreeks 1740 (delen onder de kinderbinten).

208. Baljuwhuis, verdieping, kamer 4-noord (noordelijk in westbeuk), het noordelijke deel van de ruimte vanuit het oosten, afgescheiden van het zuidelijke d.m.v. een losse wand.
209. Baljuwhuis, verdieping, kamer 4-noord (noordelijk in westbeuk), het noordelijke deel van de ruimte vanuit het westen; de doorgang is ingebracht in 1980-1982.
210. Baljuwhuis, verdieping, kamer 4-noord (noordelijk in westbeuk), noordmuur, de lambrisering (omstreeks 1740) is in 1980-1982 naar voren gebracht (t.b.v. cv-radiatoren).

lambrisering uit omstreeks 1740, die in 1980-1982 naar voren is gebracht (t.b.v. cv-radiatoren). De brede doorgang in de oostmuur betreft een heropende doorbraak, die op historiserende wijze in 1980-1982 opnieuw is gevuld, de noordmuur met doorgang, kozijn en deur betreft een reconstructie uit die tijd, maar aan het plafond uit omstreeks 1640 (moerbalken en kinderbinten) en omstreeks 1740 (delen onder de kinderbinten) lijkt weinig te zijn gedaan. De vloerdelen daarentegen zijn allemaal vervangen.

De noordelijke kamer in de westbeuk (kamer 4; afb. 205-210) is recent in tweeën gedeeld door een vrijstaande wand. De zuidelijke doorgang met kozijn en deur in de oostmuur dateert als geheel nog van omstreeks 1740, evenals de schoorsteen met mantel ernaast, de lambrisering aan de noordkant en het plafond nog van omstreeks 1640 ((aangescherfde) moerbalken en kinderbinten) en omstreeks 1740 (delen onder de kinderbinten). De noordelijke doorgang stamt als geheel uit 1980-1982, toen ook in de oostbeuk de lift met machinekamer zijn aangebracht, in 2003 gevolgd door de inrichting ten noorden hiervan. In 1980-1982 zijn de plafondbalken gehandhaafd maar de vloerdelen vervangen.

Op de overloop (zuidzijde) in de oostbeuk (afb. 211-216) in het verlengde van de gang (westbeuk), dateren de plafondbalken van omstreeks 1740 maar zijn alle vloerdelen in 1980-1982 vervangen. De doorgang onder de trap heeft overigens nog wel een kozijn en deur van omstreeks 1740.

De zuidelijke kamer in de oostbeuk (kamer 1; afb. 217-222) is daartegen relatief historisch: de westelijke doorgang in de noordmuur met kozijn en deur gaat terug tot omstreeks 1740, evenals de (onder)vloerdelen, de schoorsteen met mantel tegen de oostmuur en de in 1980-1982 (t.b.v. cv-radiatoren) naar voren gehaalde lambrisering aan de noordkant. Ook de oostelijke doorgang met kozijn is nog oorspronkelijk, maar de deur is in 1980-1982 vervangen,

211. Baljuwhuis, verdieping, overloop, westmuur met de doorgang (omstreeks 1740) naar de zuidzijde van kamer 4 en links de doorgang (1980-1982) naar de gang.
 212. Baljuwhuis, verdieping, overloop, de trap in de zuidoosthoek, die in 1980-1982 geheel is vernieuwd.

213. Baljuwhuis, verdieping, overloop, noordwesthoek, met links de doorgang (omstreeks 1740) naar kamer 4, en in de noordmuur (1980-1982) de doorgang naar de voormalige kamer 3 (1980-1982), die in 2003 is heringericht.

214. Baljuwhuis, verdieping, voormalige kamer 3 (1980-1982; noordelijk in oostbeuk), is in 2003 heringericht met een gang, toiletruimten en noordelijk een doucheruimte.

215. Baljuwhuis, verdieping, overloop, noordmuur, met de lift en ernaast de doorgang naar de liftmachinekamer, alles tot stand gekomen in 1980-1982.

216. Baljuwhuis, verdieping, overloop, oostmuur (links), met rechts een deurtje van omstreeks 1740 naar de trapkast.

217. Baljuwhuis, verdieping, kamer 1 (zuidelijk in oostbeuk) vanuit het noorden.

218. Baljuwhuis, verdieping, kamer 1 (zuidelijk in oostbeuk) vanuit het noordoosten, met rechts de in 1980-1982 heropende doorgang naar kamer 2, voorzien van een gereconstrueerd kozijn met dubbele deur

219. Baljuwhuis, verdieping, kamer 1 (zuidelijk in oostbeuk), noordmuur, de doorgang, inclusief kozijn en deur, stamt nog uit omstreeks 1740.
 220. Baljuwhuis, verdieping, kamer 1 (zuidelijk in oostbeuk), oostmuur vanuit het noordwesten, met centraal de schoorsteen van omstreeks 1740.
 221. Baljuwhuis, verdieping, kamer 1 (zuidelijk in oostbeuk), oostmuur, de schoorsteen is voorzien van een houten mantel van omstreeks 1740..

222. Baljuwhuis, verdieping, kamer 1 (zuidelijk in oostbeuk), zuidwesthoek, detail van de authentieke lambrisering (omstreeks 1740), die bij de zuidmuur (links) in 1980-1982 n naar voren is gebracht i.v.m. de plaatsing van cv-radiatoren.

evenals de vloerdelen op de plafondbalken. De brede doorgang in de westmuur betreft een in 1980-1982 heropende doorbraak, waarvan het kozijn met dubbele deur toen gereconstrueerd zijn.

Van de indeling en inrichting van het noordelijke deel van de oostbeuk (doucheruimte, toiletten, lift, liftmachineruimte; afb. 211-216) zijn de lift met liftmachineruimte en de noordzijde van de overloop tot stand gekomen in 1980-1982, terwijl kamer 3 (ook 1980-1982) in 2003 is opgedeeld in een gang, toilet- en doucheruimten.

Op de zolder (afb. 224-236), die in 1980-1982 is gekoppeld met de Ambachtszolder, dateert de hele inrichting, afgezien van de kapconstructies en de schoorstenen, van 1980-1982 en 2003 (toiletten en pantry).

223. Baljuwhuis, verdieping, overloop, de trap (1980-1982) in de zuidoosthoek naar de zolder.

224. Baljuwhuis, zolder, overloop, zuidoosthoek, traphek met rechts de trap (1980-1982).

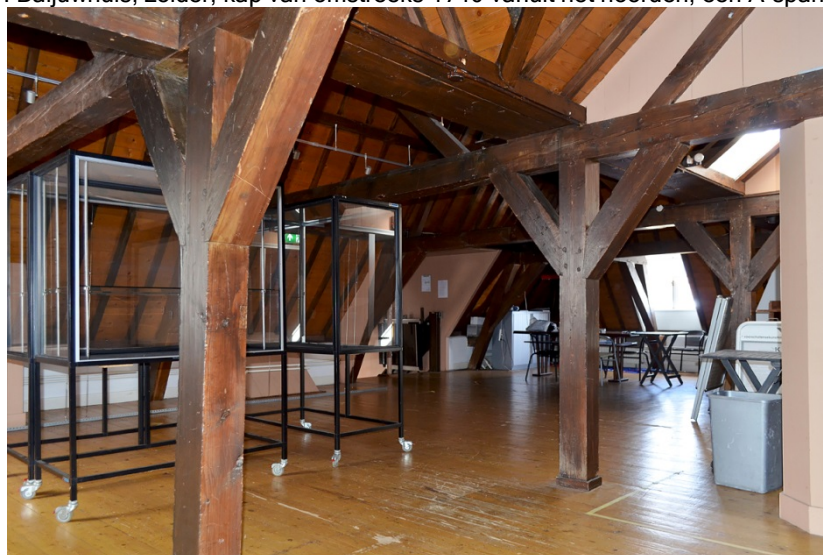
225. Baljuwhuis, zolder, overloop, noordwand, met de lift en ernaast (rechts) de doorgang naar cv-ruimte, behalve het spant alles daterend van 1980-1982.

226. Baljuwhuis, zolder vanuit het noorden, met rechts de doorgang (1980-1982) naar de Ambachtszolder.

227. Baljuwhuis, zolder, kap van omstreeks 1740 vanuit het noorden, een A-spant met ongelijke benen van de westelijke kapbeuk, op één van de onderscheerjucken.

228. Baljuwhuis, zolder vanuit het zuidoosten; de standvinken onder de dekbalken van de onderscheerjucken, boven de scheidingsmuur tussen beide delen van het pand.

229. Baljuwhuis, zolder, noordzijde vanuit het zuiden, met links de doorgang (1980-1982) naar de Ambachtszolder.

230. Baljuwhuis, zolder, noordoostzijde, met de toiletten uit 2003, toen ook noordelijk in de oostbeuk een pantry is ingericht.

231. Baljuwhuis, zolder, noordoostzijde, de schoorsteen van kamer 4 en de schouwkamer.

232. Baljuwhuis, zolder, noordoostzijde vanuit het zuidwesten, met zicht op de stadvinken van omstreeks 1740 en de overloopombouw uit 1980-1982, waarboven bergruimte is gemaakt.

233. Baljuwhuis, zolder, westmuur, de doorgang uit 1980-1982 naar de Ambachtszolder, met dubbele trap en traplift.

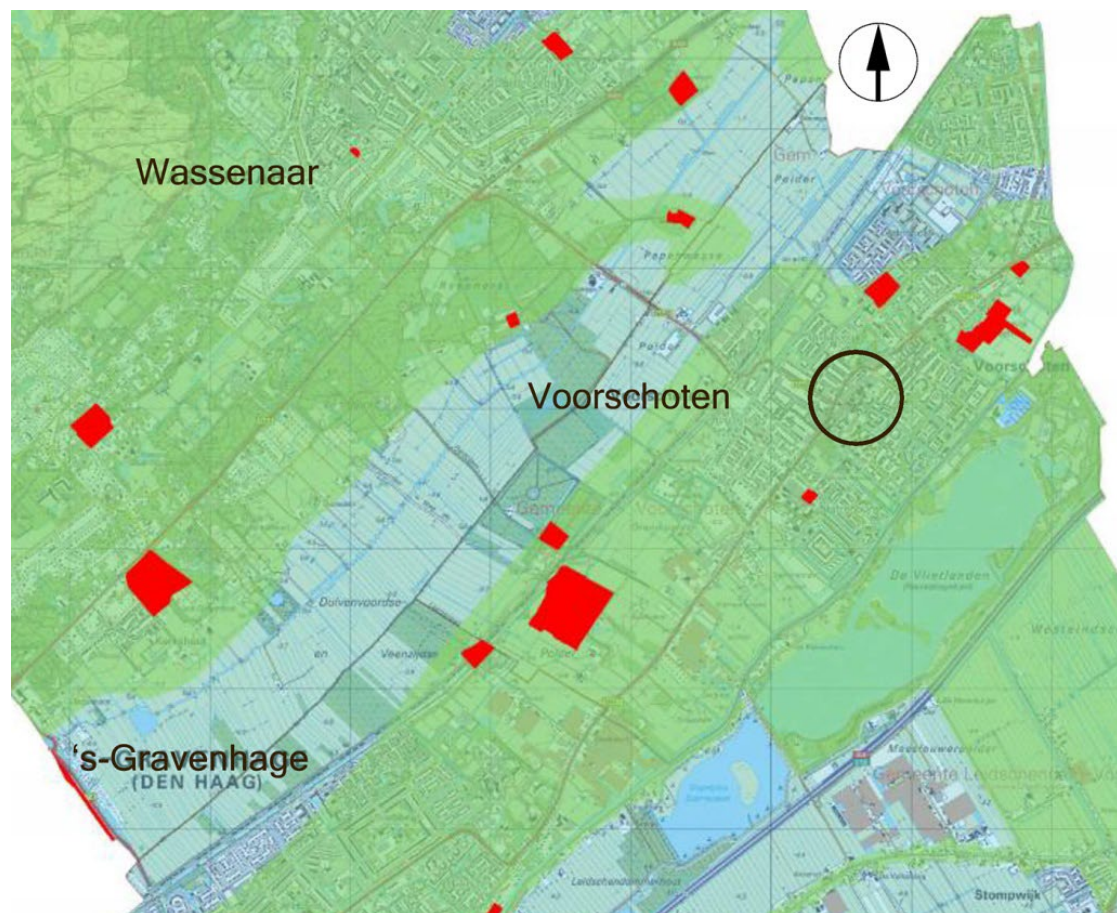

234. Baljuwhuis, zolder vanuit het zuidoosten, met zicht op de bodem van de zakgoot boven de standvinken.

235. Baljuwhuis, zolder vanuit het zuiden.

236. Baljuwhuis, zolder, zuidwestzijde vanuit het oosten, met tegen de westelijke borstwering de bovenzijde van de in 1980-1982 gereconstrueerde schoorsteen.

BIJLAGE 1: ARCHOEOLOGISCHE WAARDEVERWACHTING

Beleidskaart Archeologie Herijking 2013; noorden is boven (uit: Nota Archeologie Herijking 2013 (gemeenten Leidschendam-Voorburg, Voorschoten en Wassenaar), p. 21)

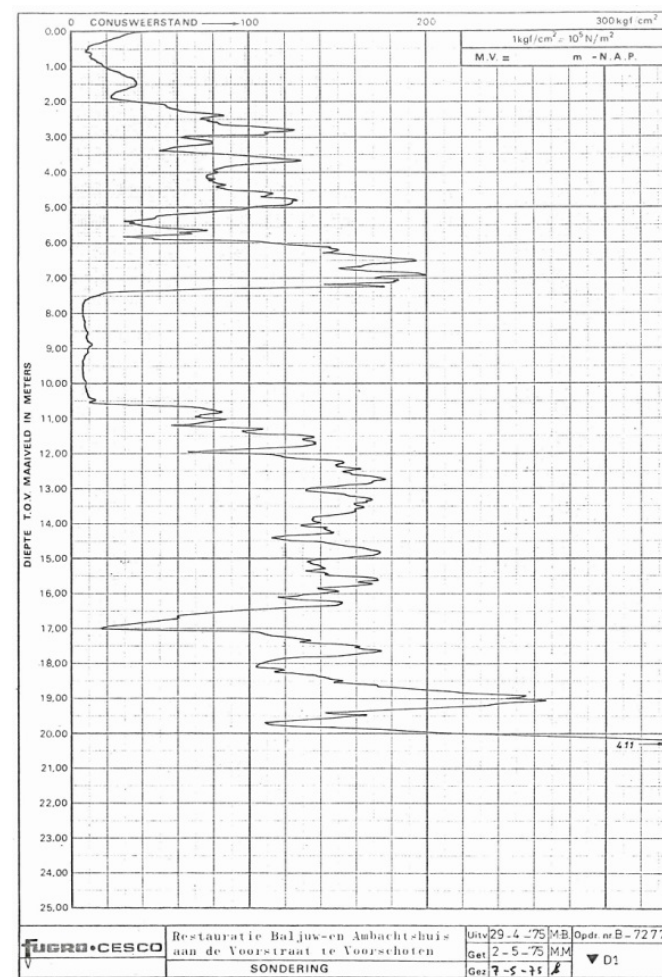
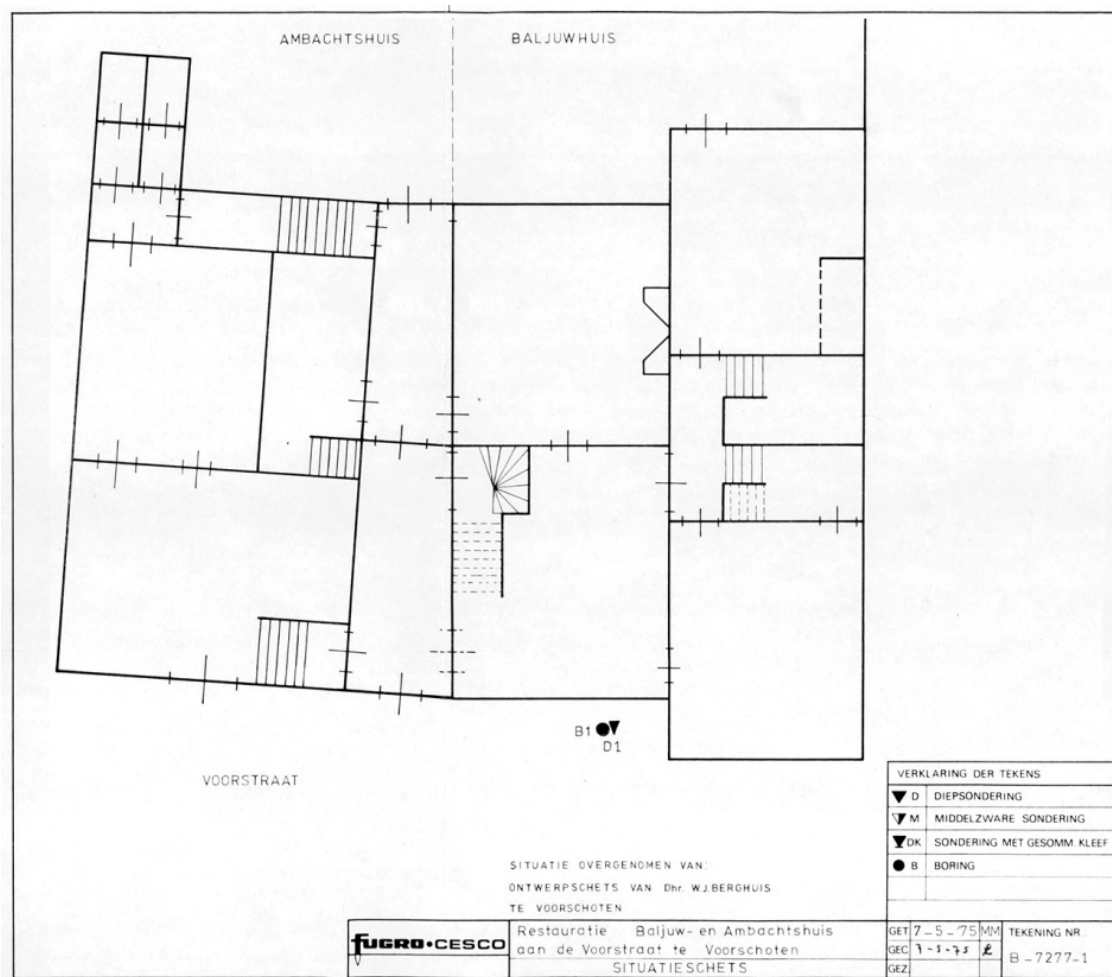
- = archeologisch rijksmonument: vrijstelling 0m² en 20cm
- = terreinen die op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Zuid-Holland staan aangegeven als (zeer) (hoge) archeologische waarde: vrijstelling 0m² en 30cm
- = hoge archeologische verwachting: vrijstelling 100m² en 30cm
- = lage archeologische verwachting: vrijstelling 2000m² en 100cm
- = centrum van Voorschoten, met onder meer de Voorstraat en de Bakkersteeg

Beleidsregels bij de archeologische verwachtingskaart

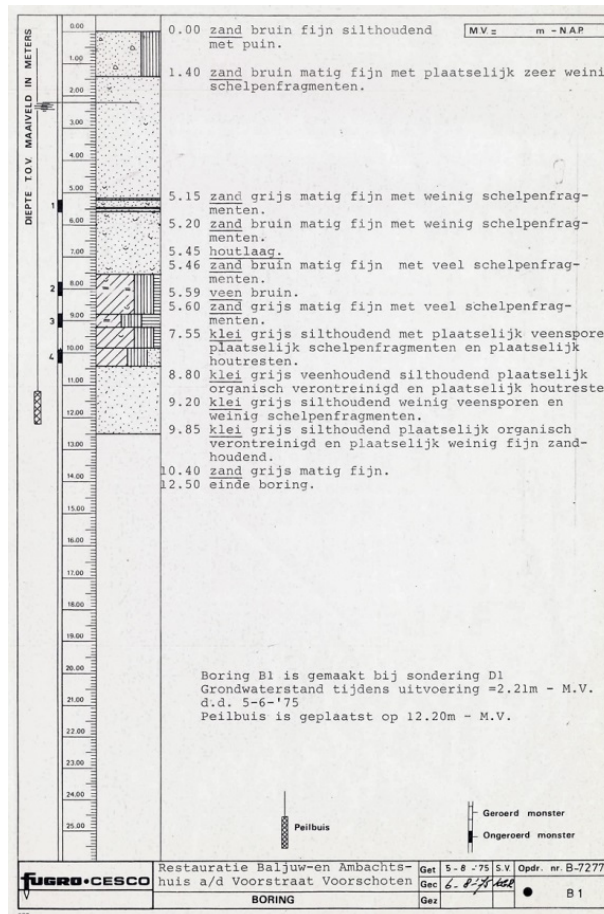
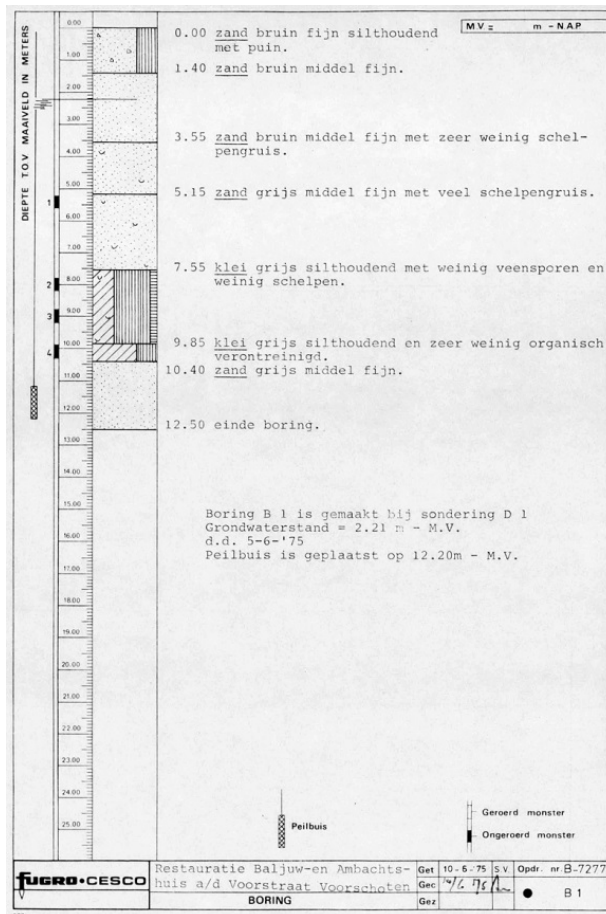
(uit: Nota Archeologie Herijking 2013 (gemeenten Leidschendam-Voorburg, Voorschoten en Wassenaar), p. 19-20)

- = Archeologisch rijksmonument: vrijstelling 0m² en 20cm
Hierop zijn de bepalingen zoals verwoord in de monumentenwet 1988 van toepassing. Bodemversturende activiteiten dieper dan 20 of 30 cm zijn hier in principe niet toegestaan. Als sprake is van ruimtelijke ontwikkelingen waarvoor diepere bodemversturende activiteiten noodzakelijk zijn, dient een monumentenvergunning te worden aangevraagd bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Het is mogelijk dat de monumentenvergunning in het belang van de archeologie wordt geweigerd. Of dat aan de vergunning voorwaarden worden verbonden. Zoals het treffen van maatregelen om de archeologische resten in de bodem zoveel mogelijk te behouden. Of de verplichting tot het verrichten van archeologisch onderzoek wordt opgelegd.
- = Gebied van archeologische waarde (terreinen AMK): vrijstelling 0m² en 30cm
Bodemversturende activiteiten dieper dan 30 cm zijn in principe niet toegestaan. Als sprake is van ruimtelijke ontwikkelingen waarvoor diepere bodemversturende activiteiten noodzakelijk zijn, kan in het belang van de archeologische monumentenzorg worden bepaald dat de aanvrager van een omgevingsvergunning een rapport dient over te leggen. Naar het oordeel van het bevoegd gezag dient de archeologische waarde van het terrein, dat zoals blijkt uit de aanvraag zal worden verstoord, in dat rapport in voldoende mate te zijn vastgesteld. Per geval wordt beslist of toestemming voor de voorgenomen activiteiten wordt verleend. Het is mogelijk dat de toestemming in het belang van de archeologie niet wordt verleend. Of dat deze wordt verleend onder voorwaarden. Zoals het treffen van maatregelen om de archeologische resten in de bodem te behouden. Of de verplichting tot het verrichten van archeologisch onderzoek wordt opgelegd.
- = Gebied van archeologische waarde of hoge archeologische verwachting: vrijstelling 100m² en 30cm
Voor alle bodemversturende activiteiten met een oppervlakte groter dan 100 m² en dieper dan 30 cm beneden maaiveld kan in het belang van de archeologische monumentenzorg worden bepaald dat de aanvrager van een omgevingsvergunning een rapport dient over te leggen. Naar het oordeel van het bevoegd gezag dient de archeologische waarde van het terrein, dat zoals blijkt uit de aanvraag zal worden verstoord, in dat rapport in voldoende mate te zijn vastgesteld. Het is mogelijk dat de omgevingsvergunning in het belang van de archeologie niet wordt verleend. Of dat deze wordt verleend onder voorwaarden. Zoals het treffen van maatregelen om de archeologische resten in de bodem te behouden. Of de verplichting tot het verrichten van archeologisch onderzoek wordt opgelegd.
- = Gebied met een lage archeologische waarde: vrijstelling 2000m² en
Voor alle bodemversturende activiteiten met een oppervlakte groter dan 2000 m² en dieper dan 100 cm beneden maaiveld kan in het belang van de archeologische monumentenzorg worden bepaald dat de aanvrager van een omgevingsvergunning een rapport dient over te leggen. Naar het oordeel van het bevoegd gezag dient de archeologische waarde van het terrein, dat zoals blijkt uit de aanvraag zal worden verstoord, in dat rapport in voldoende mate te zijn vastgesteld. Het is mogelijk dat de omgevingsvergunning in het belang van de archeologie niet wordt verleend. Of dat deze wordt verleend onder voorwaarden. Zoals het treffen van maatregelen om de archeologische resten in de bodem te behouden. Of de verplichting tot het verrichten van archeologisch onderzoek wordt opgelegd.

BIJLAGE 2: GRONDBORING- EN SONDERING 1975

Ambachts- en Baljuwhuis, plattegrond bestaande toestand met de locatie van de grondboring en -sondering (B1 / D1), Fugro-Cesco, 1975; noorden is boven (BGV 11274).
Ambachts- en Baljuwhuis, weerstandsgrafiek grondsondering, Fugro-Cesco, 1975 (GAV 2.07.351, inv.nr. 2372 (Map VII, doos 1345).

Behoort bij:
BORING: B 1

HOOGTE MAAVELD:

Monster-nummer	Diepte in m - maaiveld	Volumegewicht in t/m ³	Droog volumegewicht in t/m ³	Watergehalte in gewichts%	Porievolumen in %	Watergehalte in volume%	Verzadigingsgraad in %
1	5.35	1.77	1.41	25.30	46.8	35.6	76.2
2	8.00	1.53	0.90	69.15	66.0	42.4	94.6
3	9.00	1.36	0.70	93.92	-	-	-
4	10.10	1.80	1.32	36.21	50.2	46.8	95.1

033-034

Restauratie Baljuw-en Ambachts-
huis a/d Voorstraat Voorschoten

Get 5-8-75 S.V. Opdr. nr. B-7277
Gec. *[Handwritten]* Gez. ● B 1

FUGRO-CESCO

ANALYSELIJST

Ambachts- en Baljuwhuis, boorstaat grondboring, Fugro-Cesco, 10 juni 1975 (BGV 11274 en GAV 2.07.351, inv.nr. 2372 (Map VII, doos 1345)).
 Ambachts- en Baljuwhuis, verfijnde boorstaat grondboring, Fugro-Cesco, 5 augustus 1975 (GAV 2.07.351, inv.nr. 2372 (Map VII, doos 1345)).
 Ambachts- en Baljuwhuis, overzicht monsters grondboring, Fugro-Cesco, 5 augustus 1975 (GAV 2.07.351, inv.nr. 2372 (Map VII, doos 1345)).

